ZFU.41.AA2

22101173975

Opera hactenus inedita Rogeri Baconi
Fasc. XII

QUESTIONES SUPRA LIBRUM DE CAUSIS

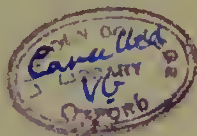
NUNC PRIMUM EDIDIT
ROBERT STEELE

COLLABORANTE
FERDINAND M. DELORME, O.F.M.

ACCEDIT

LIBER DE CAUSIS

A ROBERTO STEELE
DENUO RECOGNITUS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
LONDONI: APUD HUMPHREDUM MILFORD
MCMXXXV

ZFU.41.AA2

PRINTED IN GREAT BRITAIN

CUSTODI ET SCHOLARIBUS DOMUS
SCHOLARIUM MERTONENSIS
NECNON
PRAESIDI ET SCHOLARIBUS COLLEGII
SANCTAE MARIAE MAGDALENAE
ET
PRAESIDI ET SCHOLARIBUS COLLEGII
CORPORIS CHRISTI
SCIENTIAE BACONIANAE
FAUTORIBUS ET PATRONIS
HOC OPUS
EX IPSORUM MUNIFICENTIA
EXORTUM
PIETATIS ET AMORIS TESTIMONIUM
D. D.
ROBERT STEELE

CONTENTS

⟨Questiones super librum de causis⟩

⟨1. *Omnis causa primaria*⟩

[1] particulare *MS.*
[2] artificialibus *MS.*
[3] sensibile ratione *MS.*

⟨2. *Omne esse superius*⟩

⟨4. *Prima rerum creatarum*⟩

* * * * * * * * * *

⟨9. *Omnis intelligentie fixio*⟩

⟨10. *Omnis intelligentia plena*⟩

[1] primum *MS.* [2] habeat *MS.* [3] prima *MS.*

11. *Omnis intelligentia intelligit*⟩

⟨12. *Primorum omnium*⟩

⟨13. *Omnis intelligentia*⟩

⟨14. *In omni anima*⟩

[1] et *MS.* [2] habet *MS.* [3] aliam *MS.* [4] proicere *MS.*

⟨15. *Omnis sciens qui scit*⟩

⟨16. *Omnes virtutes quibus*⟩

⟨17. *Omnis virtus unita*⟩

⟨18. *Omnes res sunt entia*⟩

[1] magis multiplicata quam infinita *MS.* [2] sit *MS.*

[1] bonitate *MS.*

⟨24. *Causa prima existit*⟩

⟨25⟩. *Substantie unite*

⟨26. *Omnis substantia stans*⟩

⟨27. *Omnis substantia destructibilis*⟩

⟨28. *Omnis substantia stans*⟩

[1] integralium *MS.*

[1] coadequate *MS.* [2] in tempore *MS.* [3] in eternitate *MS.*

INTRODUCTION

THE *Questiones supra librum de Causis*, to be followed immediately by the *Questiones supra librum de Physicis*, will with the latter complete the publication of the Amiens Manuscript as far as the works of Bacon are concerned. Of the other contents, the authorship of the treatise of Magister P. H. contained in it will be discussed when the grammatical works of Bacon are being printed, while the other fragments preserved in the manuscript are indubitably not his. After long study of this manuscript a speculation as to its origin has grown in my mind. As far as regards the actual handwriting of the manuscript, it seems to me to date from the closing years of the thirteenth century, and while it is not the hand of a professional scribe, it is far too regular to be the work of a scholar writing for private study alone. I have come to attribute it, therefore, with all due reservations, to some young pupil of the aged Doctor Mirabilis, who had undertaken the task of recovering copies of his *Questiones* from the Paris stationers, who were bound to keep them and let them out to students on demand. Naturally, after half a century some of these would have been in bad repair and incomplete; only on such a hypothesis can we explain the bibliographical problems presented by our manuscript. Some pages would be lost and recovered later, others misplaced, and there would be some duplicates.

We have no information at present as to the form in which the Paris stationers prepared their 'exemplaria' for publication, but given the conservatism of the book-trade, we may assume as a first hypothesis that their custom was similar to that of the Bolognese stationers, of which we have a full account. At Bologna the 'Questiones' were divided for copying into 'pecias', each of which consisted of four leaves, written in double columns of 60 lines each, and each line had at least 32 letters. The normal pecia would therefore contain 960 lines of manuscript, written with the usual con-

tractions of the stationers' script. On the assumption that the Parisian 'Questiones' were of a similar make-up we may attempt to explain the state of the manuscript of our text.

The *Questiones supra librum de Causis* is by far the least perfect of the Baconian treatises in the Amiens manuscript. The opening section, f. 114 a 2 to the end of f. 114 b 1 (pp. 1–6^3), was, I take it, added after the manuscript had been copied, as a blank space of nearly half a column is left, while the next word of the uncompleted sentence begins a new column (f. 114 b 2). This section contains in our edition 174 printed lines of uncontracted Latin. At the end of f. 117 b 2 there is a break in the sense and a catchword which does not correspond with the first words of the next folio, showing that some pages of the Amiens copy were early lost. The next break in the sense of the Amiens copy is at the end of f. 119 a 2 (p. 57), where a passage of f. 119 b 1 to f. 119 b 2^{11} is interpolated which rightly should follow f. 122 a 2^{27} (p. 85): we therefore assume that this interpolation is owing to a misplacement of leaves in the exemplar. F. 119 b 2^{12} to f. 122 a 2^{27} contains 645 lines of uncontracted Latin, and should be composed of a whole number of pages, and f. 119 b 1 to f. 119 b 2^{11} contains 120 lines of our text. We have thus three distinct sections of our printed text corresponding to whole pages, containing 174 lines, 645 lines, and 120 lines; or dividing by 120, $1\frac{1}{2}$ pp., 5 pp., 1 p. These numbers seem to point to a rough equation of 60 lines of our printed text, which contain on the average 47 letters, with 60 lines of the exemplar, i.e. a column, or 120 lines, i.e. a page. We thus deduce that the beginning leaf had only three columns, the first on the page being either blank or, more probably, illegible—since the title is in a later hand, and the beginning abrupt.

The equation is necessarily approximate, but it seems to point to a 60-line column as the Paris stationers' standard size. The duplicate passage on f. 170 a 1 (fasc. VII, p. 152) makes 127 lines of print, i.e. one page of the exemplar, and thus confirms the equation. It is possible also that a leaf has been lost before 123 a 1 (p. 95). The pecias of the Amiens

copyist at the end of the thirteenth century, on the other hand, where they are marked (see fasc. X, pp. xiii–xv), are nearer 1,500 lines of our print than 960.

Among the titles of philosophical works translated by Gerard of Cremona, included in a list made by his pupils (Boncompagni, *della vita e delle opere di Gherardo Cremonese . . .*, Rome, 1851) is the work *liber Aristotelis de expositione bonitatis pure.* That this is the *de Causis* is evident from the colophons of the early manuscripts of the latter work, which reproduce the title with variations, such as 'essentia' for 'expositione' (cf. p. 187[10]). As was Gerard's custom, no manuscript of the work bears his name as translator. He died in 1187, which gives an upper limit for the date of translation. The identification of the late thirteenth-century Bruges manuscript 463, which assigns the authorship to Gilbertus Porretanus (d. 1154), cannot be accepted (Auguste Berthaud, *Gilbert de la Porée*, 1892). Before the end of the twelfth century the work had reached Alanus de Insulis, who quotes it in his *de Fide Catholica contra Hereticos* twice under the name of *Aphorismi de Essentia summe Bonitatis* (Migne, *P.L.* 210, pp. 332, 334).

The title of the book, as it first appeared, exempted it from the condemnation of the works of Aristotle on Natural Philosophy and Metaphysics, so that it could circulate freely among the schools and masters during the years when we know nothing of the underground study of the new Aristotle. Its form, that of a series of propositions divisible into a thesis and a commentary, had been a popular one from the turn of the twelfth century; such works as the *Maxime Theologie* of Alanus, the *Ars Fidei Catholice* of Nikolaus of Amiens, the *de Intelligentiis* of Gundisalinus, and the *Liber de Regulis Theologie XXIV Philosophorum* of Hermes are sufficient examples.

The content of the book seems to have suggested a new title for it—*de Causis.* This title appears in the earliest documents which remain of University teaching in the decade from 1240 on. It is quoted by name in the *Summa Theologie* of Alexander of Hales (died 1245). It is quoted by William

of Auvergne (died 1248). Albertus in his *Summa de Creaturis* quotes it repeatedly by name, and devotes the second volume of his *de Causis et Processu Universitatis* to a jejune exposition of it. When the veil over the University study of Aristotle lifts at Paris, the *de Causis* was officially recognized as a supplement to his Metaphysics. The ordinances of 1255 for the University of Paris directed it to be read for seven weeks in the term, 'in septem septimanis', and from that time on it was an acknowledged text-book from which isolated passages were quoted in general writing, as for example when in the controversy between the Chancellor and the Masters of Paris their representative quotes it twice in his letter to the Pope (1284). Its importance remained unassailed until the revival of Greek learning, the changed direction of University polemics, and the new conception of the Universe brought about by the birth of modern science made 'the peculiar theory of causality on which their (i.e. the medieval) theory of the universe rests'[1] obsolete and untenable. It continued to be printed in the editions of the complete works of Aristotle in their Latin version until the first years of the seventeenth century. Texts were also printed with the commentaries of St. Thomas and of Aegidius Romanus. In 1882 Bardenhewer published the Arabic text of the work with a translation, the medieval Latin version, and a complete apparatus criticus. It is the model of what an edition of a medieval text should be.

The authorship of Aristotle, under whose name the work came into Latin, was soon seen to be unlikely, and his share in the work was then assumed to be restricted to the theses, the comments being generally attributed to Alfarabi. Albert in his *Summa de Creaturis* accepts this view, while Bacon speaks once or twice of Aristotle as the author of the thesis but does not identify the Commentator. This association of Aristotle and Alfarabi continued to be the popular ascription to the end of the Middle Ages; but Albert in his *de Causis et Processu Universitatis* stated that the work was a compilation from the writings of Aristotle, Avicenna, Algazel,

[1] A. E. Taylor, *The Philosophy of Proclus* (Proc. Aristot. Soc., xviii, 1918).

and Alfarabi by a certain David the Jew. So far so good, but Albert then goes on to say that David wrote another book on physics which he called metaphysics, giving four reasons for doing so which apply equally well to the *de Causis*. Albert then tells us 'Talem autem tractatum Alpharabius inscripsit de bonitate pura', with five reasons given in full. Next we are told that 'Hujusmodi autem tractatum Algazel vocavit florem divinorum tribus rationibus'. The followers of Avicenna 'magis proprie de lumine luminum eam appellant: quatuor rationibus assignantes' (*sic*). We now seem to have got back to David; the followers of Aristotle called it 'de causis causarum, inducentes quinque rationes'. Finally, he concludes a long chapter, 'David autem sicut ante jam diximus hunc librum collegit ex quadam Aristotelis epistola quam de principio universi esse composuit, multa adjungens de dictis Avicenne et Alpharabii'. The impression left on the reader is that Albert was writing from hearsay without any authority before him, and that he was not very clear about the matter himself. No David the Jew has ever been identified who could have compiled this work, and there is no substantial ground for using his name as author—*ignotum per ignotius*. But this work of Albert is perhaps his least successful.[1] He was set the impossible task of explaining a neo-Platonist work as pure Aristotelian, as he says in conclusion, 'ea enim que dicta sunt (secundum Peripateticorum rationes determinata sunt) et non assertionibus nostris inducta, set assiduis postulationibus sociorum ut Aristotele potius extorta quam impetrata'.[2] The problem of Albert's source must be left to future generations of Arabists.

The real source of the *de Causis* was seen when in 1268 William of Moerbeke made his translation of *The Elements of Theology* by Proclus. St. Thomas in his commentary on the *de Causis* thus describes his subject: 'Inveniuntur igitur quedam de primis principiis conscripta per diversas proposi-

[1] Berthaud has suggested David of Nerken, an Armenian pupil of Proclus, as the original of St. Albert's David Judeus.

[2] So the first edition of 1517, from which these quotations are made. Another reading is given by Bardenhewer (p. 245) from two fifteenth-century Munich manuscripts.

tiones distincta quasi per modum singillatim considerantium aliquas veritates : et in greco quidem invenitur scilicet traditus liber Proculi Platonici continens ducentas et novem propositiones qui intitulantur *Elementatio Theologica.* In arabico vero invênitur hic liber qui apud latinos *de Causis* dicitur, quem constat de arabico esse translàtum et in greco penitus non haberi. Unde videtur ab aliquo philosophorum arabum ex predicto libro Proculi excerptus, presertim quia omnia que in hoc libro continentur multo plenius et diffusius continentur in illo '.

The text of Proclus has recently been published by Professor Dodds with an English translation and notes (Proclus, *The Elements of Theology*, Oxford, 1933), and it is now possible to compare it with the *de Causis.* In the notes I have called attention to a number of correspondences as a first aid to their study. It is clear, as Professor Dodds says, that ' the *liber de Causis* is not a translation, a paraphrase, or even a systematic abbreviation of Proclus' work, and much even of the substance has been modified to suit the requirements of a different theology ' or even two—Moslem and Christian. William of Moerbeke's version, made in 1268, was known to Duns Scotus at the end of the century, but it was seemingly little read. Bardenhewer gives a long list of other authors who have used the *de Causis*, beginning with St. Bonaventura and ending with Dante. To these may be added Thomas of York, John of Dacia, Arnoul of Saxony, Roland of Cremona, and Roger Bacon.

The text of the *de Causis*, regarded as a translation from the Arabic, is not very accurate, as Bardenhewer's notes amply show, but no amendment was possible until St. Thomas was able to compare it with the work of Proclus, when some important corrections were shown to be necessary. Before that date certain of its propositions (e.g. no. 3) were condemned by him as heretical (v. Bardenhewer, p. 260 sqq. for examples), but these corrections and criticisms did not affect the text in common use, and even in the edition of 1552, where an attempt was made to produce a correct text, the alterations were made with no manuscript authority.

It was in 1882 that a Latin critical text of the *de Causis* was printed by Bardenhewer. It was based on two Munich manuscripts, nos. 522 and 162, and two early incunabula of 1482 and 1496. It differs from the text here printed in two main respects: it is divided into thirty-one sections instead of thirty-two, and it does not distinguish between the thesis and the commentary, as all medieval manuscripts do. The text here printed is taken from two English manuscripts of the thirteenth century with a due regard to all other sources of information.

To the *Revue néoscolastique de philosophie* of Feb. 1934 (Tom. 36, no. 41) Prof. Mandonnet has contributed a very interesting paper in which he attempts to fix the dates of various works of Albert by the mention in them of his 'socii'. He contends that this term could only apply during the years when Albert was lecturing as a Bachelor of Sentences at Paris before taking his Master's degree, and that the socii were selected friars of the same standing as himself studying at Paris for the same degree. Prof. Mandonnet's thesis (which seems at variance with mendicant practice) involves a rearrangement of the dates of Albert's career—it places his arrival in 1240 and his degree in 1244, his leaving Paris being put at 1248. On this hypothesis the following works of Albert were written (Prof. Mandonnet speaks of their 'publication') before 1244: the *Ethics* (before coming to Paris), the *Physics*, *de Celo*, *de Generatione*, *de Meteoris*, *de Anima*, *Philosophia Pauperum*, *Metaphysics*, and *de Causis*. The *Summa de Creaturis* is said to have been written 1244-6 and the *Commentary on the Sentences* before 1248.

These dates show a very remarkable activity on the part of Albert which can only be accounted for on the supposition that he was spared the actual physical labour of writing them, but I am only concerned with the dating of the two treatises the *de Causis et Processu Universitatis* (before the degree of 1244) and the *Summa de Creaturis* (1244–6). If that dating is correct Albert's statements about David the Jew were subsequently abandoned by him in favour of the Aristotle-Alfarabi hypothesis of authorship.

As regards the hypothesis itself, a primary objection to any argument founded on the printed text of Albert's philosophical works is that these arguments depend not on manuscripts but on the 1517–19 Venice editions. The distortion of proper names in these editions does not inspire implicit belief in their accuracy. Moreover, the medieval habit of rewriting and altering treatises has to be taken account of when dating a treatise from internal evidence. Many of these works not strictly expository must have been given as lectures in the University course, and may afterwards have been expanded into full-dress treatises. An example of this appears to be the *de Somno et Vigilia*.

The principal interest for students of the work of Roger Bacon is the fresh evidence of Prof. Mandonnet's theory of a supposed conflict of Bacon and Albert. Even as early as 1240–4 the Professor sees this warfare of criticism going on. 'Cette inimitié a dû se révéler dès que les deux hommes se sont trouvés face à face à l'université de Paris, et que les publications d'Albert et surtout leur extraordinaire succès sont venus remuer la bile de Bacon.' 'La critique qu'il [Albert] fera en 1246 de la *Perspective* de Bacon, viendra confirmer que les deux philosophes sont entrés en conflit dès leur présence commune à Paris, ainsi qu'il sera dit incessamment' (p. 257). 'La publication des premiers écrits d'Albert et ... ont exaspéré Bacon et en ont fait cet ennemi irréconciliable qui nous apparaît plus tard' (p. 259).

For all this there is not the slightest evidence, even assuming Prof. Mandonnet's dating for the *Philosophia Pauperum*. But there is the strongest presumption to the contrary on his own evidence in this paper. In the decade of 1240 on, the prohibition of Aristotle's natural philosophy and metaphysics was still, as far as we know, nominally in force, in spite of the coming of the new versions in or about 1230. The Dominican lectures at Paris on Natural Philosophy were kept strictly private, and no secular could attend any of them except the University course in Divinity. Is it likely that lectures guarded with such care were at once written down and put in the hands of the stationers for sale to the general

public? Prof. Mandonnet confuses the atmosphere of 1240 with that of the open schools of 1260 and 1270, when Albert's writings were available and the Dominican order was saturated with his teaching. In 1240–8 Bacon could have known nothing at first hand of Albert's writing, or even of a success which was limited to select members of the order of Preachers. He was a secular Master, and the quarrel with the friars was mainly over the divinity degrees.

One useful suggestion is made by Prof. Mandonnet: it is to be regretted that he has not felt himself free to carry it out. It is 'examiner la répercussion que cela (i.e. the controversy) put avoir sur leurs idées et leurs écrits'. From this point of view a comparison of the Amiens treatises with the corresponding parts of Albert's work would be of great interest. Unfortunately Prof. Mandonnet does not seem to have heard of them, or passes them over in silence as not supporting his fixed idea. His attempt to put the *Perspective* of Bacon before 1246 is untenable; in the Amiens MS. the *Perspective* quoted is that of Alhazen, and when the first draft of the *Communia Naturalium* was written much later the *Perspective* was not in being (fasc. II, p. 13). A minor error is that the *Metaphysica* (fasc. I) was 'un écrit inachevé'; Dr. Little's 1914 bibliography of Bacon shows that two complete manuscripts are known and await publication.

The text of the *de Causis* here printed is strictly an interim one; the task of constructing a final text must be left to the learned editors of St. Thomas when in the fullness of time they arrive at his Commentary. I have used as its foundation two English manuscripts of the late thirteenth century, formerly the property of Rochester Priory, now in the British Museum, *F* (12 F i), and *D* (12 D xiv), relying on *F* as principal authority, *D* as corroborating. I have chosen to give a new text rather than to reprint Bardenhewer's, because he relied almost entirely on German texts which are as a rule less trustworthy for early scholastic texts than those of Paris or Oxford. For a thirteenth-century treatise a manuscript written at Oxford is nearly always preferable. I have added notes giving the more important readings—*B* representing

Bardenhewer's text, *A* the Junta Aristotle of 1552, *T* the text printed with the Commentary of St. Thomas, as given in the 1570 edition of his works.

As my object in printing the text is to represent that form of it which was used by medieval writers, I have separated the thesis from the commentary, following the universal manuscript use, and I have restored the original division into thirty-two sections in order to make reference in other authors more easily traced: Bardenhewer's division into thirty-one sections has the merit of following the Arabic, and some few Latin manuscripts are found with this division. To follow his numbering in our text, it must be remembered that his section 4 is composed of sections 4 and 5 of the medieval text.

The *de Causis* in these two manuscripts *F* and *D*, as in nearly all other early manuscripts of the *de Causis*, is written next after the text of the *Metaphysica nova* of Aristotle. They are thus described: 12 F i. Vellum. 108 folios, double columns, 11¼ in. by 7¼ in., late thirteenth century. English, collation in twelves, initials flourished in blue and red. 12 D xiv. Vellum. 157 folios, double columns, 10¾ in. by 7¼ in., late thirteenth century. English, collation in twelves. Illuminated initials in the French style. *F* is the better manuscript, with the exception that thesis 21 is misplaced to follow 23, and 27 is placed after 28. In *D* thesis 16 is made to end at 'virtutum' (p. 174. 3). In this manuscript f. 147 should follow f. 149.

In conclusion I wish to express my thanks to the Provost of Oriel, to whom I am under the deepest obligation, to Dr. Little, to my collaborator, Père Delorme, O.F.M., and to my daughter, Mrs. Larkin, for her assistance in type-writing.

ROBERT STEELE.

SAVAGE CLUB,
LONDON, W.C. 2.

SUPRA LIBRUM DE CAUSIS

⟨*Omnis causa primaria plus est influens super causatum suum quam causa universalis secunda*⟩

QUERITUR circa influentiam causarum, utrum omnis agat f. 114 a 2. per influentiam primo de causa prima. Et arguo: agit per solam voluntatem, quare sine influentia, nam voluntati cause prime cum sit infinita nichil resistit. Minor patet, nam quod agit ⟨agit⟩ per solam voluntatem, ergo sufficit voluntas sine alicujus influentia. CONTRA: in omni actione ubi est aliquod principium informativum et dispositivum ipsius actu necesse est quod preter agens et substantiam agentis aliquid immittatur, aut quod sua substantia vel voluntas informat substantiam corporalem in qua agit quod cum sit impossibile necesse est quod influat. Quod CONCEDI potest propter rationem illam; non enim decet quod esset dispositio vel reformativum alicujus secundum substantiam vel potentiam. Quod obicis, agit per solam voluntatem—dico quod agere per solam voluntatem dupliciter est; quia li solam potest excludere aliam naturam agentem que sit media in agendo, et sic per solam voluntatem agit; si loquamur secundum quod li sola potest excludere principium dispositivum et reformativum actu, et hoc modo falsa esset, et sic potest distingi tam major quam minor.

Consequenter QUERITUR de eo quod immediate sequitur in creatis ut de materia, utrum sit causa per influentiam. Et arguo sic: nulla forma que est actus materie facit se sine conditione materie, quia essentiale est forme que est actus materie quod habeat conditionem materie; set forma que est actus materie potest facere se extra se per diffusionem sui, ergo sicut est diffusio forme sic est et ipsius

8 nam] non *MS.*

materie, cum non facit se extra sine materia, et sic erit diffusio virtutis ex parte materie et ex parte forme. CONTRA: omnis diffusio debetur potentie active vel formali; materia secundum se nullam hujusmodi habet, vel non habet [non] naturam formalem, quia mobile debetur forme, secundo *de Generatione*; set materia secundum se habet potentiam receptivam, quia ei respondet dator forme. Et potest CONCEDI quod tantum habet potentiam receptivam, ideo non potest se facere extra se, neque habet potentiam diffusivam extra se active. Dico ad argumentum quod diffusio materie dupliciter est; vel subjective, ita quod derelinquatur esse materiale, et hoc est necesse; vel quod sit diffusio materie active, et hoc est impossibile cum non habeat potentiam activam, vel cum non est active nature, sicut forma que per sui [per]multiplicationem multiplicat materiam subjective non active; unde omne quod derelinquitur ex aliquo est similitudo expressa totius agentis, et sic ista diffusio forme active attribuitur.

Consequenter QUERITUR de aliis agentibus vel de aliis causis post materiam. Set duplex est agens, quoddam corporale, et QUERITUR utrum agat per influentiam virtutis. Et videtur quod non: quoniam omne agens per influentiam generat sibi vestigium simile in materia proportionali; set vestigium corporis habentis trinam dimensionem non est nisi habens trinam dimensionem, quia trina dimensio in corpore trine dimensionis reciperetur, quare due dimensiones simul. Tu dices quod non est inconveniens, quia hujusmodi vestigium est separatum a vero esse naturali contra vestigium. Ad OPPOSITUM, omne tale cujus potentia non solum est in recipiendo perficit potentiam activam; set potentia rei corporalis est hujusmodi, quia cum illud quod perficitur in agendo perficiatur in aliud extra se et distans; set talis actio est per influentiam in aliud a se distans, quare agens corporale poterit agere per influentiam. Quod obicis, dico quod neque dimensiones in esse spirituali neque due in esse materiali, set formali dimensione

24, 25 dimensiones] dimensitiones *MS.* 25 dimensio] dimensitis *MS.*

nunquam compatitur secum aliam, sicut dicit Aristoteles capitulo *de Vacuo*, unde dimensio naturalis nichil facit. Ad hoc argumentum dico, quod corpus dupliciter est; quantitas et species substantie. Dico quod vestigium sub trina dimensione est vestigium corporalis rei, que est quantitas, non quod est substantia, unde dimensio non est de substantia rei; unde natura quantitatis non est activa, ideo relinquitur aliquod vestigium respectu trine dimensionis.

4. DUBITATUR de agente spirituali utrum agat per influentiam. Et videtur quod non, sic: forma [est] intelligentie limitata est ad certos terminos sue materie, ergo non facit se extra, quia omnis forma est proportionalis sue materie, et ita secundum limitationem recipientis erit et recepti. Minor patet, quia si transfertur ultra non est limitata. OPPOSITUM videtur: agens corporale propter naturam activam potest agere extra se per influentiam, ergo multofortius intelligentia. Quod CONCEDI potest. Quod obicis quod forma intelligentie est limitata, verum est quantum est a parte rei; set minor distinguenda vel major sic, quia progressio ulterior potest esse via illa qua limitatum est vel alia. Primo modo, et hoc est secundum sui substantiam, licet se ⟨facere⟩ extra se per sui similitudinem; vel potest dici quod in se et secundum propriam sui naturam non facit se extra se, neque secundum virtutem neque secundum substantiam. Aut de forma ejus [in] intelligentie secundum quod potest recipere alterius virtutem fortiorem, et hoc modo potest se facere extra se. Et hoc dupliciter sicut prius; aut per generationem virtutis sibi similis, et sic possibile; aut quantum ad substantiam, et sic non facit se extra se.

Consequenter dubitatur tunc si illud debet verificari in causis naturalibus omnium vel in agente per artificium. QUERITUR ergo utrum agens per artificium agat per virtutis influentiam. Et arguo sic: omne agens quod

6 dimensio] dimensitio *MS*. 11 sic] sicut *MS*.

per sui virtutem inducit transmutationes in materia agit per alicujus influentiam; agens per artificium per sui virtutem multas transmutationes inducit in materia, quare etc. Major patet, quia aliter nunquam fieret actio; minor patet, quia virtus est principium operationis tantum,
f. 114 b 1. quare si agit, agit per virtutem | et agit per im⟨m⟩issionem. [ITEM] CONTRA: omne quod agit solum per contactum superficialium agentis et actuati, agit per virtutis influentiam; agens per artificium est hujusmodi, quare etc. Major patet in Methaphysicis, ita enim non, etc.; minor patet quia agit per instrumentum quod tangit artificiatum usque in profundum, quare non per virtutis influentiam. Quod CONCEDI potest, quia tunc agere posset de die et de nocte. Quia tamen videtur aliquomodo quod agat per influentiam, possumus distinguere de agente per influentiam; aut ita quod mutatur virtus et species, et sic non influit; aut per influentiam dispositionum et transmutationum et impressionum, actionum et passionum, et sic agens per artificium agit per influentiam, set non proprie per influentiam que est virtutis immissio. Quod obicis contra hoc patet, quia de propria influentia tenet minor; major vera de naturalibus proprie. Item, ad minorem dupliciter dici potest, quod duplex est virtus; quedam que est similitudo, et hoc modo agens per artificium non agit per virtutem; alio modo dicitur virtus que est forma que est ultimum de potentia, et sic agit per virtutem sine aliqua immissione speciei et similitudinis vel virtutis que sit similitudo, set per istam influit transmutationes, actiones et passiones, sicut dictum est.

Consequenter tunc dubitatur, supra probavit antecedens sue rationis per rationem unam, nunc per aliam. Habito quod ista propositio non habet verificari in artificialibus, QUERITUR utrum illud debet verificari in omnibus agentibus naturalibus; secundo, si omnis causa particularis et universalis possit, queritur utrum possit verificari de causa intra aut extra. De primo sic arguo; sola causa

3 quare] quia *MS.*   12 quare] quia *MS.*

agens per influentiam virtutis est que distat per substantiam, quoniam, si esset substantia sufficienter unita, [aget] ageret per sui substantiam ; quare solum illa que distat secundum sui substantiam agit per influentiam. Hec est solum causa universalis, non particularis. ITEM : idem videtur *per literam*, quia dicit quod causa secunda universalis, et non loquitur de particulari, imo per hoc excluditur particularis. CONTRA : omne agens particulare distat a profundo passientis licet non a superficie ejus ; set agens per influentiam agit in profundum per influentiam virtutis, quare agens particulare, cum agat in profundo et non sit unitum per substantiam, aget per influentiam virtutis, saltem agens particulare extrinsecum ad minus. Et hoc potest CONCEDI, set ista propositio maxime verificatur in causis superioribus vel causis universalibus, quia distant a superficie et profundo, set ista tenens in profundo, et ideo adhuc agunt per influentiam. Quod obicis, agens particulare non distat secundum sui substantiam a passiente, verum est a superficie passientis, tamen distat a profundo passientis. Quod obicis quod per universale excluditur particulare, istud concedunt aliqui, set non dicimus hic, set dicitur de universali quia nulla est ibi instantia, scilicet in agente universali ; set in agente particulari aliquo habet instantiam, ut de agente particulari intrinseco, ideo in propositione illa non ponitur agens particulare set universale, et iterum magis proprie appropriatur influentia cause universali quam particulari, quia distat a superficie et profundo a passo. Non sic autem est de particulari, ideo adhuc magis debetur universali.

Consequenter DUBITATUR utrum hoc debeat verificari de agente intra, ut de potentia activa in materia. Et arguo sic : hujusmodi forma potentia est activa in materia secundum sui substantiam, id quod est perficit materiam ubique ; set forma et efficiens non coincidunt, quare aliud motor ; set hoc non erit nisi virtus, quare agit per influentiam virtutis, et sic per aliud quam per substantiam erit motor

1 que] quia *MS.* 18 passiente] passione *MS.* 19 distat] distant *MS.*

materie, hec erit virtus. ITEM : omne distans secundum substantiam, secundum quod hujusmodi agit secundum influen-
f. 114 b 2. tiam virtutis, tale | est agens in materia ; quod patet, quia agens et passiens diversa sunt secundum substantiam, quare potentia motiva agens in quantum distans secundum substantiam aget per influentiam. CONTRA : potentia activa ubique tota est indivisa in materia secundum substantiam precedentem in materia in quolibet puncto materie, et ibi unitur secundum se totam, quare, cum non sit ibi distantia, aget sine influentia virtutis. Quod potentia activa sit ubique in qualibet parte materie secundum substantiam, scribitur in libro *de Generatione*; quare sine influentia virtutis aget propter sufficientem presentiam sue substantie ubique, quare non agit ⟨per influentiam⟩; unde solum distans localiter agit per influentiam, set distantia per solam essentiam non ponit influentiam virtutis, et sic se habuit potentia activa in qualibet parte materie indistanter, scilicet, ⟨sine⟩ locali distantia distans per essentiam. Quod primo obicis, dico ad majorem quod vera est ; ad minorem dico quod falsa est, nam potentia activa materie nunquam agit nisi exitetur per aliud, ut in semine per virtutem patris. Similiter in aliis generationibus ; dico enim quod minor falsa est, immo preter substantiam pono ibi aliud quam virtutem, et quid est id ? Dico quod ista potentia activa ante adventum virtutis patris vel solis tunc est actus materie tantum, set per receptionem virtutis recipit esse nobilius per quod potest movere, et quia illud esse est ubique, non agit per virtutis immissionem. Quod obicis quod natura activa habet etc., dico quod major et minor distinguende sunt. De distantia locali et essentiali major vera et minor falsa ; de essentiali major falsa et minor vera ; de locali, sicut est autem celum ad inferiora etc., totum patet ; essentia autem activa forme alia est ab essentia materie.

Consequenter tunc DUBITATUR de forma et fine, utrum hujusmodi cause sunt cause per influentiam. Primo arguo de fine sic : efficiens imponendo necessitatem rei agit per

4 quare *post* agens *MS.* 9, 12 quare] quia *MS.* 32 ad] est *MS.*

influentiam virtutis quatinus res fiat; set finis imponit necessitatem rei magis quam efficiens, quare agit per influentiam. Et preterea omne agens et movens per speciem sui agit per influentiam virtutis, quia species et virtus idem hic; set causa finalis finaliter sic agit et movet, quare erit causa per influentiam speciei virtutis. CONTRA: omne agens per virtutis influentiam transmutat passum et alterat per aliquid immissum, ut patet per virtutem immissam; finis non est hujusmodi, quare non erit causa per influentiam. Major patet in causa universali, ut in sole et particulari, ut in igne; minor patet, quia omne transmutans vel alterans movet secundum rem et veritatem; set finis in prehabitis alterat metaphorice et movet tantum, quare non etc. Et hoc potest CONCEDI in quantum finis est illud, tamen idem in quantum efficiens potest emittere virtutem et speciem. Verbi gratia, aliquod delectabile in sensum mittit speciem usque ad intellectum, et post unita intellectui semper servat⟨ur⟩ usque hic in ratione efficientis, set facto isto motu per unionem speciei, vult intellectus moveri ad acquirendum vel sensus, et tunc movet methaphorice. Et ad illud quod obicis contra hoc, quod efficiens imponendo necessitatem agit per influentiam, quare et finis magis cum magis etc., et respondeo ad hoc, quod major habet duplicem acceptionem, scilicet, agens imponendo necessitatem etc., dico quod illud gerundivum potest designare circumstantiam concomitantie corporalis aut cause ad effectum; secundum autem quod denotat circumstantiam cause falsa est, nam efficiens quia influit non immittit virtutem, set minor accipitur sub majore in secundo sensu. Quod obicis, finis movet per speciem, dico quod hec est multiplex, quia aut movet per speciem que est aliquid ab eo im⟨m⟩issum in quantum hujusmodi, aut per speciem que sit sua per ejus speciem representatio apud animam. Primo modo sine dubio non movet, imo solum movet per apprehensionem; et in quantum similitudo solum manens apud animam, non alterans sit et ideo solum per modum quietis et cessat influentia.

6 quare] quia *MS.* 28 nam] non *MS.* 33 representatio] representando *MS.*

Tunc QUERITUR utrum possit hoc verificari de forma. Et arguo sic: anima est forma corporis organici etc., et ab anima est emissio virtutis; vel a corde ad omnes partes corporis, quia cum anima sit tota ubique, nichilominus agit per influentiam. ITEM: Commentator ponit exemplum exponendo verbum Aristotelis, exemplat de esse vivo et rationali, quarum una magis influit quam alia, quare tenet in formis. CONTRA: anima non distat localiter per substantiam a qualibet parte materie, set ubique tota est, quare non agit per influentiam virtutis. Respondeo quod duplex est forma; quedam que est actus materie tantum; alia est forma que est hoc aliquid, et ratione istius additi potest movere; per illud additum potest nobiliori modo in una parte distante ab aliis determinata, quam in alia. Set si loquamur de illa que tantum actus est, cum sua substantia sit ubique, ita non agit per influentiam, cum corpus agat per substantiam cum sit presens, set forma que est hoc aliquid in aliqua parte addit(ur), et habet esse nobilius quam in alia, quare etc. Quod obicis de anima quod immittit virtu-
f. 115 a 1. tem, dico quod anima | immittit virtutem, set hoc est aliunde quam in quantum forma, set per esse additum. Et tu dicis quod illud esse est ubique in corpore, dico et si sic sit, tamen in altera parte substantie et nobiliori cause, et quantum ad istud esse quod habet in parte una, ut in corde, nobiliori, potest immittere virtutem, non in quantum indistans, set in quantum distans. Ad aliud, dico quod virtus uno modo sumitur pro ultimo de potentia secundum quod virtus idem quod forma rei relata ad opus, et sic immittit causa formalis virtutem; set alia influentia virtutis propria que est speciei, vel similitudo virtutis que est species alicujus derelicti in materia ubi secunda non potest attingere, et sic ignis in materia aeris immittit speciem; set primo modo secundum quod virtus est vera essentia, cum sit presens ubique in quantum forma, et potest per sui substantiam transmutare, sic extendendo nomen influentie

6 vivo] uno *MS.* 8 anima] aliam *MS.* 9 quare] quod *MS.* 12 additi] addit *MS.* 14 distante] distans *MS.* 34 presens] prestans *MS.*

virtutis dici potest quod diffundit se, set hec est diffusio sue essentie. Commentator tamen loquitur de causa influentie ut manifestet, quomodo una magis influit quam alia, neque curandum de exemplo; set quod dicit Commentator intelligi potest de influentia communiter dicta, non propria.

Consequenter QUERITUR de causa prima; hic ponit secundam rationem ad verificationem prime propositionis, et est ratio talis: causa prima juvat causam secundam in actione sua, et quicquid agit agit modo sublimiori quam causa secunda. Et in hac ratione primo ⟨ponit⟩ medium istius principalis rationis, tunc ponit principaliter secundam, et tunc resumit medium prime rationis, quod tamen separat cum ponit tertiam rationem ad idem, et est talis ratio ex antecedente et consequente sicut alie sic: causatum secunde cause non signatur in esse nec conservatur in esse nisi per cause prime virtutem. Et hujus rationis primo ponit primam partem cum sua declaratione, secundo secundam partem [quod] dicens quod propter adherentiam cause prime signatur in esse ⟨quia⟩ causa prima est majoris adherentie; tunc ponit secundam partem quod causa prima conservat, et sic terminatur pars ista, in qua manifestavit propositionem. Tunc sequitur secunda pars principalis recapitulativa, dicens quod manifestum est ⟨quod⟩ causa prima magis est causa quam secunda, et recapitulat media per que declaravit propositionem. Primo recapitulat secundum medium tertie rationis quod prima causa servat in continuando et agit in essendo, et tunc resumit medium prime scilicet.

Habito quod omnis causa, et universalis et particularis, adminus extrinseca influat, et quod materia et forma non influat, queritur utrum causa primaria plus influat quam secunda, et primo hoc queritur in causis extrinsecis et post intrinsecis, et quia extrinsece multe, ut prima simpliciter prima et creata, et queritur de illa utrum plus; dato quod si⟨c et⟩ habito quod cause influant, QUERITUR utrum causa universalis et prima debeat influere in causatum proprium

33 et creata] increata *MS.*

vel causatum secunde cause. Et arguo sic: loquamur de causa prima, aut influat in causatum secunde cause aut non. Si sic, tunc cum ejus virtus sit infinita cui nichil resistit, ergo omnes alias secundas superfluit ponere; set inconveniens est negare secundas, quare etc.; si non, habeo propositum. Eodem modo potest argui de aliis universalibus, ut de celo et intelligentia, si influant ad generationem plante vel animalis cum sint valde nobiliores quam aliquod agens particulare; set nullum nobilius dependet ab innobiliori, quare si possunt influere, sive sit secunda sive non, semper erit effectus; quod est inconveniens, quare non influunt. ITEM: actus et operationes debentur singularibus aut solum aut maxime, ergo cum ipsum singulare sit causa effectus, aut solum aut maxime. Non maxime, sicut innuitur per illam propositionem; nec solum, quare cause superiores non influunt in hec inferiora. CONTRA: quicquid est causa cause est causa causati; set causa primaria est causa secunde cause, quare et causati. Et hoc potest CONCEDI, unde causa primaria potest influere in causatum secunde cause, [que] nam dicit in 'causatum suum', et hoc quia plus influit, non quin sit effectus secunde. Quod obicis primo, quod causa prima est virtutis infinite et potentie, quare si influit in illud causatum de necessitate fiet illud, quare alie superfluunt, respondeo quod causa prima est potentie infinite et virtutis, tamen ista virtus recipitur secundum potestatem recipientis et secundum conditionem effectus producendi, et ita modi infiniti, ideo agit modo finito et secundum potestatem effectus que est per suppositionem cause particularis. De aliis superioribus quod si non, habeo propositum; si sic, sequitur idem inconveniens quod prius quod sufficiet quia nobilius non * dependet etc. Respondeo ad minorem, cum dicit 'nullum innobilius', dico duplex est dependentia; essentialis, et de hac est hoc verum, quia hec imponit necessitatem rei; si loquamur de dependentia accidentali, non est hoc verum, et sic sint in proposito, licet enim superior causa non dependeat essentialiter, dependet tamen accidentaliter a causa

20 causatum] causato *MS.*

secunda, sicut artifex ab instrumento. Ad aliud quod obicis, 'Sor desindit ad generationem Sortis, ergo aut solum aut maxime; non maxime, propter propositionem; ergo solum, quare superior non operatur ad causatum': respondeo quod multiplex est hec dechisio: dico enim quod Sor est causa hujus | hominis in quantum iste homo, et hec f. 115 a 2. substantia hujus substantie, et animal animalis generandi, set hec non solum est universale animal set particulare, et similiter non solum homo universalis set homo particularis: dico tunc quod substantia hec ad generationem hujus substantie, et hoc corpus ad generationem hujus corporis, et hoc animal ad generationem hujus animalis. Dico ergo quod deshicio virtutis debetur universalibus ex consequenti set substantie particulari per se; et dico ergo in proposito quod in dechisione virtutis est natura particularis operans multiplex, ut istius hominis ad generationem hujus hominis, et animalis hujus ad generationem hujus, et sic ascendendo similiter ad generationem hominis per virtutem hujus hominis. Dico quod est universale via predicationis et istis debentur operationes ex consequenti, ut isti homini et per accidens homini, huic corpori et per accidens corpori. Aliud est universale per causalitatem, et hee sunt cause prime vel primarie, et hiis potest attribui actio.

Consequenter tunc QUERITUR utrum plus influat causa primaria quam secundaria, et hic est multiplex questio, primo de agentibus extrinsecis, primo de collatione cause prime increate etc. Et arguo sic: causa secunda, quecunque illa sit, magis convenit cum re generanda quam causa simpliciter prima, quare secunda causa plus poterit propter similitudinem majorem, nam magis convenit creatum cum creato quam cum increato. ITEM: omne quod fit, fit ex sibi simili, quare idem quod prius. ITEM: virtus cause prime recipitur secundum potestatem recipientis, quare virtus cause prime recipiatur in causa secunda, quare recipitur in secunda causa secundum sui exigentiam, quare non exedit eam set vel equaliter vel

5 dico enim] *iter. MS.* 9 universalis] universale *MS.*

minor, quare non plus influit. CONTRA: causa prima increata potentie est infinite; set ex potentia infinita poterit ⟨influere⟩ virtutem magis convenientem et potentem in productionem effectus. Item, omne agens universale et primum fortius et verius agit in causatum quam aliqua causa que est sicut instrumentum; set causa prima est hujusmodi et omnes alie cause sunt sicut instrumenta, et etiam debilius agunt quam organum respectu hujus virtutis infinite. Et hoc potest CONCEDI propter rationem istam. Quod obicis quod magis convenit, verum est in natura et proprietate, et cum dicit que convenit magis etc., dico quod causa magis conveniens aut est potentie finite aut infinite, et ita causa infinite potentie plus potest immittere ex infinitate sue potentie; quare non valet. Quod obicis, omne quod recipitur in aliquo non excedit illud, dico quod excessus dupliciter est; unus qui auffert proportionem recipientis ad receptum aut ubi non est proportio, et in hoc potest unum esse nobilius et sic affirmativa habet duas causas, sic et negativa negatur .ix. excessus quia modo finito recipitur; aut possumus loqui de receptione excessus, negando quod receptum non sit majoris potentie et virtutis quam recipiens, et sic non est verum quod non exedit, imo exedit.

Consequenter ⟨cum⟩ queritur de aliis causis creatis ordinatis secundum prius et posterius, ut de universali et particulari, de univoca et equivoca, QUERITUR utrum plus influat ⟨universalis⟩ quam particularis. Et arguo sic: particularis influit per virtutis dechisionem et substantie: set cause universales immittunt virtutem. ITEM: habens nomen et diffinitionem et essentiam et quiditatem determinatam, magis potest producere illud quam illud quod non habet tale. CONTRA: omnes virtutes elementares inferius debilius agunt quam organa. Preterea, omne cujus virtus potest continuare ad totam rei productionem usque ad complementum rei magis influit; hec est causa superior et universalis; quare plus influit quam particularis, quia hec semel

13 causa] ex *MS.* 27 particularis *bis*] particulares *MS.* 36 quia] quare *MS.*

agit et relinquit effectum incompletum, sicut scribitur in Commento supra primum *Physicorum*. Item, omne quod habet potestatem, non solum ad esse et generationem set etiam ad conservandum, plus influit quam id quod tantum ad esse, hec est causa universalis respectu particularis, quoniam causa universalis agit ad conservationem, nam sine continuatione virtutis conservantis superiora non possent vivere. Quod potest CONCEDI. Plus ergo influit quia agens nobilius, et etiam quia est agens principale non sicut instrumentum, et quia agens particulare se habet vilius quam universale respectu etc., ⟨quarta⟩ est causa quia particularis semel agit et relinquit effectum incompletum ; quinta causa est quia confert non solum ad esse set etiam ad conservationem, ideo etc. Quod obicis, agens particulare agit per immissionem substantie etc., dico quod sine dubio plus influere, hoc potest esse vel simpliciter, et sic non plus particularis, vel secundum quid, et sic particularis aliquo modo, quia quantum ad principium materiale, tamen illud quod immittitur a superioribus causis nobilius est et excedit in nobilitate | multipliciter illud quod immittitur a causa f. 115 b 1. particulari. Ad aliud dicendum quod agens habens nomen et quiditatem et essentiam etc., dico quod aut ita erit quod illud agens quod non convenit nomine specie et quiditate, ⟨sit⟩ aut majoris potentie aut minoris aut equalis. Si secundo modo vel tertio sit, valet propositio illa et vera est ; si vero primo modo, quod sit majoris potentie et fortior in operando, tunc non est vera, neque sic est intelligendum. Item, illud quod immittitur a patre non est tamquam materia vel forma ipsius generati, set exspirat vel non remanet.

Consequenter dubitatur de causis intrinsecis, de influentia in ipsis, large accepta influentia ; QUERITUR de ipsis intrinsecis que magis influat. Et arguo sic : 3°. *Methaphysice*, ‘ eadem sunt principia essendi et cognoscendi ’ ; set verior fit cognitio per causam proximam quam remotam, in

11 universale] securis *MS.* 16 hoc] habet *MS.* 24 majoris] majoris aut *MS.* aut[3]] aut in *MS.* 25 tertio] cujus *MS.*

Posterioribus, quare causa propinqua magis et verius est causa essendi. ITEM: forma dat esse magis et cognitionem quam materia, quia nobilior; set omnis causa preambula materialis est respectu forme ultime, quare causa ultima magis facit ad esse, et hec est causa secunda. ITEM: causa ultima convertitur cum re, nulla causa precedens convertitur cum re, quare sic est. Preterea, a forma ultima est totum complementum rei qua posita ponitur res esse et a nulla alia; set omnis causa plus facit ad esse quam alia ⟨precedens⟩, quare causa secunda magis influit ad constitutionem rei quam causa precedens. CONTRA: causa que dicit quiditatem rei magis influit ad esse rei quam illud quod non, set quale tantum; set causa prima est hujusmodi, ut genus, quia plus facit ad quiditatem genus quam differentia que est additiva, quare verius influit causa prima quam secunda. Item, illud quod essentiam rei totam importat plus influit quam quod non; set cause preceden⟨te⟩s sunt hujusmodi, secunde tantum addunt esse non quiditatem, nam differentia novam essentiam non importat set solum novum esse. Et hoc potest CONCEDI, nam causa primaria essentiam et quiditatem importat, causa secunda vero qualitatem illius essentie importat. Unde quod obicis, 'eadem sunt principia essendi et cognoscendi'; dicunt aliqui quod ista propositio 'causa pr⟨ox⟩ima plus influit etc.', verificatur in causis formalibus; set dico quod de causis proximis est loqui dupliciter. Sit hec A. dico quod de ista est loqui dupliciter; aut quantum ad virtutem propriam et absolutam et quantum ad rem propriam· unde causa proxima est, et hoc quantum ad illud esse quod addit, et sic non est vera propositio quod causa proxima; alio modo est loqui de causa proxima in quantum dat intellig⟨er⟩e essentialiter formas precedentes, licet non designatas, hoc modo intelligit actor *Posteriorum*, set causa remota appellatur nomine absoluto, set causa secunda plus influit sic secundum quod includit virtutes causarum precedentium, et sic non loqui-

10 causa secunda *iter. MS.* 14 quia] quare *MS.* 15 additiva] activa *MS.* prima quam secunda] s. q. p. *MS.* 21 vero] esse *MS.* 32 designatas] designato *MS.*

mur hic de ipsa, set nomine absoluto. Ad aliud dico quod formale et materiale sunt dupliciter; uno modo dicitur principium materiale quod est pura materia, et aliud formale quod tantum habet propositio veritatem, et hoc modo forma magis dat esse ; alio modo est loqui dupliciter de causa ⟨materiali⟩ et formali, non de materia tantum ; et sic cause prime sunt materiales habentes veram materiam et formam. Et si loquimur de causa que esse tantum importat, sic non est verum, si de formali que importat essentiam unde materiale dicitur quod subicitur alii. Et forma dupliciter ; aut quod tantum importat essentiam forme, et tale non confert ad esse magis ; aut de formali quod habet essentiam et veram quiditatem sub aliquo esse, et hoc modo non est verum ; et ob hoc magis influit genus quod importat principium materiale et principium formale, set differentia solum esse forme importat, ideo talis minus influit. Quod obicis, ultima differentia convertitur, patet quod non sequitur ; nam proprium convertitur, non tamen plus influit, unde convertentia absoluta nichil facit, set oportet quod dicat quiditatem et essentiam. Ad aliud, dico quod causa secunda complet, non quantum ad essentiam set quantum ad esse, unde in ipso genere est essentia et quiditas ipsius speciei tota, differentia vero solum addit esse substantiale tantum.

Habito de verificatione hujus propositionis, 'omnis causa primaria', dubitatur tunc de dictis commenti ; ipse declarabat illam propositionem per tres rationes. Prima fuit, quando separatur virtus secunde cause a re non separatur virtus prime, ergo plus influit causa prima. Circa hoc QUERITUR utrum, separata virtute cause secunde, remaneat virtus cause prime. Et arguo sic : cum res non est, nullius recipit influentiam ; set causa secunda remota | non est res, f. 115 b 2.
quare nullius recipit influentiam, quare non recipit influentiam cause prime. ITEM : causa prima ordinatur ad effectum ultimum per medium sicut per instrumentum ; set primum efficiens non comparatur ad ultimum effectum, nisi

1 ipsa] ipso *MS.* 8 si] sic *MS.*

per effectum non aget causa prima. Ad oppositum arguit Commentator sic: causa prima prius agit in effectum ultimum quam causa secunda; set destructo posteriori non, destruitur prius, quare separata causa secunda a re non separatur causa prima. Secundo sic arguit Commentator: causa prima est causa cause secunde; set destructo causato non destruitur causa, quare destructa secunda causa non destruitur prima. Et hoc potest CONCEDI. Ad id quod obicis 'quod non est, non recipit alicujus influentiam', dico quod de esse effectus est loqui dupliciter; aut quantum ad esse et fieri ipsius effectus, et hoc modo si non sit causa secunda non est prima; aut quantum ad continuationem et conservationem in esse, et hoc modo separata causa secunda, prima potest manere, ut patet de patre et sole. Et hoc dicimus in causis extrinsecis; si autem loquamur de causis intrinsecis, tunc de esse effectus est loqui dupliciter; aut quantum ad esse ultimum cum omnibus dispositionibus preambulis, et hoc modo quod non est nullius recipit influentiam; si autem loquamur de esse quantum ad ultimum complementum sine dispositionibus preambulis, tunc quod non hoc modo quantum ad esse completum potest alicujus recipere influentiam, cum sit quantum ad esse incompletum, et quantum ad tale esse recipit influentiam. Ad aliud, dico quod duplex est medium; aut in fiendo et hoc modo est causa secunda medium, et sic ipsa separata non remanet causa prima in quantum causa; aliud est medium in continuando, et hoc modo causa secunda non est medium, et isto secundo modo remanet causa prima destructa causa secunda, sicut patet de sole et patre.

Consequenter DUBITATUR de rationibus Commentatoris, quia res non est ante suas causas etc. Et arguo sic: res non est ante suas causas; set cum non est causa secunda non est res, quare effectus non recipit influentiam alicujus ante, quare non ante causam secundam agere potest causa in rem. ITEM: causa secunda est quasi instrumentum

25 aut] *iter. MS.* 29 remanet] implueta *MS.*

prime cause; set immediatius agit instrumentum quam artifex, quare falsum dicit quod prius agit causa prima in rem quam secunda. CONTRA: instrumentum non agit nisi prius excitatum ab agente principali; nisi ergo primum recipit virtutem cause prime, causa secunda non agit cum non sit agens principale; quare cum virtus cause prime preparet viam et disponat secundam causam ad agendum, quare prius agit. Et hoc potest CONCEDI, cum non possit agere nisi recepta influentia aliunde, ideo virtus cause prime prius naturaliter vel tempore recipitur in effectu quam virtus secunde cause. Quod obicis, res non-ens nullius recipit influentiam, set non est in generatione nisi excitatione cause secunde, concedo quod non aget nisi illud sit, verumtamen quia causa prima existit et disponit istam, ideo etc. Quod obicis, quod causa secunda agit sicut instrumentum, set instrumentum immediatius se tenet, dico quod est loqui de immediatione dupliciter; aut superficierum et substantiarum, et sic instrumentum inter causam et effectum, et immediatius se tenet instrumentum; aut est loqui de immediatione in ratione agendi et quantum ad virtutem, et hoc modo virtus cause prime immediatius agit in effectum, quia primo transmutat materiam tam in naturalibus quam artificialibus, neque agit secunda causa in materia ⟨nisi⟩ prius excitata ab alia virtute preparante ipsam ad agendum. Similiter dicendum de causis intrinsecis. De esse rei est loqui dupliciter; vel quantum ad esse rei ultimum cum omnibus precedentibus dispositionibus, et tunc verum, cum res sic non habet esse tunc hoc modo ante causam secundam; set si loquamur quantum ad complementum ipsius esse, hoc modo potest recipere res influentiam quamvis non habeat totum illud; si de complemento, verum est quod res non est ante secundam neque complementum sui esse ante causam secundam, et hoc modo non potest virtus prime cause recipi nisi disponendo et continuando. Set si loquamur de toto esse cum dispositionibus, sic non est verum quod etc.

12 nullius] nullis *MS.* 27 precedentibus *iter. MS.*

Consequenter DUBITATUR de secunda ratione, et dicit quod destructo causato non destruitur causa prima. Contra: ista convertuntur in libro *Posteriorum*, scilicet, causa secunda et proximus ejus effectus, quare ad destructionem illius cause sequitur destructio effectus, quare si causa secunda, et causatum immediatum respectu cause prime. ITEM: causa proxima est ad cujus esse sequitur aliquid sicut causatum, quare si non est causa pr⟨ox⟩ima non erit effectus, quare causa prima removetur. CONTRARIUM patet de sole et patre. Dico quod possumus loqui de causa secunda et prima dupliciter; aut in quantum causa secunda est effectus immediatus ipsius cause prime, et hoc modo destructa causa secunda destruitur et prima quantum ad hoc; alio modo est loqui de causa prima et secunda prout sunt ad diversos effectus, et hoc modo cum causa prima sit universalior, destructa causa prima destruitur secunda, ut destructo patre non destruitur filius.

Consequenter DUBITATUR de exemplis suis, primo super
116 a 1. hoc quod dicit quod esse | magis est causa hominis quam rationale. De primo sic arguo: in secundo *Physicorum* dicit Aristoteles quod singularium sunt cause singulares et universalium universales, quare cum homo sit [causa] particularis, ejus causa erit particularis; hoc non est 'esse', set magis 'rationale'; quare magis erit causa singularis 'rationale' quam 'esse'. ITEM: esse se habet indifferenter ad leonem, capram etc., quare si ponatur causa esse alicujus, necesse est quod approprietur, per appropriationem sit causa hujus, ergo quod erit magis appropriatum magis est causa; hoc autem est 'rationale', quare etc. Preterea, si causa est ad cujus esse sequitur aliquid, set secundo *Physicorum* cause singulares inducunt effectum. CONTRA: causa universalis plus influit secundum *propositionem primam*; quare magis est causa ex quo plus influit ad esse causati. Et hoc potest concedi, unde idem est magis influere et magis esse causam, et hujus ratio dicta est, et quia cause

2 prima] proxima *MS.* 6 et] est *MS.* 23 causa] cause *MS.*
25 rationale] esse *MS.*

superiores influunt materialia et formalia, set causa ultima tantum esse, nam 'animal' dat principium formale et materiale, 'rationale' tantum formale. Item, differentia non signat essentialia precedentia neque importat essentiam, quia tunc esset nugatio 'animal rationale', set esse tantum, et illud est substantiale. Quod primo obicis, distinguendum est de causa singulari, quia hec potest dici causa appropriata; alio modo est loqui de causa particulari quantum ad illud quod addit supra causas precedentes; si primo modo, verum est quod singularium sunt singulares, id est, universales appropriate, ut ipsius hominis est causa substantia animata sensibilis rationalis; et hoc est magis causa quam substantia corporea tantum vel animata tantum. Si autem loquamur de causa singulari in quantum dicit ultimum esse rei completivum, tunc non est magis causa ista causa particularis quia nichil de essentia effectus importat, set tantum esse. Ad illud quod obicis, potest dici quod appropriatio potest esse dupliciter; vel quantum ad essentiam, vel quantum ad esse. Dico quod causa ultima, ut differentia, nullam facit appropriationem nisi quantum ad esse; si aliquid appropriaret essentiam, magis illud esset causa, quia essentia tota est, set causa ultima est appropriata per esse tantum, et ideo non oportet quod plus etc. Quod obicis, causa est ad cujus esse sequitur aliud, set cause inferentes effectum sunt singulares, dico quod causa singularitatis potest dici universalis appropriata, et hec ponit effectum in actu, nam causa universalis non ponit effectum in actu, ut substantia non ponit hominem nisi approprietur, et hec causa universalis appropriata magis [causa] est causa quam universalis. Si autem loquamur de causa singulari quantum ad effectum quod addit supra genus, et hoc dupliciter; aut ita quod loquamur de ista causa singulari in quantum inclhudit intellectus superiorum, et talis ponit effectum non per naturam suam set per naturam causarum universalium appropriatarum; si loquamur de ista absolute sine inclusione aliarum causarum, sic non ponit effectum, quantum est de se, et sic non est magis causa.

28 actu] effectu *MS.*

Consequenter DUBITATUR de hoc quod dicit, quod si removeatur [sensibile] ration⟨al⟩e, remanet vivum spirans sensibile. CONTRA: constituunt eandem essentiam, quare si una destruatur, et alia. ITEM: in diversis secundum numerum ad destructionem istorum sequitur corruptio alterius, cum in eodem numero est necesse, quare in homine eodem etc. ITEM: si posset animal manere destructo rationali, et genus non manet nisi in alia specie, quare transmutatio esset a specie in speciem, quare est inconveniens. Respondeo quod rationale potest notare actum ratiocinandi, et sic verum est quod destructo actu ratiocinandi vel ⟨si⟩ removetur, tunc potest remanere naturalis, quia hoc potest esse homine remanente, ut in fatuis; vel potest notare virtutem ratiocinandi, et sic non est verum, et sic dicunt, set non est intellectus actoris. Aliter dicitur, quod duplex est remotio; quedam que est corruptio naturalis per naturalem separationem in morte, vel de remotione apud imaginationem et intellectum, et hoc modo secundo destructo rationali apud intellectum et istam causam potest remanere vivum spirans sensibile, et hoc similiter non est de intellectu plane, quia dicitur *in litera* quod si removeatur rationale non remanet homo. ITEM, *in aliis exemplis* loquitur de remotione reali. ITEM, dantem oppositum contingit solvere, quia 'remotione reali' intelligit, et remoto rationali tunc patet animal: non removetur animal natura remoto rationali, cum sit prius natura, tamen secundum actum existendi et tempore removetur. Quod obicis quod que sunt ejusdem essentie corrupto uno corrumpitur alterum, dico quod hoc est verum de remotione secundum tempus et existentiam, non tamen de naturali remotione. Quod obicis, in eodem corrupto posteriori corrumpitur prius, verum est tempore, non tamen natura. Quod obicis, si corrumpitur rationale remanet animal, ergo sub alia specie et sic fit nova, dico quod non remanet animal secundum esse et tempus, set solum secundum naturam. Vel dicendum quod remanet sub actu incompleto et non completo, et ideo non oportet

33 fit] sit *MS.*

quod sit sub alia specie completa; dicit enim Aristoteles quod prius tempore est animal quam homo.

Consequenter DUBITATUR de ratione commenti que est: causa prima agit in causatum nobiliori modo quam secunda, ergo prima plus. Set videtur antecedens esse falsum. Et arguo sic: Quod non potest in magis sibi simile non potest in diversum sibi; set celum non potest producere formam | sibi similem per sui virtutem, nec sol, ergo non agit modo f. 116 a 2. sublimiori respectu secunde. Major patet, quoniam effectus assimilatur sic cause. ITEM: virtus nobilior et sublimior nobiliori modo agit ⟨et⟩ sublimiori; set hec est virtus cause secunde ut hominis quoad intelligentiam, ergo agit modo nobiliori. ITEM: nobilissima operatio circa effectum est perficere ipsum et constituere in esse specifico, et hec facit causa secunda. CONTRA: omnis causa nobilior causato; set causa secunda est sicut causatum respectu prime cause, ergo prima nobilior; set nobilius agit modo nobiliori et sublimiori. Ad hoc, dicendum quod omnis causa prima universalis principalis agit modo nobiliori et sublimiori cum non agit sicut instrumentum, causa vero secunda agit sicut ejus instrumentum. Vel potest dici quod universaliter vera est. Ad objectum primum, dicendum quod quantum est ex parte agentis, major vera est, et notandum quod de celo et sole est loqui dupliciter; vel secundum rem, vel per relationem ad materiam in qua virtus istorum recipitur; primo modo quantum est de se ageret formam sibi similem, non tamen secundo modo. Et si obicias quod eadem est materia in sole et elementis, dicendum quod agens non agit in quamcunque materiam set in dispositam et proximam, unde sciendum quod in materia prima est duplex potentia; propinqua et remota. Ex propinqua forma producitur, non ex remota; materia autem prout est in elementis non est in potentia ad formam celi vel solis, sol autem magis potest in formam dissimilem cum agat ex conditione materie. Ad aliud, dicendum quod de agente primario est loqui dupliciter; vel de principali, et sic habet locutio veritatem, vel de instrumentario, et de isto non est verum,

set sic celum respectu intelligentie. Et nota quod licet anima rationalis sit agens nobilius [agat] quam celum secundum substantiam, non tamen nobiliori modo agit quam celum secundum quod celum recipit influentiam ab intelligentia. Et si obicias quod adhuc anima rationalis nobilior quam intelligentia, dicendum quod verum est ratione finis vel substantie, non tamen est actus corporis. Vel dicendum quod celum potest notare substantiam celi, et sic celum est innobilius quam anima, vel totum conjunctum ex corpore celi et suo motore, et sic est nobilius et nobilius agit quam anima; intelligendum tamen quod similiter agens inferius potest isto modo duplici accipi. Vel dicendum quod celum potest comparari ad mobile corporeum inferius, vel incorporeum ut anima; primo modo est causa et nobilius agit, et habet formam nobiliorem qualibet alia corporali; secundo modo non, causa prima nobiliori modo agit. Ad aliud, dicendum quod duplex est perfectio rei; vel quantum ad esse, vel quantum ad essentiam; primo modo causa secunda perficit, non tamen secundo modo; nullam enim essentiam addit set solum esse. Prima autem causa perficit quantum ad essentiam.

Consequenter queritur de tertia ratione commenti, que talis est: causa prima conservat et continuat causatum, non tamen secunda, ergo etc. Primo ergo QUERITUR utrum omnis causa primaria conservet et continuet esse rei. Et videtur quod non: artifex enim est causa secundaria respectu artificii, ipso tamen corrupto, conservatur et continuatur in esse effectus; non ergo de causa universaliter est vera. ITEM: in agente violento primum proiciens est primum agens motus, potest tamen manere proiciente quiescente. Si dicatur quod ibi est im⟨m⟩issio virtutis, hoc nichil est, quia solum agens naturale ⟨im⟩mittit virtutem. ITEM: in naturalibus ⟨homo⟩ potest continuare suas operationes sine causa celi que est causa prima, ergo potest esse continuatio sine causa prima. Major patet, quia operationes hominis sunt voluntarie, voluntas autem cogi non potest,

13 mobile] mobilem *MS.* 23 continuat] contunat *MS.*

ergo etc. CONTRARIUM dicit Commentator. Ad hoc dicendum quod in pure artificialibus vel in agente violento non intelligitur propositio set solum in naturaliter agentibus. Ad objectum in contrarium, dicendum est quod operationes hominis dupliciter sunt; aut solum mentales, ut velle, et ille que non sunt, mediante instrumento ut pede vel manu, et tales nulli subjecte sunt; tales faciunt virtutem consuetudinalem, aut sunt mediante aliquo organo vel instrumento ut manu vel pede; et tales [nos] possunt conservari vel continuari sine virtute cause prime, unde si celum non esset, non posset aliquis movere se.

Consequenter QUERITUR utrum causa particularis possit continuare esse rei. Videtur quod non: et arguo sic; quod virtutem suam non potest continuare, nullum esse rei potest continuare per illam virtutem; set pater qui est causa particularis non potest continuare deciscionem seminis, ergo etc. ITEM: corrupto patre filius continuatur in esse; set tunc non est virtutis diffusio a patre, quare etc. AD OPPOSITUM, quod potest in plus potest in minus, nisi illud minus deroget nobilitati nobilioris; set dare esse | plus est f. 116 b 1.
quam continuare, quare cum secunda causa det, poterit esse continuare. Item, virtus dechisa in semine est incorruptibilis, hec non est occiosa cum sit naturalis, ergo operatur non nisi continuationem, ergo etc. Major patet, quia corruptio est a contrario; set virtuti decise in semine nichil est contrarium. Item, si corru⟨m⟩patur, aut corrumpitur in aliud aut in nichil; non in aliud, quia non fit ex aliquo naturali hujusmodi virtus patris; non in nichil, quia hec est corruptio originalis que debetur creature in quantum creata. Ad illud, dicendum est quod plus et minus possunt considerari dupliciter; vel ita quod simul et semel sint; aut ita quod non. Si primo ⟨modo⟩, hec est vera, 'quod potest in plus potest in minus'; si secundo modo, non est necesse, quia plus concomitatur substantiam agentis; minus autem sequitur. Ad aliud, dicendum quod major falsa est. Ad objectum primo dicendum est quod

21 continuare] continuari *MS.* 30 illud] aliud *MS.*

corruptio per contrarium est dupliciter; aut quia sit actus ultimus, et tunc quod non corrumpitur per corruptionem contrarii corrumpitur per corruptionem subjecti; aut ita quod sit in esse sicut motor in alio, ut nauta in navi, et que sic sunt, non oportet quod corrumpantur per contrarium vel per corruptionem subjecti, set cedit in nichil; sic est de virtute. Ad aliud, dicendum quod corruptio rei in nichil potest esse dupliciter; vel rei vel intentionis; primo modo debetur creature, non tamen secundo modo corruptio potest esse rei, ut de se patet.

⟨*Omne esse superius aut est superius eternitate et ante ipsam aut est cum eternitate aut est post eternitatem et supra tempus*⟩

Dubitatur circa propositionem istam, et primo potest esse de mensuratis eternitate et de mensuratis tempore, set de secundo isto determinabitur post. Queri potest primo de natura eternitatis ad principium, secundo quid sit secundum genus et secundum speciem predicamenti, tertio de ejus duratione a parte post, .4. . . . De eternitate ⟨in⟩ comparatione ejus ad principium est triplex questio; una UTRUM habuit principium, an sit sine principio. Quod sit sine principio videtur sic: si habuit principium, ergo cum omne habens principium, et non-esse ante esse; quare de tali erit dicere quod fuit, quod non fuit: nam esse, quod habuit non-esse ante esse, fuit aliquando quod non fuit; set aliquando aut signat tempus aut eternitatem. Non tempus, quia ante eternitatem non fuit tempus, ergo neque eternitas ante eternitatem, quod est falsum. Dices quod hoc est verum de ⟨e⟩ternitate increata, scilicet, quod fuit quando non fuit; contra, non est in predicamento quando; quare solum intelligitur de creata, et sic creata ante creatam. ITEM: indivisibile indivisibili non est contiguum, neque continuum; set eternitas creata et increata sunt indivisibilia, quare neque ordinantur contigue neque continue, quare non habebit principium. CONTRA:

19 *blank in MS.*

substantia creata precedit accidens in duratione et cognitione et diffinitione; set multo longius et amplius precedit substantia increata accidens, quam substantia creata accidens, quare exedit in duratione, quare accidens tale necessario habuit principium, scilicet eternitas, quia aliter non exederetur a substantia prima. Quod primo obicis, dico quod aut loquitur hic proprie de aliquando, scilicet, de ipso quando quod est predicamentum, et hoc modo non valet 'habet principium, ergo fuit aliquando in quo non fuit'; alio modo est loqui de aliquando large, scilicet quod dicimus 'quando' omnem mensuram durandi, et sic convenit, eo quod non est in predicamento, et tunc aut eternitatem creatam aut increatam. Dico quod post increatam; dico ergo quod aliquando fuit secundum quod aliquando ⟨sumitur large⟩. Ad aliud, dico quod alia duo sunt indivisibilia que ita sunt principia quod non partes, sicut duo puncta aut instantia; alia ita quod partes, ut unitates; alia ita indivisibilia quod neque principia neque partes alterius, ut eternitas increata de impartibilibus. Primo modo intelligenda est major, non secundo modo, quod unitates possunt esse consequenter entes; set in primis non est intelligendum quod sint consequenter, ut in punctis, unde ibi in 6° ⟨*Physicorum*⟩ determinat de continuis et de principiis ipsorum; set indivisibilitas et eternitas talis vel talis non sunt principia.

Consequenter QUERITUR, dato quod eternitas non habeat principium actu, ⟨utrum potuerit habere⟩. Et arguo sic: potentia primi est infinita; set eternitas creata est actus infinitus, ergo potuit potentia infinita esse principium talis actus. Agens minoris potentie potest operari effectum sibi coequevum, quare et agens majoris potentie, et hoc est in aliquod sibi coequevum. CONTRA: eternitas, si creatur, ex substantia divina aut ex nichilo; non ex substantia, quia nichil subicit operationi primi; si ex nichilo, ergo habuit ante esse non-esse, quare habuit principium

2 longius] longe *MS*. 5 quia] quare *MS*. 12 eo] ea *MS*.
22 sint] fuit *MS*. 30 operari] queri *MS*. 33 nichilo] alio *MS*.

necessario. Item, causa prima precedit secundum substantiam eternitatem, quare et duratione, quia in ipso non differt duratio, et sic quia in ipso non est diversum set sua sub-
f. 116 b 2. stantia et virtus infinita, quare duratio | infinita precedit eternitatem, et sic habuit principium. QUOD CONCEDI potest, et etiam necessarium quod habuerit principium. Quod obicis, potentie infinite actus respondet infinitus, respondeo quod aut loquimur de potentia infinita primi secundum se et absolute, et hoc modo potest in actum infinitum; alio modo est loqui de potentia infinita ut recipitur in substantia finita, et hoc modo de ista potentia infinita non est possibile quod ab ipsa egrediatur actus infinitus, licet de se potentie infin⟨it⟩e debeatur actus infinitus. Quod obicis, ⟨agens⟩ minoris [ex] potentie producere potest effectum coequevum, ut agens creatum, ut patet, quare etc., responsio est ad hoc quod, cum dicitur 'si agens minoris' etc., dico quod productio ista aut at⟨t⟩estatur potentie aut impotentie. Si potentie, bene obiceres; si impotentie, male obicis, et sic est in proposito, nam productio coequeva at⟨t⟩estatur sue innobilitati, et natura illud esset impotentie; nonquam ergo valet nisi posse effectum sit aliquid posse; sic non est hic, nam agens finite potentie est et habuit principium, ideo potest aliquid sibi coequari, et hoc est de diminutione sua. Set agens infinite potentie ex potestate sue nature caret omni principio et ideo non potuit creare aliquid sibi simile.

Habito quod habuit principium necessario eternitas, sit illud, A. QUERITUR tunc an potuit prius creare. Et videtur quod sic: quia potentia primi non est limitata neque coartata, sic ergo potuit ante A, quia aliter esset corrupta. Preterea, eternitas si nunc esset corrupta posset aliam creare, eadem ratione et ante potuit, ex quo non est limitata. CONTRA: ante eternitatem creatam nichil fuit nisi eternitas increata, que fuit substantia divina; set in substantia divina non potuit eternitas creari, quare ante A non potuit creare. ITEM, si ante A potuit eternitas creari, ut in B, quare eadem ratione ante C, et D, et sic in

14 potentie] potentia *MS.* 31 corrupta] coartata *MS.*

infinitum, quare potuit creare in infinitum ; set posse creare in infinitum est posse creare sine principio, quare crearet sine principio, quod est inconveniens. Et hoc potest CONCEDI. Quod obicis, potentia ejus non est limitata, verum est quantum est ex parte sue potentie, tamen ex parte rei create potuit coartari et limitari, quia creatura non potuit produci in substantia divina, et sic est ibi signata conditio ex parte conditionis. Quod obicis, illa corrupta potest aliam, ergo cum istam ponit ⟨ponit⟩ aliam, dico quod non est simile, quia prius non ponit set privat ante, et ideo, quia primum est ante quod nichil est, et ipsum A fuit primum extra substantiam divinam, ideo ante ipsum nichil, post tamen potuit. Et similis est questio de tempore et mondo, et sic potest responderi.

Consequenter queritur de eternitate, habito quod prius non et ita in instanti determinato, ita quod non ante, QUERITUR quid sit, utrum sit in genere, et utrum sit substantia vel accidens etc. De primo sic arguo : queritur utrum sit in genere : omne quod est in potentia generis, de potentia generis ad actum producitur ; omne tale exit in esse per viam nature, ut ostendam. Major patet, quia omne quod est in genere est in potentia generis ; minor patet, quia potentia generis non est passiva tantum, set activa. Hec autem est principium transmutationis in aliud secundum quod aliud, omne tale producit naturaliter ; quare minor vera, quare, cum non educatur eternitas via nature, non erit in genere. ITEM : non est substantia vel accidens ; ⟨non substantia⟩ quia neque est materia neque forma neque compositum ; non accidens, quia non ex principiis substantie egreditur. Major patet ; quod eternitas non per principia substantie educatur que mensuratur eternitate, ⟨minor⟩ patet, quia principia substantie sunt materia et forma ; set ista materia dat unitatem alii materie, eternitas nec est principium quantitatis continue neque discrete, quare etc. OPPOSITUM videtur per librum *de Ortu*

1 infinitum] infinitam *MS.* 8 corrupta] coartata *MS.* 30 quod eternitas] eternitas quia *MS.* 31, 32 substantie] intelligentie *MS.*

Scientiarum, 'sciat nichil esse preter substantiam et accidens et creatorem substantie vel creatorem accidentis', quare cum eternitas non est creator erit accidens vel substantia, quare est in genere. Respondeo quod eternitas est in genere, quod CONCEDIMUS. Quod obicis, non exit in esse per operationem nature; aliqui respondent quod sic non est in genere neque aliqua substantia creata, unde solum illa sunt in genere que educuntur de potentia generis, unde ponunt breviter quod nullum creatum est in genere. Tamen hoc non est facile sustinere quod animal creatum cum animali generato non sunt in eodem genere, ideo concedo quod sit in genere. Quod obicis quod non educitur de potentia, [de potentia] dico quod imo. Quod obicis, ergo via nature, dico quod falsum, quia illud quod educitur de potentia generis potest se habere dupliciter ad actum; aut quod sit prius tempore actu, et sic oportet quod egrediatur de potentia generis per viam nature; alio modo ita quod sit prius natura non tempore, et hoc modo de potentia generis educitur vel educi posset. Quod obicis, potentia generis non est tantum passiva set activa, concedo. Quod dicis post, est naturalis, dico quod de potentia naturali intelligitur istud; alia est potentia activa sine transmutatione naturali, in tali est potentia generis; sunt illa que de potentia generis via creationis educuntur. Sic ergo ista diffinitio
f. 117 a 1. potentie intelligenda | est de potentia naturali, et hec non est sine transmutatione, set potentia activa que simul est cum actu potest esse sine transmutatione, ut potentia etiam efficientis. Quod obicis, eternitas nec est substantia nec est accidens, dico quod est alterum istorum. Quod obicis, non est accidens, dico quod duplex est accidens; quoddam quod est mensura intrinseca, et illud egreditur a principiis subjecti; aliud est extrinsecus mensurans, et de hiis non est necesse hoc ponere, imo alio modo possunt evenire, ut per potentiam efficientis per creationem possunt habere ortum.

Consequenter QUERITUR utrum sit substantia vel accidens. ⟨Accidens⟩ numeratur ad numerationem subjecti; set omnium eternorum est una quare non est accidens alicujus

eterni. Item: mensura et mensura⟨tum⟩ sunt unigena et unius nature; quare si mensurata eternitate sint substantie, et eternitates. ⟨Contra⟩: sicut se habet tempus ad temporalia, sic eternitas ad eterna; set tempus est extra substantiam cujuslibet mensurati. Item: si esset de substantia, aut tota esset substantia aut pars. Non tota, quia tunc esset intelligentia; aut pars substantie, et tunc materia esset vel forma, set sic non, quia illa natura precedunt compositum, set eternitas non ⟨precedit⟩ subjectum. Item: non componitur eternum ex eternitatibus. Quod potest concedi. Dico ad primum quod non est simile de eternitate et tempore et aliis accidentibus, quia tempus non numeratur ad numerationem subjecti, et sic se habet [eternitas] ad subjectum suum sicut eternitas ad eterna. Ad aliud, dicendum quod hoc intelligendum est in mensuris intrinsecis.

Queritur tunc, dato quod sit accidens, queritur in quo predicamento sit eternitas. Et arguo sic: mensure proprie reperiuntur in quantitate, per attributionem vero in aliis, quare cum eternitas sit mensura eternorum, etc. Item: quantitas est secundum quam aliqua dicuntur equalia aliis et inequalia, et hec contingit secundum eternitatem. Contra: determinat Aristoteles in *Predicamentis* de quantitate et speciebus quantitatis et nullam facit mentionem de eternitate, quare cum non fuerit domus, non est ponere quod sit quantitas. Item, potest ostendi ex libro *Methaphysice*. Item, quantitas est in .5. *Methaphysice* illud quod dividitur in res quarum quelibet est unum et hoc aliquid, quare cum eternitas sit indivisibilis non erit quantitas. Respondeo quod per se quantitas est, habet enim duas proprietates quantitatis, scilicet mensurare et dici equale, etc. Quod obicis, dico quod sub tempore continetur eternitas, nam tempus uno modo commune est ad omnem mensuram durandi—alio modo sumitur proprie; sumitur proprie tempus prout est mensura durandi successiva, et hoc modo non continetur sub eo—et ideo sub tempore

2 sint] sic *MS.* 7 substantie] substantia *MS.* 12 aliis accidentibus] alia accidentia *MS.* 27 quelibet] quantum quodlibet *MS.* 29 per] pro *MS.*

potest contineri, nam consideratio logici non potuit ascendere ad essentiam vel considerationem eternitatis, multum enim latet hec intellectum. Ad aliud dicendum, quod Aristoteles in .5. non intendit ponere neque distinguere predicamenta in genera et species, set distinguit equivocationes nominum secundum modos famosos nominum, quod patet quod multa apponit in capitulo *de qualitate* que non sunt qualitates vere, set in hoc libro, in quo est completio Methaphysice, posuit. Quod obicis, quod quantitas est quod dividitur in res, etc., respondeo quod Aristoteles loquitur ibi de modis famosis substantie, et illa diffinitio est secundum modos famosos quantitatis, ideo convenit solum magnitudini et multitudini, non eternitati, cum non sit modus famosus.

QUERITUR tunc utrum sit in quantitate tamquam principium vel tamquam principiatum. Et arguo sic: principia distinguntur contra principiata per naturam simplicium. Preterea: omne indivisibile positum cum divisibili in predicamento debet reduci ad divisibile sicut principium ad principiatum, sicut patet de *predicamentis* et libro *de Unitate et Uno*, quare etc. CONTRA: omne quod est principium in genere habet aliquod principiatum sibi respondens cujus est principium; set eternitas non est hujusmodi. Major patet, quia omne principium ordinatur ad principiatum in eodem genere; minor patet, nam instans aliud est ab eternitate, nam eternitas est mensura rei immobilis, quare non obtinebit rationem principii. Preterea: nullum principium habens principiatum sibi respondens potest stare sine illo principi⟨at⟩o cum sit in principiato per se; set eternitas potest stare sine aliquo principiato in quantitate, quare etc. Major patet in materia et forma, in positionis unitate; minor patet inspiciendo omnes species quantitatis, quare erit aliquod principiatum in predicamento quantitatis. Et hoc potest CONCEDI, cum sit fixum in se ita quod non exigit aliud preter subjectum in

9 posuit] potuit *MS.* 20 predicamentis] .p. *MS.* 32 positionis] .p. *MS.*

quo figitur sicut principia, nam principium sine principiato esse non potest, quare eternitas non erit principium. Quod obicis quod simplex est, respondeo quod simplex aliquod est in genere continuorum quod non est natum stare sine alio, et hec simplicitas facit rationem principii; aliud est simplex quod sine alio stare potest, et non est ipsum necessarium refferre ad aliud quantum ad actum existendi; de isto non est verum quod simplex habet rationem principii, nam eternitas stat per se sine alio quod sit principiatum in quantitate. Ad aliud, dico quod indivisibile quod non est natum per se stare, tale debet reduci ad divisibile in eodem genere tamquam principium ad principiatum, illud vero quod est natum per se stare sine principiato, tale sit eternitas.

Consequenter queritur an eternitas habeat aliquod genus compositionis, et quia compositio duplex, ex partibus essentialibus et integralibus, QUERITUR utrum habeat compositionem ex partibus essentialibus. Et videtur quod non: | cum talis sit ex materia et forma, vii° *Methaphysice*, f. 117 a 2.
et non est substantia. ITEM: si haberet essentialem, talis esset ex genere et differentia, nam cum instans minus simplex sit quam eternitas, set instans talem compositionem que est ex genere et differentia habere non potest, quare neque eternitas. Major patet, quia instans sequitur punctum sicut tempus sequitur lineam: punctus est substantia posita et positionem addit super substantiam; set eternitas positionem non habet, quare minus est de natura simplicitatis in instanti quam in eternitate. Minor patet, quia omnis species recipit predicationem sui generis; si ergo de instanti non predicatur tempus, patet quod instans non potest habere compositionem ex genere et differentia, cum non sit species. CONTRA: omne quod est in predicamento aut est principium aut est principiatum; eternitas non est principium, quare cum omne principiatum habeat principia, ergo cum prima principia componentia sint materia et forma ut ex genere et differentia, et hoc potest CONCEDI

5 principii] principali *MS.*   26 positionem] p. *MS.*

quod eternitas est species constituta in predicamento quantitatis, et certa species quantitatis, et habet genus et differentias, licet logicus non possit aspirare ad hujusmodi quiditatem vel quantitatem. Quod obicis, quod non habet materiam ex qua, cum sit accidens, dico quod uno modo dicitur materia substantia materie, et sic accidens non habet materiam ex qua; alio modo dicitur materia aliquid materiale et proportionale materie in quolibet genere ut genus, et est principium materiale ⟨et formale⟩ ex quo fiunt tamquam principio materiali et formali, ut genus et differentie, sicut homo ex animali et rationali tamquam ex materia et forma, nam principium materiale est ad similitudinem vere substantie, unde eadem sunt principia in accidentibus ad proportionem que sunt in substantiis. Cum dicit, accidens non habet materiam ex qua, verum est ⟨quod non habet materiam⟩ que sit substantia tamen habet aliquid proportionale materie ex qua fit. Quod obicis, quod non habeat compositionem, quoniam genus est principium materiale, differentia formale, et hanc non potest habere. Quod dicit, majoris est compositionis instans quam eternitas, hoc potest concedi. Et tu dicis, instans non potest habere illam compositionem quia neque id quod est majoris compositionis, dico quod non valet, nam instans habet compositionem, non tamen habet ex genere et differentia, [et differentia] cum non ⟨sit⟩ species constituta in predicamento quantitatis, unde potest habere compositionem ex materia et forma, quamvis non genus et differentiam, sicut patet de generalissimo quod non habet genus et differentiam, habet tamen compositionem ex materia et forma; addit enim instans supra eternitatem fluxum; verumtamen habent compositionem principia, cum sint predicabilia de pluribus, et habent istam compositionem similem compositioni ex genere et differentia; non tamen est ex genere et differentia, cum non recipiat predicationem generis generalissimi.

Habito quod eternitas sic habeat partes essentiales,

10 differentie] differentias *MS.* 16 tamen] cum *MS.* 19 habere] haberi *MS.* 20 Quod] quia *MS.* 26 unde potest *iter. MS.*

QUERITUR utrum habeat partes integrales. Et arguo sic: non est discreta, cum non sit oratio neque numerus; quare continua, et tale habet partes copulatas ad conclusionem tantum. ITEM: eternitas divisibilis in infinitum, quare etc. ITEM: aut habet prius et posterius, aut tantum presens. Si prius et posterius, tunc habet partes integrales; si presens tantum, ergo simul est ibi esse et fuisse, et non-esse et non-fuisse, quia si tantum presens, idem est ibi fuisse, fore, et esse. Set quecunque sunt eadem, eorum opposita erunt eadem, hec non-esse, non-fuisse, non-fore, quare cum causa prima de intelligentia que fuit non possit facere non-fuisse, quare neque de illa que est non-esse, quod est inconveniens. ITEM: si in eternitate tota, simili modo creatur intelligentia, tunc ejus mensura fit eternitas, ergo in duratione adequabit intelligentia ista prioribus. ITEM: omne accidens simplicius est suo subjecto, sicut patet in omnibus; omne accidens recipit esse et partes a substantia; set subjectum eternitatis, ut intelligentia, non habet partes, quare neque eternitas. ITEM: si haberet integrales, aut ergo permanentes aut successivas; si permanentes, tunc una superfluit. Arguo sic: quantitas habens partes permanentes aut habebit positionem aut non; si sic, tunc quod mensurat una, non mensurat alia. Non permanentes, quia quantitas que sic habet partes habet illas ita ⟨ut⟩ quod una pars mensurat, alia non, quia habent positionem, set apud eternitatem nulla est positio, quare ratione ejus una partium mensurabit, alia non; ergo cum remota causa removeatur effectus, quidquid mensurabit una pars mensurabit alia, quare superfluit altera pars; quod est inconveniens in natura. Item, non successivas, quia, si haberet, una esset prior, alia posterior; set habere partes sic nichil aliud est quam esse tempus, quare eternitas esset tempus, quod falsum est. Hic est duplex positio: quidam ponunt quod habet partes integrales in successione, et hoc sine variatione partium cum priori et posteriori. Si cum variatione partium succedentium, sic est in tempore, et

13 simili] similiter *MS.* 21 habens] habet *MS.* 25 mensurat] mensuratur *MS.* 27 mensurabit] mensurabat *MS*

976.12

similiter cum variatione et renovatione prioris et posterioris, et nichil unum ibi continuatur, imo dies post diem, sicut patet rivulus exiens a fonte; alia est sine renovatione, et hec est in eternitate, unde eternitas est extentio durationis sub permanentia et continuatione earundem partium per influentiam receptam a primo creante. Et est simile de radio solis exeunte a sole, hodie enim et cras idem exeunt; non est ibi aliqua renovatio, et tamen est ibi prius et posterius, et tamen est cum continuatione sine renovatione. Tunc patent argumenta in contrarium. Dico enim quod una successio prioris et posterioris
. 117 b 1. facit tempus, alia non. | Ad primum objectum in contrarium dicendum, quod cum dicitur 'omne accidens habet prius et posterius a subjecto', verum est in hiis accidentibus de quorum essentia non est dimentio, ut de albedine et nigredine patet, habent enim dimentiones a natura subjecti et sunt in genere qualitatis, non quantitatis, unde propositio vera est de hiis que sunt alia a genere quantitatis. Vel dicendum quod duplex est accidens; intrinsecum, et tale oritur a subjecto, et extrinsecum, et tale non oritur a subjecto, sicut tempus vel locus, et tale potest habere prius et posterius et partes de se. Si autem placet sustinere partem alteram, quia ⟨sic⟩ licet difficile est veritatem atingere, dicendum quod, cum dicit Boethius 'eternitas est interminabilis vite possessio tota simul', intelligendum est de eternitate increata et in ista non est prius et posterius. Vel dicendum quod in eternitate est solum prius et posterius per comparationem ad tempus et non absolute neque secundum rem, set in comparatione ad tempus secundum quod dicimus quod intelligentia creata in principio mondi prior est ista que modo creata est. Vel dicendum quod secundum rem est prius et posterius; set prius et posterius secundum rem potest esse dupliciter, vel natura vel tempore. Primo modo in eternitate est prius et posterius, non secundo modo nisi comparatione ad tempus. Et iterum dicendum quod prius et posterius copulata sunt ad 'nunc eternitatis' quod est tota essentia eternitatis. Unde notandum est quod quedam sunt

1, 3, 10 renovatione] remotione *MS.*

dimentiones terminate, ut corporis, quedam interminate, ut materie, ut dicit Commentator. Similiter dicendum quod quedam est continuitas terminata et interminata vel quantitas; eternitas autem habere potest naturam continuitatis interminate in parte, nec sunt ibi partes extra se vel juxta se. Similiter intelligentia cujus est mensura habet partes, materiam et formam, suo modo; sic autem eternitas habet partes continuitatis copulatas ad aliquem communem terminum suo modo. Et sic patet solutio ad questionem, et patet quod eternitas est una species quantitatis ad quam logicus non potest attingere. Ad aliud dicendum, quod posse facere intelligentiam que est non-esse, hoc potest esse dupliciter; primo modo intelligentiam que est non potest causa prima facere non-esse, sicut nec potuit facere intelligentiam que fuit non-fuisse, verum est dum fuit, ante tamen quam fuisset potuisset non facere; set secundo modo potest intelligentiam que est facere non-esse, scilicet post, et sic non tenet argumentum, ut patet de se. Ad aliud dicendum, quod facere intelligentiam que est non-esse, tantum durabit una intelligentia sicut alia et duravit, quia non est prius et posterius in successione; non tantum durabit comparando eternitatem ad tempus et temporalia.

QUERITUR consequenter de eternitatis duratione a parte post utrum sit in infinitum. Et arguo sic: impossibile est parificari creatorem creature; set duratio rei create vadit in infinitum et non ultra, quare duratio eternitatis non. ITEM: duratio finita causatur a virtute finita secundum intentionem, verbi gratia, duratio hodierna etc., ergo duratio infinita a virtute infinita, quare cum eternitas sit duratio rei create que non habet virtutem infinitam, quare etc. Preterea: habuit principium a parte ante vel tantum, quare et a parte post. OPPOSITUM videtur sic, substantie quedam sunt corporales et ille habent mensuram corporalem et finitam, quare incorporales etc. Item, alia duratio est que neque habet principium neque finem; alia que

11 logicus] longicus *MS.* 14 sicut nec *iter. MS.*

habet principium et finem, quare cum inter extrema sit ponere medium, erit ponere aliud medium non nisi illud quod careat fine et habeat principium, quare erit alia talis : hec non est nisi eternitas. Quod obicis, 'nichil parificatur etc.', respondeo quod possibile est ponere aliquam proportionem, debilem tamen, inter creatorem et creaturam, et possunt participare aliquam convenientiam, verumptamen secundum quod participatur a causa prima quasi in infinitum exedit illam que participatur a re creata in nobilitate, et iterum, licet conveniant in hanc durationem, tamen ab influentia primi causatur in creatura. Quod obicis, 'duratio minor a virtute minori, major a majori, ergo infinita ab infinita', dico quod ista duratio a virtute infinita est effective, unde est a virtute cause continuante ⟨in⟩ infinitum. Quod obicis, dico quod de ratione creature est quod post non-esse habeat esse, ideo essentiale est creature quod habeat tantum a parte ante, quia aliter non posset esse ; set non necesse est quod habeat non-esse post esse in quantum hujusmodi, imo poterit carere omni fine actuali, et perpetuari in esse suo ab alia virtute continuante infinita, ut a causa prima. Ex hiis patet solutio ad objecta.

⟨*Prima rerum creatarum est esse, et non est ante ipsum creatum aliud*⟩

Superius notificavit esse superius post eternitatem, quod est anima ; hic notificat esse superius cum eternitate, sive determinat de proprietatibus intelligentie, et in hac parte primo determinat de intelligentia secundum quod se habet in ratione cause, secundo causati. Prima dividitur in duas, in propositionem suam et ejus expositionem. Dicit ergo 'prima rerum creatarum est esse' ipsius intelligentie; super illud esse in universali non est aliqua ⟨rerum⟩ creatarum, imo esse creatur, 'et non est ante ipsum creatum aliud', imo est primo. Tunc verificat, et

1 cum inter *iter. MS.* 10 durationem] duratione *MS.* 31 illud] ud *MS.*

dividitur in tres rationes, secunda ibi 'et non est | ⟨post f. 117 b 2. causam primam latius⟩', tertia ibi 'et non est factum'. Prima ratio est inductiva et est ratio talis, esse intelligentie vel cum eternitate oportet ⟨esse⟩ supra vel ante animam vegetabilem et sensibilem et supra rationalem, et ante eam, et multofortius supra omnem naturam corpoream, unde dicit quod nichil est 'latius' in creaturis; aliquod latius dico virtute et potestate et dignitate vel mensura. Secunda ratio duas habet partes, principalem et incidentalem, ideo prima talis est; quod est magis propinquum uni primo et vero illud est primum inter creaturas; intelligentia est hujusmodi, quare maxime debet obtinere primitatem inter creaturas, et dicit quod sic terminatur intentio lectionis.

Circa unitatem eternitatis est DUBITATIO ad presens principalis, secunda dubitatio est utrum sit aliqua mensuratio media inter tempus et eternitatem etc. De primo sic arguo quod sint eternitates plures, et arguo: accidens numeratur ad numerationem subjecti; multa sunt eterna, ergo et multe eternitates. ITEM: omnia illa inter que est distantia, differunt secundum numerum; set inter mensuras duarum animarum est distantia, quare differunt ⟨et⟩ mensurationes erunt diverse secundum numerum; set ⟨distantie⟩ inter mensuram istius intelligentie vel alterius, ut sic:—nunc creatur intelligentia et post in fine mondi intelligentia alia, causa est distantia inter esse hujus et illius, ergo numerabuntur extrema distantie, illa sunt eternitates. ITEM: accidens corrumpitur ad corruptionem substantie, quare cum eternitas sit accidens intelligentie, tunc ponatur per potentiam divinam quod hec corrumpitur, tunc remanente alia erit alia eternitas et alia corrumpetur, quare plures erunt eternitates. Hoc non est possibile nisi eternitas recipiat multiplicationem numeralem. OPPOSITUM videtur: in .4. ⟨*Physicorum*⟩ dicit Aristoteles quod tempus non numeratur ad multiplicationem temporalium; set sicut se habet tempus ad temporalia, sic eternitas ad eterna, quare sicut tempus est unum secundum numerum in

30 corrumpetur] corporea *MS.*

omnibus temporalibus, et sic etc. Preterea, plures mensure, dicit Aristoteles in .4. ⟨*Physicorum*⟩ non possunt simul esse, nisi una contingat reliquam vel una mensura reliquam contingat; set eternitas est indivisibilis, quare una non continget aliam, sicut neque unum 'nunc' aliud. Ad hoc sunt positiones. Prima est quod plures sunt eternitates, non tamen sunt plura tempora. Et ad primam positionem sic respondent quod non est simile de eternitate respectu eternorum et temporis respectu temporalium, quia tempus est mensura variationis et mutationis et transmutationis, ideo tempus consequitur ad principium in re quod est causa transmutationis, illud est materia que est una, ideo tempus unum; per oppositum, cum eternitas sit mensura invariabilitatis et intransmutationis, ideo consequitur illud quod est principium stabilitatis, illud est forma, et quia formam non est unam ponere primam, unde quia diversa est forma unius intelligentie et alterius, ideo diverse eternitates. Quod obicis, plures mensure durandi etc., dico quod esse simul dupliciter; aut per indivisionem et indifferentiam durationum, aut per concomitantiam diversarum durationum, et isto secundo modo simul sunt iste mensure, non primo modo, scilicet per indivisionem et indifferentiam. ⟨Ad solutiones⟩ primi argumenti ⟨dico⟩ quod illud non sit verum, et primo contra primam solutio⟨nem⟩. Dico enim, ut patet in .4. *Physicorum*, quod tempus non habet unitatem a materia, et per oppositum de eternitate non est necesse quod habeat multiplicationem per naturam forme, vel per pluralitatem forme; et hoc potest ostendi sic: sicut est ponere unam materiam, sic et formam unam primam, sicut patet ex *Physicis*, quia in omni genere est status ad aliquod primum aut procederetur in infinitum, quare tempus unum eo quod consequitur materiam, sic et eternitas. Set ista ratio posset impediri, quod materia est una unitate speciei specialissime, non sic forma. Tunc arguo: materia numeratur secundum numerum superiorum, quare tempus causatum non esset unum numero sicut et materia, quare non est unum numero hic et ibi. Simili-

9 temporalium] eternalium *MS*. 37 unum] una *MS*.

ter arguo de forma que multiplicatur multiplicatione generis generalissimi et non speciei specialissime. Tunc arguo, et arguo sic: forme intelligentiarum numerantur secundum speciem, quare non solum multiplicatur eternitas secundum numerum, set etiam secundum speciem. Quod secunda solutio nulla sit, probatio ⟨est⟩, quia dicitur quod per concomitantiam diversarum durationum simul possunt esse. Et arguo sic: contra hoc dicit Aristoteles .4. *Physicorum* quod due mensure ejusdem speciei non possunt se simul compati, sicut sunt duo 'nunc' vel duo anni, quare due eternitates non possunt simul se compati, quare similiter in proposito, sicut neque duo 'nunc'. Item, due quantitates permanentes habentes positionem, quia positionem habent, una potest mensurare quod alia non mensurat, ut patet de duabus lineis; vel due partes linee, vel linea in Sorte et linea in pariete; non idem mensurant similiter partes in eodem, quare si due eternitates sint simul et non habent positionem, per oppositum quicquid mensuratur sufficienter ⟨ab una⟩ mensurabitur ab altera, quare altera superfluit, cum una eternitas omnia eterna possit mensurare. Et similiter in omnibus positionem non habentibus, quod potest mensurare unum potest mensurare alia ejusdem speciei. Quod CONCEDENDUM est, et sic nullo modo plures; set unica est omnium secundum numerum. Et hec est principalis positio et melior; set hec ratio diversificatur. Quidam dicunt quod est una secundum numerum omnium eternorum quia habet unum subjectum primum, sicut tempus unum est quia habet unum subjectum primum, scilicet mobile. | f. 118 a 1.

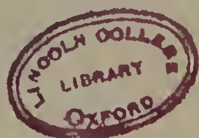
⟨*Hic deficit binio una.*⟩

⟨*Omnis intelligentie fixio et essentia ejus est per bonitatem puram, que est causa prima*⟩

. . . .

Habito quod hujusmodi sit virtus, QUERITUR utrum hujusmodi virtus emittatur ex substantia divina aut creetur ex nichilo extra ⟨se,⟩ hujusmodi virtus continuans intelligere

15 lineis] linenis *MS.*

ipsius intelligentie. Et videtur quod emittatur ex substantia divina: quoniam in *de Maximis Theologie* 'prima substantia lux est', ideo necesse est omnem substantiam lucis naturam participare, unde dicunt philosophi quod prima causa est lucis puritas; set natura lucis est diffundere se extra se et facere se extra se per sui multiplicationem, ergo prima causa maxime habet facere se extra se et multiplicare se extra se, cum maxime habeat naturam lucis. Et sic hujusmodi virtus a substantia primi emittetur et non generabitur ex nichilo. ITEM: in natura quod potest aliquid sui facere extra se et se multiplicare magis dicitur agere quam id quod non potest hujusmodi, quia plus est facere aliquid quam nichil; cum ergo cause prime maxime debeatur agere, patet quod ei maxime debetur multiplicatio sui extra se, et ita hujusmodi virtus emittetur a substantia primi. CONTRA: natura penitus est completa in fine sue completionis et stabilita in fine firmitudinis et stabilitatis, nec fluit extra se, nam fluere extra se provenit ex aliqua instabilitate et incompletione, sicut patet in creatis que fluunt extra se, hoc est propter aliquam incompletionem; set causa prima est firmissima in natura prima et completissima, ergo non fluit extra se neque multiplicat se extra se. Item, si causa prima emitteret aliquid, aut hujusmodi esset substantia aut accidens aut virtus sicut species que est vestigium vere virtutis; set non emittit extra se accidens, quia accidens non derelinquit suum subjectum, tum quia in ipsa nullum accidens; et similiter nec emittit suam substantiam, aut enim totam emitteret, quod est impossibile (dicunt enim tota esset extra se totam, quod est impossibile), aut emitteret partem substantie sue, quod iterum est impossibile eo quod non habet partem et partem: nec similiter emittit speciem, quoniam species primi est substantia ejus, si speciem ergo potest esse, extra se nichil sui emittit. Quod CONCEDO. Unde hujusmodi virtus non emittitur ex substantia divina, set ex nichilo creat sicut sigillum impressum in cera generat ibi suam similitudinem, nichil emittendo ex substantia

19 sicut] sct *MS.* 30 totam] totum *MS.*

propria. Ad objectum primo dicendum, quod diffundere vel facere se extra se, hoc potest dupliciter intelligi; scilicet aut per diffusionem et immissionem alicujus sui extra se, et sic causa prima non diffundit se extra se; vel per generationem sui sibi similis ex nichilo, quod quidem generatum dicitur virtus que est vestigium, sive quod continuat et conservat operationem intelligentie, et est in ejus operatione tamquam agens extra particulare informans preter possibilitatem ipsius intelligentie. Ad aliud dicendum, per interemptionem de causa prima, quoniam facere se extra se saltem per immissionem alicujus sui, non magis agere quam non emittere, ideo causa prima non emittit aliquid sui extra se in continuando operationem intelligentie; set dictam virtutem de novo producit extra se ex nichilo.

Habito quod illud quod immittatur a causa prima et intelligentia ad continuandum suam cognitionem sive suum intelligere, et ad illuminandum ipsam quantum ad actum cognoscendi, non emittatur ex substantia divina, set de novo ex nichilo creatur, QUERITUR utrum illud immissum sive de novo procreatum sit species. Et videtur quod sic: quoniam magis convenit immateriale cum immateriali quam cum materiali; set agere per immissionem speciei convenit alicui agenti materiali, ut agenti naturali, ergo cum species immissa sit quid immateriale, patet quod multo ⟨magis⟩ conveniet agenti omnino immateriali quod est causa prima, et ita illud immissum ad actum cognoscendi in intelligentia est species. Set CONTRA: species que immittitur debet ⟨esse⟩ simplicior eo a quo immittitur, ut species calidi immissa simplicior est ipso calido; set nichil est simplicius causa prima, quare quod immittitur ab ipso species non est. Item, ejus operatio sive actio completissima et perfectissima ⟨est⟩; set operatio perfectissima non debet terminari ad aliquod intentionale et vanum, set ad rem veram, ergo patet quod illud quod immittitur sive de novo creatur non est species vel intentio, set res aliqua. Quod CONCEDENDUM,

12 non] neque *MS.* 25 quid] quod *MS.*

unde ejus operationem derogaret quod ad speciem vel similitudinem vel intentionem terminaretur; set oportet quod ad rem aliquam terminetur illud quod ab aliis agentibus immittitur, sive de novo generatur sive non; ⟨aliter⟩ non est vera res, set species sive similitudo rei. Ad objectum dicendum, quod in illa specie immissa duo sunt, scilicet immaterialitas, et quoad hoc teneret argumentum nisi ibi esset aliud, ut est vel debet esse in specie, spiritualitatis majoris quam illud sit a quo immittitur, et quoad hoc non valet argumentum, nec convenit [species] quoad hoc [species] ipsi primo, cum nichil sit eo spiritualius, et iterum quia sua operatio completa est, ideo ad nichil quod non est res vera terminari potest, et ideo illud immissum non est species sive intentio, set res aliqua.

Habito quod illud quod immittitur ad actum cognoscendi non est species set res vera, ⟨QUERITUR⟩ utrum sit substantia vel accidens. Et videtur quod non sit substantia: quia non est substantia composita, cum sit intelligentia vel anima, et ita non est substantia incorporea, nec etiam est corporea substantia, ut patet per se, cum recipiatur in substantia spirituali tamquam informativum et dispositivum ipsius ad cognoscendum et intelligendum; nec est materia cum sit activum et dispositivum alterius, quod non competit materie; nec est forma substantialis intelligentie, quia advenit ipsi constitute in esse specifico, ⟨cum⟩ non sit forma substantialis, et ita patet quod non est substantia; ergo est accidens, cum sit res aliqua creata, et 'omne quod est est substantia vel accidens vel creator substantie et accidentis'. Quod non sit accidens videtur: quoniam nec est accidens per se nec per accidens, et omne accidens est tale vel tale, ut dicit Commentator. Quod illud immissum non sit accidens per se, per hoc patet, quia intelligentia potest intelligi habere esse completum et in
f. 118 a 2. esse specifico | sine hujusmodi immisso; set subjectum non potest intelligi esse complete sine suo subjecto per se accidente, ergo non est accidens per se ipsius intelligentie.

8 ut] et *MS.* 19 nec] set *MS.*

Nec similiter est accidens per accidens, quoniam, ut dicit Commentator, accidens per accidens alicujus subjecti est accidens per se alterius subjecti; set non est dare aliquid aliud ab intelligentia cujus sit accidens per se illud immissum in intelligentia, ergo non est accidens per accidens ipsius intelligentie. Minor patet, quoniam nec est accidens per se ipsius materie nec forme nec anime nec etiam substantie corporee, et ita non est accidens alicujus alterius per se. Ad illud dicendum, quod illud est accidens non per se, set per accidens. Ad illud quod obicitur in contrarium dicendum, quod duplex est accidens; quoddam quod determinat sibi suum subjectum, ut causam materialem et efficientem, ita scilicet quod in ipso est et ex principiis ejus educitur, sicut albedo in cygno vel alio animali; est enim in eo vel in superficie ejus ut in materia sive subjecto, et ex principiis ejus oritur sive causatur, sequitur enim dominium fleumatis; sic est de multis aliis, et de hiis vera est illa propositio 'omne accidens per accidens alicujus subjecti est' etc. Aliud est accidens quod solum determinat suum subjectum ut causam materialem in qua, scilicet, su⟨s⟩cipitur, et non ut efficientem quia ex principiis ejus non causatur, et de tali accidente non est verum quod dicit Commentator; set quod 'omne accidens per accidens' etc., tale accidens est conditio, et similiter illud immissum a causa prima in intelligentia, non enim ex principiis intelligentie causatur, scilicet a causa prima in ipsa immittitur, et ita ⟨per⟩ ipsam solum datur ut causam materialem, non ut efficientem. Aliter potest dici, ut dicunt aliqui, quod sicut rectum non est propria passio linee, set rectum vel curvum, similiter ⟨non⟩ lux respectu lucidi vel perspicui, set lux vel tenebra, ita illud immissum illuminans intelligentie ad cognoscendum, non est propria passio vel per se accidens illius, set hoc immissum et suum oppositum, sicut lux et suum oppositum quod est tenebra perspicui sive lucidi sunt propria ⟨passio⟩. Tunc patet solutio ad argumentum in contrarium, quia licet intelligentia possit intelligi

14 cygno] signo *MS.* 26 immittitur] immittetur *MS.* 27 datur] detur *MS.*

in esse completo sine illo immisso, ita scilicet quod non cognoscat in actu aliquid, non tamen sine hoc vel ejus opposito quod est deffectus vel privatio hujusmodi immissi inradiantis et illuminantis cognitionem intelligentie, ita potest dici vel primo modo.

Habito quod illud immissum sit accidens ipsius, sive per se sive per accidens, queritur in quo genere accidentis, et cum illud immissum sit dispositivum et qualificans, non videtur in aliquo genere accidentis nisi in qualitate, ideo QUERITUR utrum sit in genere qualitatis. Videtur quod non: quia non est in quarta specie cum non esset a quantitate nec in ipsa fundetur, nec super principia ejus; nec in tertia, cum non sit qualitas sensibilis; nec in secunda, cum non causetur a principiis ejus in quo est, set ab extrinseco potentia naturali vel inpotentia ab intrinseco causatur, nam natura est principium intra; nec in prima que est habitus vel dispositio, quia non habitus vel dispositio ipsius corporis, ut patet per se, nec etiam anime vel intelligentie quia nec est scientia nec ignorantia nec virtus nec vitium, et ita non est habitus intellectus speculativi nec practici. Set CONTRA: illud immissum qualificat et disponit intelligentiam, quare erit qualitas, et ita cum informet vel disponat erit in prima specie, que est dispositio vel habitus. Item, videtur quod sit in tertia specie qualitatis, quoniam illud immissum idem est quod illuminatio vel irradiatio; set cum illuminatio vel irradiatio ad lucem reducatur, lux autem est in tertia specie qualitatis cum sit qualitas sensibilis, quare illud immissum erit in tertia specie qualitatis. Ad hoc dicendum, quod habet reduci ad primam speciem. Ad objectum contra hoc dicendum, quod quidam sunt habitus initiales et preparatorii, quidam autem sunt perfectivi et completivi. Argumentum procedit de habitibus completivis, hujusmodi enim sunt virtus, vitium, scientia, ignorantia; virtus et vitium a parte practici sive affectus, scientia et ignorantia a parte speculativi, et quoad cognitionem et quoad affectum; quoad cognitionem, sicut hujus-

15 naturali] naturalis *MS.* 22 ita] iterum *MS.* 25, 26 irradiatio] irradicatio *MS.* 26 reducatur] reducetur *MS.*

modi immissum illuminat intelligentiam et preparat sive disponit intellectum intelligentie ad cognoscendum causam primam et creaturas inferiores; quoad affectum, ut gratia que disponit et informat affectivam partem ad diligendum et preterea bene operandum secundum theologos; unde quidam sunt habitus intellectus speculativi initiales, quidam autem completivi et perfectivi. Similiter intellectus practici sunt quidam habitus initiales ut gratia, quidam autem completivi ut virtutes, et hoc secundum theologos; philosophice tamen loquendo dicendum, quod illud immissum est quedam dispositio initialis et preparatoria ad cognitionem intelligentie, et ita est in prima specie, cum est dispositio initialis sive habitus initialis partis cognitive sive speculative. Ad illud quod obicitur, quod debet esse in tertia specie qualitatis cum sit illuminatio quedam, dicendum quod illuminatio sive irradiatio sensibilis ad lucem sensibilem reducitur, que est in tertia specie, non autem illuminatio speculativi est illa de qua loquimur que illuminat intelligentiam ad cognoscendum; et ita patet quod equivoce procedit.

Habito quod illud immissum sit in prima specie qualitatis, QUERITUR utrum sit in eadem specie specialissima et ejusdem essentie cum scientia intelligentie ad quam ordinatur sicut preparatoria dispositio. Et videtur quod ⟨sic⟩: quoniam completum et incompletum sunt ejusdem essentie et speciei specialissime, ut calor disponens in materia est ejusdem speciei cum calore completo ad quem ordinatur, nam magis et minus non diversificant speciem; | set sic se f. 118b 1.
habet hujusmodi immissum ad scientiam sive cognitionem intelligentie, est enim dispositio et quasi incompletum respectu habitus ad quem refertur, ergo patet quod est ejusdem speciei et essentie cum illo. OPPOSITUM videtur: quoniam sicut se habet agens ad possibilem ita prima causa ad intelligentiam, et similiter illud quod immittitur ab agente in possibili ad illud quod immittitur a causa prima ⟨in⟩ intelligentia⟨m⟩; set illud quo⟨d⟩ emmittitur ab intellectu

27 quem] quam *MS.* 35 immititur] emittitur *MS.*

agente in possibilem est dispositio solum et irradiatio que nunquam firmatur in habitum, ergo similiter illud quod immittitur a causa prima in intelligentiam erit solum dispositio preparatoria que nunquam firmabitur in habitum, et ita non erit ejusdem essentie, nec in eadem specie specialissima cum habitu ad quem ordinatur, et respectu illius illuminat. Ad hoc dicendum, secundum unam positionem, quod illud immissum non solum est in eadem specie subalterna que est habitus et dispositio, set est in eadem specie specialissima et essentie ejusdem cum scientia intelligentie. Ad objectum dicendum, quod non est simile de causa prima et intellectu agente, quoniam causa prima potentie infinite, et ideo potest immittere aliquid quod sit res aliqua et ejusdem essentie et speciei cum habitu respectu cujus dicitur preparatoria dispositio sive initialis, et ita firmatur in habitum; intellectus autem agens est potentie finite et limitate, et ideo illud quod ab eo immittitur est solum dispositio preparatoria que nunquam firmatur in habitum, nec est ejusdem essentie et speciei specialissime cum scientia intellectus possibilis ad quam ordinatur. Vel aliter, potest dici secundum aliam positionem, quod non cum habitu ipsius intelligentie sive cum scientia ejus, set est solum dispositio et irradiatio. Ad objectum dicendum, quod duplex est dispositio; quedam que firmatur in habitum, et sic habitus, et de hac verum est quod ejusdem est cum habitu et cum specie specialissima, sicut completum et incompletum; alia est dispositio que nunquam firmatur in habitum, set semper est dispositio preparatoria, et de hac non est verum quod sit ejusdem essentie et speciei cum habitu respectu cujus dicitur dispositio; talis dispositio est hujusmodi immissum ad actum cognoscendi intelligentie. Unde habitus speculativi dividuntur in habitum preparatorium vel dispositivum et in habitum perfectum sive completum; unde cum dicitur quod completum et incompletum sunt in eadem specie et ejusdem essentie, verum est de incompleto quod debet postea fieri habitus sive firmari, non autem de illo quod semper manet ut preparatorium

1 que] qua *MS.* 16 in] *iter. MS.* 35 verum] vera *MS.*

dispositivum ad habitum completum et nunquam firmatur in habitum nec fit habitus, licet sit res aliqua et non species vel intentio, ut visum est.

Omnis intelligentia plena est formis etc.

Hic primo QUERITUR utrum intelligentia habet formas exemplares. Et videtur quod non : quoniam omnis forma que magis adheret materie et conditionibus ejus minus est exemplaris; set forma intelligentie est hujusmodi, ergo etc. Major patet de anima sensitiva et vegetativa et de intellectiva, et de forma mixti et elementorum. Vegetativa enim et forme elementorum et mixtorum non habent formas exemplares, quia maxime adherent materie et conditionibus, set intellectiva anima exemplaris est, sive habet formas exemplares quia magis a materia elongatur et a conditionibus. Minor patet quia inter omnes formas forma primi generis immediatius recipitur in materia. Si primum igitur immediate descendit in substantiam corpoream et incorpoream, et natura prius est in incorporea, ergo patet quod forma intelligentie immediatius recipitur in materia quam forma istorum inferiorum ; set in istis inferioribus ut in plantis vel lapidibus non sunt forme exemplares, ergo multofortius nec intelligentia. Set CONTRA : est substantia spiritualis cognitiva, scilicet prima causa, intelligentia, et anima ; set causa prima et anima cognoscit per formas exemplares sive per ydeas, et ita habent formas exemplares sive ydeas, ergo similiter intelligentia, cum sit quasi media inter causam primam et intellectivam. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, quod elongatio vel adherentia materie potest intelligi aut per receptionem priorem et posteriorem illius forme in materia, aut secundum elongationem illius forme advenientis materie in nobilitate et dignitate a materia et conditionibus ejus, ita scilicet quod elongetur magis a materia in nobilitate et dignitate quam a forma, ut intelligentia secundum nobilitatem magis recedit a materia et conditionibus quam vegetativa vel sensitiva. Primo modo intelligendo elongationem,

major falsa est, set secundo modo vera est, minor autem e contrario; et sic falso assumit de intelligentia, nam nobilitas et dignitas forme sive nature formalis facit quod aliqua substantia sit exemplaris et habeat formas exemplares, et hoc propter puritatem sue nature, et quia inter omnes creaturas magis est homo forma ipsius intelligentie, potest enim propter suam nobilitatem et puritatem purgare feces et malitias sue materie et tenebrositatem, ideo etiam intelligentia maxime est substantia exemplaris, ut dictum fuit tertio *de Anima*.

Hiis habitis, QUERITUR utrum substantia ipsius intelligentie sit exemplaris, vel habeat in se formas exemplares alias a sua substantia. Et videtur quod sua substantia debeat dici et esse exemplaris: quoniam magis convenit forma cum forma quam forma cum materia; set forma intelligentie adveniens sue materie facit unam substantiam et essentiam cum sua materia, ergo multo magis forma exemplaris cum forma intelligentie vel e contrario facit unam essentiam vel substantiam; et ita forma intelligentie vel forma exemplaris que est in ea faciunt unam essentiam et etiam cum materia faciunt unam essentiam, et ita substantia intelligentie exemplaris est, cum sit idem in esse cum illa forma exemplari. CONTRA: anima in statu sue separationis secundum suam substantiam est sicut intelligentia, unde in hoc solum differt substantia anime ab
f. 118 b 2. intelligentia | quod anima dependet a corpore et habet respectum ad illud, intelligentia non; set substantia anime intellective non est exemplaris, immo est in solo primo indivisio essentie et nature sue forme, ita quod unum ab alio non differt. Ergo similiter, substantia intelligentie non erit exemplaris, set differt a forma exemplari que est in ea; in hoc enim differt a causa prima. Quod CONCEDENDUM est, dicendo quod habet formam exemplarem differentem a sua essentia, unde in ipsa relucent forme tanquam in speculo spirituali, sicut videmus quod relucent in speculo materiali. Ad objectum dicendum, quod loquendo de forma et forma quarum utraque est natura

aliqua, tunc magis convenit forma cum forma quam cum materia, ut forma primi generis cum formis posterius additis magis convenit quam cum materia ; si autem loquamur de forma una que est natura aliqua et de alia que non est natura aliqua set solum similitudo nature, sic non magis convenit una cum alia quam forma que est natura aliqua cum materia, quia due nature magis conveniunt quam illud quod est natura alia cum eo quod non est natura aliqua.

Tertio tunc QUERITUR, si intelligentia habeat semper formam exemplarem differentem a sua substantia, utrum habeat unam vel plures. Et videtur quod unam : quoniam substantia intelligentie est indivisibilis et natura punctalis ; set essentia forme exemplaris vel non vel minor punct⟨ali⟩s est [punctus], quare una forma exemplaris totam naturam intelligentie occupabit et ita aliam secum non compassietur. Si dicatur quod hujusmodi forma exemplaris est spiritualis, et ideo potest aliam secum compati ; tunc arguo sic : sicut se habent duo materialia ad unum materiale, ita duo spiritualia ad unum spirituale ; set due forme materiales in eodem indivisibili non se compatiuntur, ergo similiter nec due forme spirituales et exemplares in eadem natura indivisibili spirituali, ut intelligentia, non se compassiuntur. CONTRA : si intelligentia habet formam unam, illa forma est communis omnibus rebus aut propria alicui. Si communis, tunc per eam non distinguit res nec habet cognitionem distinctam, quod est inconveniens ; si propria uni ita quod non alteri, tunc per illam non cognoscit nisi illud cujus est forma illa exemplaris, quod est inconveniens, quoniam intelligentia omnes res vel plures cognoscit, quare patet quod plures habet formas exemplares. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, quod intelligentia est natura composita ex materia et forma, set forma exemplaris non est natura aliqua set sola similitudo, ideo in una intelligentia possunt esse plures forme exemplares. Ad illud quod obicitur contra hoc dicendum, quod due forme

30 quare] quia *MS.*

spirituales comparate ad tertium spirituale aut sunt ejusdem spiritualitatis cum illo aut non; si sic, tunc bene tenet tuum argumentum; si non, tunc non valet objectio, quia due forme exemplares spirituales, cum non sint natura aliqua set similitudo, possunt esse in eadem natura spirituali que vere aliquid est cum est intelligentia.

Consequenter QUERITUR utrum intelligentia habeat formam exemplarem respectu cause prime, ita quod cognoscat ipsam per formam exemplarem sive speciem. Et videtur quod sic: quoniam intellectum et cognitum de necessitate est apud intelligentem et cognoscentem; set hoc non potest esse nisi ejus substantia vel species sit apud intellectum intelligentie; set substantia cause prime non est apud intelligentiam ut faciat actum cognoscendi, quare si sit omnino intelligentia ⟨in⟩ cognoscentibus causam primam immediate, quod est contra predicta, quare oportet quod sit apud intelligentiam per speciem. ITEM: causa prima intelligit intelligentiam mediante forma exemplari; set in infinitum minus requirit causa prima medium vel cujus est medium in sua operatione quam intelligentia, quare si intelligentia causam primam intelligat oportet quod apud se speciem cause prime habeat. Set CONTRA: species est simplicior eo cujus est; set nichil simplicius causa prima, quare causa prima speciem non habet, et ita apud intelligentiam non est species cause prime. Item, si apud intelligentiam esset species cause prime, tunc causa prima sine medio sive sine interpositione creature intelligeret, quod est contra predicta, ita enim dicimus intelligi immediate quod per suam speciem. AD HOC dicendum, quod intelligentia intelligit causam primam mediantibus speciebus creaturarum quas habet apud se, primo enim speculatur species creaturarum qua⟨s⟩ habet apud se, et deinde via admirationis devenit ad cognitionem cause prime. Ad objectum dicendum, quod causa prima est cognitum ab intelligentia, et est apud intelligentiam cognitio per speciem, set non per speciem suam, set per species creaturarum, et hoc loquendo de cognitione naturali intelligentie non de gratu⟨i⟩ta. Patet per hoc solutio ad aliud,

quoniam concedendum quod intelligentia intelligit causam primam mediante specie vel similitudine creaturarum, ut dictum est.

5°. DUBITATUR utrum una intelligentia intelligat aliam mediante forma exemplari sive per speciem. Et videtur quod per speciem: quoniam ponamus quod due intelligentie unam intelligentiam intelligant, aut ergo per substantiam aut per speciem. Si per substantiam, tunc substantia unius intelligentie cadit vel est apud intellectum duarum intelligentiarum, et eadem ratione apud mille, quod est inconveniens, ergo una aliam non intelligit per speciem. CONTRA: in separatis a materia idem est intelligens et intellectum, ut dicitur nono *Methaphysice* quod idem est ratio intelligendi et intellectum; set intelligentie sunt separate a materia, ergo etc.; set substantia intelligentiarum est illud quod intelligitur, ergo substantia prima est ratio intelligendi et idem cum ipso ⟨intellecto⟩ et ita una aliam intelligit per presentiam substantie non per speciem. Item, sicut se habet visus corporalis ad sua cognoscibilia sive ad ea que cognoscit, sic spiritualis visus ad ea que cognoscit; set visus corporalis materialia per suas species cognoscit, spiritualia autem per sui presentiam. Similiter visus intelligentie que est spiritualis cognoscet materialia per sui species, et spiritualia per presentiam sue substantie. Minor patet, quia visus corporalis videt colorem f. 119 a 1.
per speciem et lucem per presentiam, quoniam lux in medio species est; set speciei non est species, quare cum lux in medio cognoscitur a visu, hoc est per sui presentiam. Et hoc concedunt quidam, dicentes quod sicut visus corporalis quedam cognoscit per speciem ut colores, quedam vero per presentiam, ut lucem, similiter intelligentia cognoscit materialia per speciem, spiritualia vero per presentiam; set ratio istius positionis est impossibilis, quia sensibile supra sensum positum non sentit, ergo si lux videtur a sensu qui est visus, oportet quod distet a visu. Et tunc quero, aut lux que videtur a sensu et distat ab ipso facit sui speciem usque ad sensum, aut non; si sic,

16 est] et *MS.* 17 et *pr.*] est *MS.* 20 sic] sicut *MS.*

tunc videtur per sui speciem, si non, tunc visus perficitur solum in agendo et in passiendo, quod est contra Aristotelem in libro *de Anima* ubi dicit quod sensus est virtus passiva, et iterum quia est susceptivus specierum que sunt in materia preter ignatam. Item, secundo *Perspective* dicitur quod lux et colores multiplicant suas species usque ad sensum, unde ibi dicitur quod etiam lux per sui speciem immissam in visum videtur. Propter hoc dicendum quod nichil a visu corporali apprehenditur nisi per sui speciem, et cum dicitur 'lux in medio est species etc.', dicendum quod species lucis similior est luci quam species coloris colori, unde non tantum elongatur a natura lucis propter fortitudinem et nobilitatem lucis ipsam ⟨im⟩primentis quantum elongatur species coloris a colore, eo quod lux est et ideo imprimit vestigium suum in materia completiori ⟨modo⟩ quam color, ideo potest species lucis in medio generare sui speciem et multiplicare ulterius. Unde, quia multum habet species lucis in medio de natura lucis se diffundentis, potest species lucis in medio habere speciem, licet non species coloris; quod enim est hec in medio species lucis respectu lucis in fonte sive in radice et in subjecto primo, est lux in medio et potens se multiplicare et suam speciem generare et multiplicare et diffundere usque ad visum; unde lux que supra sensum est non videtur, set lux que est in alia parte medii distans a visu videtur; et ita patet quod non oportet concedere quod una intelligentia intelligat aliam per presentiam sue substantie set per speciem. Ad aliud dicendum, quod separatum a materia potest intelligi a se vel ab alio. Si a se, sic vera est auctoritas; cum intelligentia intelligit suam substantiam, intelligit eam per presentiam sue substantie, unde se intelligit per suam substantiam presentem; set cum alia intelligit non oportet hec, imo alias creaturas per species intelligit.

6° Dubitatur utrum una intelligentia aliam intelligat et cognoscat per speciem innatam vel acquisitam. Et videtur quod per speciem innatam sive formam: quoniam 'plena est formis', ut dicit propositio presens, quod non videtur

3 est] et *MS.* 35 innatam] ignotam *MS.* 36 innatam] ignotam *MS.*

posse per acquisitionem. ITEM: nullum agens agit in illud quod est nobilius eo, set inferior; intelligentia est innobilior superiore intelligentia, quare non agit in ipsam, superius enim ab inferiori non recipit aliquid; set si intelligentia superior intelligeret inferiorem acquirendo suam speciem sive per speciem acquisitam, tunc imprimeretur species inferioris in superiorem et ageret aliquo modo in ipsam; quod non decet, ut videtur, quare patet quod superior non intelligit inferiorem per speciem acquisitam set per speciem innatam, et eodem modo est ideo de aliis, quare non? ITEM: intelligentia non intelligit ⟨per⟩ abstractionem, set intellectus qui sit per species acquisitas fit per abstractionem, ergo etc. Set CONTRA: intelligentia est substantia nobilissima et inter omnes magis activa, exclusa nobilitate anime rationalis de qua est dubium ut prius patuit, ergo cum substantia corporalis ⟨possit⟩ facere similitudinem et speciem extra se vel similitudinem suam imprimere in materia completiori, multofortius intelligentia hoc potest facere; set sicut habet corpus ad corpus pro materia completiori, sic una intelligentia ad aliam. Set unum corpus potest in aliud sui similitudinem per speciem imprimere, quare similiter intelligentia una in aliam potest suam speciem facere vel multiplicare vel immittere, et ita una aliam cognoscit per speciem acquisitam ab ea. Ad hoc dicendum, quod una aliam cognoscit per acquisitionem speciei, potest enim una intelligentia in aliam speciem sui imprimere sive immittere, cum substantia activa sit; unde dicendum quod species unius sit in altera et recipitur ibi, et ibi relucet sicut forma vel species in speculo. Ad illud quod obicitur primo, dicendum quod plenum aliquando designat multiplicationem intensam circa summitatem et aliquando designat summitatem. Primo modo sumitur in propositione predicta, intelligentia enim habet in se formas sive species rerum corporalium set non spiritualium sive intelligentiarum, et ita non habet plenitudinem in summo set citra summum. Aut dicendum, quod illa propositio potest exponi sic, dicendo quod est plena, aut formis acquisitis aut innatis,

1 nullum *iter. MS.* 8 quare] quia *MS.*

aut quibusdam acquisitis et quibusdam innatis; et hoc tertio modo intelligenda est propositio. Ad aliud dicendum, quod actio et passio dupliciter est; aut enim cum transmutatione et deformitate substantie recepientis, et de hac verum est quod innobilius non agit in nobilius, nec [in] nobilius aliquid recipit sive patitur ab innobiliori, aut est sine transmutatione recipientis secundum substantiam vel essentiam et sine deformitate, ita quod cedit in nobilitatem et completionem, et de hac non est verum. Et hujusmodi actio est ibi pro termino cum una intelligentia sui speciem immittit in aliam, nam hoc ordinatur et cedit magis in nobilitatem recipientis quam ad ejus innobilitatem. De nobilitate enim ejus est quod in ipsa sic reluceant species immisse, et etiam de nobilitate immittentis est quod sic immittat. Ad aliud dicendum, quod species immissa potest esse rei corporalis, et tunc ad hoc quod intelligatur indiget abstractione sui a conditionibus materialibus; set si sit species acquisita rei incorporalis vel spiritualis, non exigitur abstractio, quia jam abstracta est a conditionibus materialibus, potest enim species intelligentie unius sigillari et in f. 119 a 2. ipsam im|⟨mitti⟩ alia sine abstractione, sicut vult Avicenna.

Habito quod una intelligentia aliam intelligat per speciem acquisitam et per concreatam, queritur quomodo intelligentia cognoscat res corporales, et QUERITUR utrum habeat species sive formas rerum corporalium concreatas mediantibus quibus illas cognoscat. Et videtur quod non: quoniam quedam sunt res corporales, quedam spirituales et incorporee; set magis convenit intelligentia cum spiritibus incorporeis, ut cum intelligentiis, quam cum rebus corporeis; set non habet species rerum spiritualium sicut intelligentiarum concreatas, ut tactum est prius, ergo nec corporalium multofortius, ut videtur. ITEM: opus creandi est opus completissimum et perfectissimum, ergo de ratione perfecti debet terminari ad aliquid perfectum et completum; set species vel similitudo non est alica natura completa, set est vana similitudo, ergo non est aliqua species creata, et sic intelligentia ⟨non⟩ cognoscit res corporales per

species concreatas. Set CONTRA: triplex est substantia intelligens, scilicet causa prima, intelligentia, et anima; set prima causa intelligit per speciem vel ydeam increatam, anima per speciem acquisitam; ergo, cum intelligentia sit medium inter hec, patet quod debet medio modo intelligere, scilicet per species concreatas que neque erunt increate neque acquisite. Quod CONCEDENDUM, aliter enim esset sicut tabula rasa, sicut intellectus possibilis, unde intelligit alias res corporeas et per species concreatas. Ad objectum primo dicendum, quod argumentum non valet, imo deberet concludere 'quod multominus', unde multiplex est causa quare species corporearum debet habere concreatas magis quam incorporearum, quarum una est ratio producendi. Intelligentia enim productiva multarum rerum corporalium, et ideo debet habere apud se exemplaria vel formas producendarum, et ideo causa cognoscens, si aliquid producat, oportet quod illud habeat apud se ⟨per⟩ speciem vel formam exemplarem, ut patet in artifice. Alia causa est hujus, quia res corporalis immittit speciem sub conditionibus materialibus; set intelligentia sine conditionibus materialibus ita quod potest eam sigillare intelligentia, quia denudata est a conditionibus materialibus de se, et ideo maxime convenit cum intelligentia. Species autem rei corporalis cum sit sub conditionibus materialibus indiget abstractione, nec de se potest uniri, et ideo magis decet ut habeat species concreatas respectu corporalium quam respectu intelligentiarum. Alia causa est ne impediatur cognitio intelligentie propter distantiam et absentiam sive concreationem aliquarum rerum; ⟨ita⟩ enim posset res corporea distare ab intelligentia, ut si staret in fundo maris, quod ejus species non posset multiplicari nec deferri apud intelligentiam, et ideo necesse fuit magis [quam] quod haberet species concreatas [aliarum] rerum corporalium quam spiritualium. Alia ratio ⟨est⟩ quia convenit intelligentia cum intelligentiis in substantia et proprietate nature; ut ergo cum corporeis conveniret, decuit ut intelligentia haberet earum species

7 enim] eam *MS.* 30 species] completur *MS.* 36 conveniret] convenient *MS.*

apud se concreatas, non sic aliarum cum quibus magis convenit. Per hoc patet primum. Ad aliud dicendum, quod est opus creationis, et tale non terminatur nisi ad perfectum et etiam ad substantiam solum. Et de hoc obicitur; et est opus concreationis, et hoc potest bene terminari ad species adjacentes, concreari enim possunt set non creari.

Habito quod intelligentia habeat species rerum corporalium concreatarum QUERITUR utrum omnium rerum. Quod sic ⟨videtur⟩: quoniam in ⟨per⟩petuis non differt esse ⟨et posse⟩, tertio *Physicorum*; set intelligentia potest omnia cognoscere, ergo omnia in actu cognoscit; set non potest omnia in actu cognoscere nisi per species concreatas, ergo etc., quare omnium corporalium habet species concreatas cum actu intelligit eas. ITEM: qua ratione se habet ad unam rem corporalem, et ad aliam, ergo aut omnium rerum habet exemplaria aut nullarum: set non est dicere quod nullarum, quare omnium. Set CONTRA: species concreate in ipsa intelligentia sunt in numero certo et determinato a creatione sua; set res quoad universitatem rerum non sunt in numero determinato set quotidie renovantur, ergo patet quod non habet omnium corporalium rerum species concreatas. Quod CONCEDENDUM. Ad primum objectum dicendum est quod duplex est actus intelligentie, scilicet primus qui est esse, et de hoc verum est quod obicitur; et est actus secundus, ut actus cognoscendi vel sciendi, et iste non est per formas ita sicut primus, magis enim elongatur natura perpetuorum quam esse, et ideo in isto differt esse et posse. Ad aliud dicendum, quod cum intelligentia recipiat hujusmodi species in sua creatione a suo creatore, potest secundum voluntatem creatoris quarundam rerum corporalium habere ⟨cognitionem⟩ et quarundam non, secundum quod placet creatori, et non oportet quod omnium. Vel alia de causa, que est a parte rerum, quoniam numerus specierum in intelligentia creatarum est determinatus, similiter quarundam corporalium rerum est

6 adjacentes] adjacentia *MS.* 20 quotidie] quotdidie *MS.* 21 species *iter. MS.*

numerus determinatus. et ideo, licet non magis conveniat cum quibusdam rebus corporalibus absolute quam cum aliis, tamen quoniam specierum que sunt intelligentiarum numerus est certus, ideo magis habet species concreatas respectu corporalium que sunt in numero certo quam aliarum.

Habito quod habet respectu quarundam rerum corporalium species concreatas, respectu quarundam non, QUERITUR respectu quarum habet et respectu quarum non habet. Et dicitur quod respectu universalium habet, non autem respectu particularium. Et hoc videtur esse verum : quoniam species concreate sunt rerum creatarum in numero certo ; set numerus universalium est certus, non autem particularium. ITEM : universale est objectum intellectus ; set objectum intellectus est species apud intellectum, quare universalium solum erit species apud intellectum intelligentie. Set CONTRA : intelligentia cognoscit particularia distincte ; set hoc est per speciem. Set per speciem universalem singularia ejusdem speciei ab invicem disting⟨u⟩ere non potest, quare cum ipsa distincte cognoscat, oportet quod habeat earum species apud se. Et hoc est CONCEDENDUM, unde dicendum quod eadem est species particularis et universalis, et ille species in quantum universales non sunt concreate, set in quantum | particulares, f. 119 b 2, l. 12. quoniam sic⟨ut⟩ res sunt sic intelliguntur ab intellectu non obnubilato, et ideo quia particularia verius habent esse, ideo eorum species sunt apud intellectum intelligentie, unde particulare primo est cognoscibile, universale autem secundo. Set quia nos non intelligimus nisi sub confusione propter obnubilationem intellectus nostri, ideo dicimus quod universale est prius cognoscibile ab intellectu nostro quam particulare, quoniam substantia particularis non potest cognosci, ut dicit Commentator supra .7., sine cognitione prime cause ; omnium causa autem prima in hac vita non ⟨cognoscitur⟩ ab intellectu nostro, et ideo substantiam particularem complete cognoscere non potest in hac vita, set cum erit intellectus in ultima prosperitate, tunc

14 intellectum] intellectus *MS.*

cognoscet particulare primo, universale autem per particulare, modo autem cum est unitus carni e contrario est, ut patet ex libro *de Anima*. Et sic CONCEDENDUM est quod intelligentia habet species rerum particularium concreatas, per quas cognoscit ipsa particularia primo, et secundo per easdem cognoscit universalia. Ad objectum dicendum, quod, ut dicunt quidam, quod apud intelligentiam sunt species omnium rerum corporalium fiendarum usque in finem mundi, cessabit enim generatio, set ⟨non⟩ respectu omnium eorum que possunt fieri secundum naturam, non enim sunt ibi species, quia infinita possunt fieri per naturam, et ita quia numerus particularium fiendarum est determinatus apud creatorem, ideo ea cognoscere ⟨potest⟩ intelligentia et eorum species apud se habere, et sunt determinate sicut numerus particularium fiendarum usque ad finem mundi determinatus est, in se et apud creatorem. Set tunc ponamus quod post finem mundi fiat aliquod individuum, quomodo cognoscet illud intelligentia? Dicendum secundum rationem quod si illud particulare sit speciei prius create alicujus ante finem mundi, tunc cognoscet illud per collationem ad alia individua ejusdem speciei quarum exemplar habet; si autem sit alterius speciei nove que prius non fuit, cognoscet illud in exemplari divino sive in speculo eternitatis. Alia est positio, quod intelligentia non habet species particularium concreatas nisi illorum que fuerunt creata in principio mundi secundum singulas species, unde solum particularium primorum habet species, non autem subsequentium, et illorum particularium, scilicet primorum creatorum secundum singulas species, est numerus determinatus verissimus; alia autem particularia cognoscet per species acquisitas, non per species ignatas vel concreatas. Et per hoc patet primum objectum. Ad secundum dicendum, quod illa ratio procedit de intellectu obnubilato, scilicet de intellectu hominis, innata enim est nobis via a confusis ad determinata propter obnubilationem intellectus nostri in hac vita, tamen a parte rei particularia magis intelligibilia sunt et primo cognoscemus ea in patria ut per hec universalia, ut dictum ⟨est⟩; et quia intellectus

intelligentie non est talis, ideo primo cognoscit particulare et ejus speciem habet, secundario vero universale per illam eandem, quoniam eadem utriusque species ; unde quantum est a parte intelligibilis particulare est primo et per se in intellectu et per speciem propriam, universale vero secundario per eandem speciem, cum sic se habeat ad esse.

Habito quod intelligentia cognoscat res quarum habet species concreatas per illas species QUERITUR quomodo debent cognosci res quarum species non habet innatas. Et videtur quod alias non habeat cognoscere: quia omnis cognitio ejus vel est per species innatas sive concreatas vel acquisitas; set non cognoscit hujusmodi res per species concreatas, ut visum est, neque similiter per acquisitas,— probatio ⟨est⟩, quia res corporales generant extra se suas species vel similitudines sub conditionibus materialibus et sensibilibus ; set tales species debent recipi in materiali et corporali, ut in organis sentiendi ; in intelligentiis non sunt organa per que possunt hujusmodi materialia recipere et postea depurare, ergo manifestum ⟨est⟩ quod eas non acquirat per species. OPPOSITUM videtur per quod intelligentia majoris virtutis et potentie est in cognoscendo quam anima humana ; set anima humana potest sibi acquirere species rerum corporalium et eas depurare per irradiationem, ergo multofortius intelligentia. Quod CONCEDENDUM est, et dicendum, quod intelligentia acquirere potest species a rebus corporalibus sub debita distantia existentibus, non tamen antequam denudantur a conditionibus materialibus ei uniuntur. Set cum fuerint hujusmodi species denudate et depurate ab hiis conditionibus materialibus et sensibilibus per lumen et irradiationem ipsius intelligentie, tunc possunt ei uniri sive recipi in ea, cum suum lumen vel sua irradiatio sufficiens sit ad illas illuminandum et depurandum, sicut recipiuntur in anima humana sive intellectiva cum sunt denudate a conditionibus materialibus. Set in hoc differt, quia in cognitione anime primo hujusmodi species recipiuntur materialiter in organis sentiendi et in inferioribus, et cum sint in una memoria | et f. 120 a 1.

fantasia tunc illuminantur ab agente irradiante super hujusmodi species et ita a conditionibus materialibus denudantur, quocumque modo ponatur ibi agens sive ⟨sit⟩ intelligentia, ut ponunt omnes philosophi excepto Commentatore, sive sit pars anime ut ipse Commentator ponit super tertium *De Anima*. Set intelligibilia non sic recipiuntur in virtutibus inferioribus, set res corporales immittunt eas sub conditionibus materialibus, intelligentia autem suo lumine reddit eas immateriales et spirituales et sufficienter eas denudat et depurat. Ad objectum dicendum, quod non exigitur universaliter et essentialiter quod hujusmodi species recipiantur in virtutibus inferioribus, set solum a parte anime, irradiatio autem et denudatio a conditionibus materialibus essentialiter exigitur ad hoc quod hujusmodi species intelligantur, et hoc sufficienter est a parte intelligentie absque receptione in organis materialibus et virtutibus inferioribus.

Ultimo DUBITATUR de dictis Commentatoris, dicit enim quod intelligentia superior habet formas magis universales, inferior autem particulares. Et ad hoc intelligendum sciendum ⟨est⟩ quod universale dicitur triplicitur; scilicet via predicationis et via confusionis, et sic non habet ⟨veritatem⟩ sermo ejus, set potius e contrario sunt species universales et particulares in hiis adminus modo secundo; tertio modo dicitur universale aliquid per universalem representationem proprietatum et conditionum rei, quia enim intelligentia superior est majoris virtutis, ideo forme in ea plures rerum proprietates et conditiones representant, et ideo dicuntur esse in ipsis, scilicet inferioribus, particulares.

Set tunc QUERITUR de alio verbo, scilicet quomodo intelligentia proiciat vultum suum super animam intellectivam, cum anima unius hominis non proiciat vultum suum super animam alterius, et ita una aliam non cognoscet proiciendo suos vultus vel aspectus in animam, quod tamen vult Commentator. Set CONTRA: quelibet intelligentia est sicut speculum spirituale, ergo cum in speculo materiali ita sit quod ea que representantur in uno in alio appareant,

si unum alii obiciatur, ita debet esse in intelligentiis que sunt specula spiritualia. Dicendum quod bene est possibile et conveniens, ut significat Commentator, quod illud quod est apud unam intelligentiam alii manifestetur secundum possibilitatem recipientis, et hoc modo intelligit ipse quod una in aliam proiciat vultus suos vel aspectus. Ad objectum dicendum, quod non est simile, quoniam anima unius hominis anime alterius facie revelata non offertur propter alligationem ejus cum corpore, set si una alii facie revelata offeretur, sicut una intelligentia alii offertur, tunc valeret argumentum. Sicut nos videmus per simile in oculis, nam si aliquis inspiciat oculos alterius, videbit vel apprehendet species que sunt in oculo alterius, quia non est aliquod impediens; ita est in intelligentiis, non autem in animabus, ut visum est. Gratia hujus

QUERITUR utrum aliqua intelligentia vel anima creata possit speculum eternitatis vel increatum prospicere vel intueri. Et videtur quod non: quia infiniti ad finitum nulla est proportio. ITEM: in eo relucent presentia, preterita et futura; set que sunt in uno speculo representantur alii; cum intelligentia sit speculum spirituale, si intueatur causam primam, in ea presentia, preterita, et futura relucebunt, et ita anima cognoscet presentia, preterita, et futura, quod est contra predicta. Et dicendum quod intelligentia per creata potest speculum increatum intueri. Ad objectum dicendum, quod speculum increatum potest considerari secundum sui infinitatem, et sic ad intelligentiam nullam habet proportionem, nec sic intelligentia ipsum intuetur; aut in quantum [se] voluntarie se offert [se] intelligentie secundum possibilitatem [ipsum] ipsius intelligentie, et sic inter ea potest esse proportio, et sic intuetur intelligentia causam primam sive speculum increatum. Aliud argumentum posset concedi secundum sententias philosophorum, scilicet Avicenne et Algazelis; cognoscit enim intelligentia, ut dicunt, omnia presentia, preterita, et futura, non tamen omnia que possunt fieri, quia hec infinita sunt. Aut dicendum quod licet hec omnia sint ibi, quia tamen hoc speculum est voluntarium et non naturale, ideo licet in eo

omnia reluceant, non tamen intelligentia si illud intueatur omnia cognoscet, set solum illa que causa prima volet ei revelare sive manifestare etc.

Omnis intelligentia intelligit res sempiternas que non destruuntur neque cadunt sub tempore

Circa hanc propositionem QUERITUR primo, cum Commentator velit quod res secundum aliquem modum sint in intelligentia, utrum hoc sit verum. Et videtur quod sic: quoniam vera forma rei prius natura habet esse aliquod quam sit actus materie, quoniam absolutum ante comparatum; cum illud esse sit extra materiam, non potest habere illud esse nisi in sua causa. ITEM: tertio *Methaphysice*, 'eadem sunt principia essendi et cognoscendi'; set intelligentia habet aliquid in se ipsius rei quod est principium sufficiens cognoscendi ipsam rem extra, ergo cum eadem sint principia essendi et cognoscendi, manifestum est quod illud idem quod intelligentia habet apud se est principium rei ipsius et essendi extra. Aut ergo materia aut forma: non materia, ut patet de se, ergo forma; et ita videtur quod intelligentia habet apud se veram rei formam. Set CONTRA: si intelligentia haberet apud se veram formam rei que postea fit in materia et est actus materie, cum idem non sit simul et diversum, quod est inconveniens, sicut patet in artifice qui non solum rem quam producere debet cognoscit in producendo, set etiam cum producta est. Et hoc est
f. 120 a 2. CONCEDENDUM, licet Avicenna et Algazel | videantur hoc ponere. Set ex hoc sequitur de necessitate quod sit dator formarum, et hoc ponunt ipsi plane quod est ponere datorem formarum, et hoc est contra Aristotelem, et ideo dicendum quod non habet apud se intelligentia veras formas rerum que sunt postea in materia, adminus sub esse reali. Ad objectum dicendum, quod vera forma rei natura habuit esse aliquod antequam esset actus materie, set illud esse non fuit materiale nec formale nec in proprio genere vel in propria natura, set fuit solum causale et illud habuit in sua causa, unde sub proprietate qua est in materia non; fuit

autem in aliquo, set sub alio esse, scilicet sub esse spirituali, et hoc in sua causa producente, sicut domus sub aliquo esse prius est in mente artificis quam sit extra in materia sub esse reali. Ad aliud dicendum, quod ista propositio intelligitur de principiis ipsius rei immediatis, et in principiis ejus sunt vera rei forma et vera materia, non autem principiis extrinsecis et mediatis, et tale est illud quod est apud intelligentiam respectu rei producende vel producte, et ideo licet sit aliquo modo principium cognoscendi ipsam rem, non oportet quod sit principium essendi tanquam vera forma realis.

Habito quod intelligentia non sit forma rei sub illo esse adminus quo est in materia, QUERITUR utrum a prima causa sit aliquid quod sit ejusdem essentie et nature cum vera forma que est in materia. Et videtur quod non : quoniam illud quod est in intelligentia est incorruptibile et sub esse incorruptibili est ibi, ut dicitur in illa propositione. Dicit enim quod 'intelligentia intelligit res sempiternas', illud autem quod est in materia istorum inferiorum corruptibile est ; set sicut dicitur in .x°. corruptibile et incorruptibile non communicant in genere, ergo manifestum est quod illud non est ejusdem essentie cum re extra, sive cum forma que est in materia. ITEM : si aliquo modo convenit illud quod est apud intelligentiam cum ipsa re extra, aut ergo convenit specie aut genere aut numero ; non genere, quoniam sic essent sicut due species ejusdem generis opposite, quod non est ponere ; nec specie, quoniam sic essent sicut duo individua ejusdem speciei, quod similiter non est verum, quia illud exemplar sive illa species quam habet intelligentia apud se, nec ⟨est⟩ individuum nec species, item, ⟨natura⟩ generis est adminus diversa ab ipsa re cujus est ; nec tertio modo, quia idem numero non potest simul et semel esse in diversis. Sic illud quod est apud intelligentiam non est idem numero cum forma rei que est in materia, vel cum ipsa re, nec genere nec specie, ut visum est, ergo nullo modo convenit cum ipsa re, et sic non est ejusdem nature. OPPOSITUM dicitur .7. *Methaphysice*,

26 quoniam sic *iter. MS.*

dicit enim Aristoteles quod sanitas que est in anima in mente medici est quiditas sanitatis extra, et similiter domus que est in anima est quiditas domus extra; ergo cum illud quod est apud intelligentiam respectu rei extra cujus est causa, et sic substantia respectu rei extra, vel magis quoniam in ea clarius relucet species vel similitudo rei producende vel producte ab ea, et sub esse nobiliori et sublimiori, quam reluceat forma sanitatis vel domus forma sive species in anima vel in mente artificis, ut medici vel domificatoris, manifestum est quod ejusdem essentie vel nature est cum forma rei extra. Quod CONCEDENDUM est, dicendo quod cum illud est in intelligentia sicut principium cognoscendi rem extra, oportet quod sit aliquo modo ejusdem nature cum ipsa re, quia illud quod est aliud in quantum hujusmodi nunquam est principium cognoscendi quod est aliud ab eo, adminus via directa et per modum positionis. Et ideo dicendum, quod idem est aliquo modo, cum sit sub alio esse, est enim alia forma sub esse spirituali et causali et incorporali in intelligentia, in re autem extra sub esse corporali et materiali. Ad objectum dicendum, quod dato quod Commentator vel Actor loquatur de genere predicamentali, cum dicit quod corruptibile et incorruptibile non communicant in genere, et ita non in essentia, potest dici quod illa species vel similitudo vel illud exemplare quod est in intelligentia et ipsa res cujus est, non conveniunt quoad illud quod est corruptibile in ipsa re, nam illud quod est in ipsa intelligentia et quoad esse et quoad essentiam incorruptibile, ipsa autem res extra secundum esse suum quod habet in materia corruptibilis est, tamen secundum suam essentiam est incorruptibilis; essentie enim rerum incorruptibiles sunt, ut patuit .7. *Methaphysice*, nam una est essentia a generalissimo usque ad specialissimum, diversificata solum quantum ad esse, unde non fit additio ad essentiam primi generis set solum ad esse essentie, ut prius dictum est. Et propter hoc dicendum, quod convenit res extra cum specie sua que est in intelligentia vel in anima, in essentia et non secundum esse, cum esse corruptibile et incorruptibile differunt, ut dicit Com-

mentator, genere. Ad aliud dicendum, quod nec genere tantum nec specie tantum conveniunt set numero, unde non tantum differunt ut due species ejusdem generis nec ut duo individua ejusdem speciei, set idem numero; quia eadem est essentia materialis forme que est apud intelligentiam et forme que est in materia, licet sit sub diversis esse, unde magis convenit cum re sua species vel sua similitudo in intelligentia quam Sor cum Platone; non tamen in esse, quoniam esse utriusque, scilicet Sortis et Platonis, reale est et materiale et corporale, esse autem speciei que est in intelligentia incorporale est; set esse rei extra corporale est, et ideo nec plena idemptitas numeralis nec plena diversitas inter ⟨illud⟩ quod est in intelligentia et rem extra, set quasi medio modo se habens, ita scilicet quod identitas est in essentia, diversitas autem in esse, ut visum est. Aliter | dicunt aliqui quod conveniunt in f. 120 b 1. essentia specifica solum et non numerali, nec sequitur 'ergo sunt duo individua diversa ejusdem speciei', quia solum tenet de hiis que sunt eadem specie quorum utrum⟨que⟩ habet ⟨esse⟩ materiale et reale, et non de hiis quorum alterum habet esse spirituale, alterum autem reale. Hoc ultimo modo sunt hec similitudo vel exemplar et illud cujus est, eadem in essentia specifica, ideo non oportet quod sint sicut duo individua.

Set tunc QUERITUR utrum illud quod est apud intelligentiam habeat rationem intelligibilis. Et videtur quod non: quoniam instrumentum et objectum differunt et sunt diversarum rationum vel conditionum; cum ergo illa species sit quasi instrumentum et medium cognoscendi ipsam secundam rem sive objectum extra, cum illud objectum extra habeat rationem intelligibilis, videtur quod illa species non habebit. ITEM: intelligeretur aut per se aut per aliud; si per aliud, tunc esset querere de illo similiter, et sic in infinitum; si per se, tunc videtur quod multofortius ipsa res que verius habet esse per seipsam cognosceretur; quod cum sit falsum, patet quod illa species seipsa non intelligitur. CONTRA: primo Nove *Methaphysice*, sicut unumquodque se habet ad esse ita ad

cognitionem, ergo cum illa species aliquo modo habeat naturam entis, patet quod aliquo modo habebit cognosci vel intelligi, et ita habet rationem intelligibilis aliquo modo, et hoc significatur in propositione et in commento etiam. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum quod instrumentum potest dupliciter considerari; ut securis scilicet in ratione instrumenti, et sic est alterius rationis et considerationis ab objecto; vel secundum se et suam substantiam, et sic potest esse ejusdem rationis et considerationis et habere naturam entis sicut et objectum. Similiter est in proposito; illa species sub ratione qua est instrumentum vel medium non habet rationem intelligibilis et objecti, ⟨set secundum se habet rationem objecti⟩ licet non completam et perfectam rationem objecti habeat, sicut nec entis. Ad aliud dicendum, quod licet res magis habeat rationem intelligibilis et entis quam sua species, quia tamen intelligentia non potest de se et sub esse reali inprimi vel uniri ei, ideo oportet quod per aliquid sui, scilicet per speciem que non est penitus diversa ab ea nec penitus eadem, ipsa autem species cum sit quid spirituale non reale potest in ipsa recipi et relucere et seipsa uniri absque medio aliquo, cum sufficienter denudata est a conditionibus materialibus sensibilibus a lumine intelligentie.

Primorum omnium quedam sunt in quibusdam ⟨per modum quo licet ut sit unum eorum in alio⟩

Circa hanc propositionem queritur de hoc quod Commentator exponit eam in causa et causato, et dicit quod ‘causa est in causato per modum causati’, et e contrario; et QUERITUR utrum hoc sit verum. Et videtur quod sic: quia dicit Boethius in .5°. *de Consolatione* quod omne quod cognoscitur cognoscitur secundum facultatem cognoscentis et non rei cognite, et ita cognitum recipitur in cognoscente secundum facultatem vel modum ipsius cognoscentis; set que ratio est de uno recipiente, et de alio, ergo causa in

32 facultatem] facilitatem *MS.*

causato per modum causati et e contrario. Idem dicit Commentator super istam propositionem in finem commenti 'omnis intelligentia plena est formis'. Set CONTRA: universale est in particulari, non tamen per modum particularis quia sic particulare esset. Item, universale est in anima que particularis est, et ita patet quod non est in ea per modum recipientis, cum sit particularis. Item, si quod recipitur in alio recipitur per modum recipientis, tunc cum species alicujus visibilis in duobus oculis recipiatur, oportet judicari illa res ut due si sit judicium de recepto per modum recipientis et non recepti; quod falsum est, imo judicari debet ut una res. Item, intelligentia recipitur in loco corporali, non tamen per modum corporalem, quia non per distantiam corporalem laterum sicut corpora ibi recipiuntur, et ita non recipitur secundum modum et exigentiam recipientis, set recepti. Ad hoc dicendum, quod recipiens et receptum pluribus modis possunt se habere; aut enim est omnimoda proportio inter ipsa, et tunc vera est propositio ex parte utraque; aut non est omnimoda proportio, set defectus ex aliqua parte. Et hoc dupliciter; aut enim est improportio ex parte recipientis propter sui excellentiam, aut ex parte recepti similiter propter sui excellentiam; si primo modo, tunc recipitur res per modum rei recepte et non recipientis, ut intelligentia in loco corporali, nam partibile non est proportionale impartibili; si secundo modo, tunc quod recipitur in aliquo recipitur per modum et possibilitatem et exigentiam recipientis, ut virtus cause prime in creaturis. Per hoc solvitur ultimum. Ad illud quod obicitur primo, dicendum quod licet essentia universalis sit multiplicabilis et non sit particularis, tamen esse particulare habet in hoc individuo, remanente tamen aptitudine predicandi de multis a parte essentie et non a parte esse. Vel aliter dicendum, quod non debet hic dicere, imo universale habet esse competens sue essentie in ipsis individuis, et tunc dicendum ad objectum quod ibi est accidens vel consequens, modus enim particularis aut ipsa particularitas et secundum hunc modum non recipitur | ut f. 120 b 2.

1 Idem] Item *MS.* 5 est] vel *MS.*

obicitur, aut est quedam possibilitas naturalis in particulari ad sustinendum ipsum, ut propter convenientiam universalis cum particulari suo, et hoc reperitur in quolibet particulari respectu sui universalis, et secundum hunc modum recipitur universale in particulari. Ad illud quod obicitur de universali in anima dicendum, quod illud quod recipitur in anima non est universale predicabile, nec secundum rem est universale, set est sola similitudo; et illa similitudo, cum sit in anima, particularis est et modum particularis habet, sicut anima in qua est; dicitur tamen universalis quia est rei universalis et quia respicit multa, non via predicationis set via similitudinis et exemplaris. Ad aliud dicendum, quod secundum Avicennam non fit judicium in pupilla, quia sic de una re judicaretur ipsam esse duas, set defertur species visibilis ad nervum opticum ubi viget virtus visiva judicans, ubi superatur species speciei et fit una et ibi completur judicium, et judicatur ut unum ipsum universale, et ita judicatur secundum modum recipientis.

Set tunc dubitatur in particulari de hoc quod dicit, quod causatum est in causa, et e contrario, et primo QUERITUR utrum causa in causato per modum causati ut ipse dicit. Et videtur quod non: quia vilius non ponit necessitatem nobiliori; set causatum innobilius est causa, ergo non oportet quod in causato sit per modum causati. ITEM: causa recipitur in causato; aut ergo secundum virtutem aut secundum substantiam; set sive sic sive sic, semper recipitur in ratione conservantis, continuantis et producentis; set huiusmodi sunt conditiones causales, non causati, ergo quocunque modo ibi recipiatur, semper recipitur per modum cause et non causati, cum retineat conditiones ipsius cause. Set CONTRARIUM dicit Auctor et Commentator: quia quod recipitur in alio recipitur per modum recipientis, et hoc maxime cum receptum exellit primum recipiens. Ad hoc dicendum, quod causa est in causato per modum causati, nichilominus tamen excluditur proprietas cause, causa enim recipitur in causato in ratione continuantis et

16 fit] sic *MS.* 27, 36 continuantis] continentis *MS.*

conservantis et producentis, unde rationem cause retinet, secundum tamen modum causati recipitur, a parte modi recipiendi dico; ipsum tamen receptum est sub proprietate et modo causali, unde nichil auffert a causa de proprietate causali; primo secundum modum causati recipitur salvata ratione causali, et ita innobilius non imponit necessitatem nobiliori.

Postea DUBITATUR quomodo causatum est in causa. Et arguitur sic: causa et causatum dicuntur ad aliquid; set causa est in causato sub proprietate causali, quare similiter e contrario, scilicet causatum in causa per modum causati. Set CONTRA: esse causati in causa antecedit et essentialiter esse ipsius in proprio genere causati; set ipsum nichil precedit nisi causa vel proprietas ratio⟨ne⟩ causali, quare etc., et ita aliquando est causa in causato et e contrario. Quod CONCEDENDUM, et dicendum quod causa est in causato secundum proprietatem cause, ipsum enim producit et continuat et conservat in esse, secundum tamen possibilitatem causati in recipiendo dico, set causatum est in causa non sub ratione causati set sub ratione causali. Ad illud quod obicitur dicendum, quod non est simile, quoniam causatum dependet a causa quantum ad actum producendi et conservandi ⟨et⟩ continuandi, et sic recipit eam; set hujusmodi sunt proprietates cause, ideo recipit causam sub proprietate causali; set causa a causato non dependet sic, et ideo non oportet quod causatum ante esse in proprio genere sit in causa per modum causati sive sub ratione proprietatis, imo est in ea per modum causalem.

Omnis intelligentia intelligit essentiam ⟨suam⟩

Hic primo DUBITATUR utrum intelligentia intelligat suam essentiam. Et videtur quod non: quoniam objectum intellectus est universale; set essentia intelligentie est particularis, ergo adminus non intelliget essentiam suam primo et per se, set per accidens, si eam aliquo modo intelligat. ITEM: intelligens ⟨et intellectum⟩ dicuntur correlative; set relatio est duorum existentium in effectu

et ita ponentium in numero, set intelligentie essentia cum intelligentia non ponit in numerum, quare etc. Set CONTRA: ad actum intelligendi tria requiruntur, scilicet intelligens et intellectum et unio horum; set hec in intelligentia reperiuntur ratione sue essentie, sua enim essentia nata est intelligi et ipsa intelligentia intelligere, et iterum ibi est unio sufficiens, quare etc. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod duplex est intellectus; scilicet conjunctus corpori, ut intellectus hominis in hac vita, et hic non intelligit nisi universale primo et per se et sub quadam confussione; alius est intellectus liberatus a corpore, ut intellectus intelligentie vel anime separate, et iste intelligit res secundum quod sunt, et quia particulare verius habet esse quam universale, ideo intellectus non impeditus nec obnubilatus sive liberatus a corpore primo et per se intelligit particulare, et universale secundario. Ad aliud dicendum, quod relatio aliquando exigit duo extrema diversa secundum rem in numero; aliquando secundum rationem solum, et hoc maxime in relatione fundatur super cognoscens et cognitum vel intelligens et intellectum, unde non semper exigitur diversitas numeralis inter extrema relationis.

Secundo DUBITATUR utrum intelligat suam essentiam |
121 a 1. per speciem vel per presentiam ipsius essentie. Et videtur quod per speciem: quoniam de potestate cause prime, ut posset in ea concreasse speciem sue essentie, sicut aliarum rerum. ITEM: sicut intelligentia potest multiplicare suam speciem et alii intelligentie representare ⟨sic⟩ ut videtur, sibi potest suam speciem per multiplicationem representare, et ita sua species ei apparere sicut aliis et ita cognoscet essentiam suam per speciem sicut si sua essentia sibi presens ⟨esset⟩ eam cognosceret per presentiam, cum celum sit ei presens cum est in ipso, et etiam alie res in quibus potest esse que sunt ei presentes, et similiter ejus ⟨essentia⟩ est presens ipsi anime secundum suam substantiam, tunc debet

7 quare] quorum *MS.* 15 liberatus] deliberatus *MS.* 21 diversitas] deversitas *MS.* 30 ei] eis *MS.*

celum cognoscere et alia sibi presentia per presentiam substantie sue et non per speciem; quod cum sit falsum, patet quod non intelligit suam essentiam per presentiam, set per speciem. Set CONTRA: ad actum intelligendi requiruntur ista, scilicet intelligens et intellectum et horum unio; set horum unio dupliciter potest esse; aut secundum substantiam, aut secundum speciem; et prima unio verior est, ergo cum unio secundum speciem sufficiat ad actum intelligendi, multofortius unio secundum substantiam cum sit verior, et ita cognoscet suam essentiam per presentiam. Quod CONCEDENDUM est, unde cum sua essentia sit sibi presens et intra superflueret sua species quoad actum cognoscendi suam essentiam. Ad prima duo objecta, dicendum, quod licet possibile fuit quod in ea cognitione sua species ei appareret, hoc tamen non decuit cum sua essentia sit presens et intra, imo superflueret species sue essentie si in ea concreata esset. Ad aliud dicendum, quod presentia intelligibilis dupliciter potest esse; scilicet aut extra substantiam intelligentis et hec non sufficit nec exigitur ad actum intelligendi, et sic est celum presens intelligentie et corpus anime, ideo etc.; aut potest esse presentia intelligibilis intra, et hoc aut per sui essentiam aut per speciem, et utraque harum sufficit ad actum cognoscendi, ita scilicet quod ⟨sufficit⟩ presentia essentie respectu sui-ipsius et presentia speciei respectu aliorum que sunt extra suam substantiam; si tamen sit presentia intra ipsum intelligentem, superfluit species, ut visum est.

In omni anima res sensibiles sunt ⟨per hoc quod sunt exemplum ei, et res intelligibiles in ea sunt quia scit eas⟩

Hic dubitatur primo de rebus sensibilibus apud animam, secundo de intelligibilibus. Circa primum QUERITUR sic: utrum anima habeat species rerum sensibilium corporalium. Et videtur quod non: quia sensibile reffertur et ordinatur solum ad sensum per sui speciem; set illud solum ad quod sensibile reffertur et ordinatur per speciem

suam habet ejus cognitionem, ergo sensus solum habet cognitionem rei sensibilis et non intellectus sive anima intellectiva. Minor patet, sensibile per speciem suam cognosci habet; major plana est de se. ITEM: species rei corporalis et dimensionate est sub dimensione corporali; set tale non potest recipi in re non-dimensionata, cujusmodi est anima, quare etc. Major patet, species immissa non est materie tantum nec forme, set totius compositi, et ita est totius substantie corporalis, ergo sic erit sub dimensionibus que debentur tali substantie. Set CONTRA: in *de Maximis Theologie* 'quod potest virtus inferior potest superior'; set virtus sensitiva, que est inferior anima intellectiva, potest apud se habere species sensibilium per quas cognoscit ipsa, ergo similiter vel anima intellectiva. Item, omnis cognitio per unionem cognoscibilis cum cognoscente habet fieri; set anima intellectiva cognoscit res corporales sensibiles cum sit potentior quam sensitiva, ergo oportet quod ei uniantur aliquo modo, non secundum substantiam, ut planum est, cum sint dimensionate ipsa autem non, ergo per speciem, et ita habet species rerum sensibilium apud se. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, quod bene procedit, loquendo de sensibili in quantum sensibile est et per se, quia tamen idem est sensibile et intelligibile sub alia et alia ratione, ideo potest illud idem quod a sensu cognoscitur et in ipso recipitur ab intellectu intelligi et cognosci sive in ipso recipi, non sub ratione qua sensibile, set sub ratione qua intelligibile. Et hoc est per speciem ipsius sensibilis, non per substantiam, quia hec non cadit in sensu nec etiam in intellectu, set solum species ejus. Ad aliud, cum dicit quod species rei corporalis est sub dimensionibus, dicendum quod quedam sunt dimensiones certe et determinate, et tales debentur rei naturali vere sive substantie corporali et si sic dimensionatum est, in anima recipi non potest; alie sunt dimensiones interminate, et tales non repugnant simplici anime; sunt enim in materia prima que est simplicior quam anima, cum anima componitur ex materia et forma. Dicendum ergo,

33 si] sic *MS.*

quod species rei corporalis habet dimensiones interminatas que sunt sub esse spirituali, et ideo potest recipi in anima. Vel aliter dicendum, quod species rei corporalis potest dici corporalis a corpore quod est substantia, et sic habet conditiones corporales, et hoc sub esse spirituali, vel a corpore quod est quantitas, et sic non habet conditiones corporales vel dimensiones sub esse spirituali, unde non habet conditiones quantitatis, quia immissio speciei fit via multiplicationis et actionis aliquo modo, et ideo solum debetur virtutis immissio nature active. Quantitas autem, cum materie debeatur, non est natura activa, ideo non multiplicat sui speciem, et propter hoc species non est sub dimensionibus quantitativis, set solum refertur ad corpus in quantum substantia est, et ideo in anima intellectiva recipitur.

Habito quod anima habeat penes se species rerum corporalium et sensibilium, QUERITUR utrum habeat illas innatas vel acquisitas. Et videtur quod innatas : quia res materiales sensibiles non faciunt vel multiplicant vel immittunt suas species nisi sub conditionibus materialibus ; sic non possunt anime | intellective uniri, ergo oportet de f. 121 a 2. necessitate quod denudentur a conditionibus materialibus antequam eas acquirat vel ei uniantur. Set hoc non potest fieri : probatio ⟨est⟩ quia aut per immateriale denudabuntur vel depurabuntur, aut per materiale. Non primo modo, quoniam, ut dicit Commentator secundo *Methaphysice*, immateriale non transmutat materiale, set hujusmodi species materialis, ergo etc. ; nec secundo modo, quia materiale non potest materiale determinare vel unire alii ut anime, et ita patet quod hujusmodi species non sunt in anima acquisite, set innate. ITEM : anima in statu creationis et etiam separationis est sicut intelligentia, sicut ergo species se habent ad intelligentiam ita ad animam ; set omnium vel plurium corporalium sunt species concreate in intelligentia, ergo similiter in anima, et ita species corporalium habet innatas, non acquisitas. Set CONTRA : anima humana nichil cognoscit nisi per species acquisitas ; si ergo haberet species rerum sensibilum, superfluerent et frustra essent ibi cum per

8 fit] sic *MS.* 20 possunt] possit *MS.* 25 ut *iter MS.*

eas non cognoscat, set hoc est inconveniens, quia nichil est occiosum in fundamento nature sive in natura, ut dicit Commentator primo *Methaphysice*, ergo non habet species sensibilium innatas. Probatio minoris: in libro *de Anima* dicitur quod intellectus noster nichil sine fantasmate intelligit, cognitio autem que fit mediante fantasmate est per acquisitionem et non per species innatas. Item, anima humana equaliter convenit cum omnibus rebus corporalibus et sensibilibus, qua ergo ratione haberet sibi concreatam speciem unius, eadem ratione alterius. Aut ergo omnium aut nullius; set non omnium ut prius patuit, ergo nullius. Ad hec dicendum est omnino sicut de intelligentia, scilicet quod anima habet species concreatas omnium rerum corporalium que fient, non autem que possunt fieri. Vel secundum aliam positionem, quod habet species concreatas omnium creaturarum in prima productione rerum ut primorum individuorum juxta singulas species, sicut intelligentia habet eas, et licet habeat eas non tamen per illas complete et distincte cognoscit, prout est unita corpori, set mediantibus acquisitis, et ideo eget acquisitis. Ad primum objectum in contrarium dicendum, quod oportet ad hoc quod species rerum sensibilium acquirantur in anima quod denudentur a conditionibus materialibus sensibilibus absolute, set ⟨sub⟩ materialibus sensibilibus, quia illa species est totius compositi; unde sicut forma vera non habet esse sine materia, ita similitudo forme sine materia sub esse spirituali esse non habet, et ita non est sine conditionibus materialibus, potest tamen esse sub materialibus sensibilibus. Ad illud quod queritur quomodo denudabuntur et reponentur in intellectu dico, quod per immateriale quod est intellectus agens, sive illud sit intelligentia sive presentia vel anime. Et quod obicitur quod immateriale non transmutat materiale etc., dicendum quod propositio scribitur in secundo *Prime* ⟨*Philosophie*⟩ contra Platonem qui possuit ydeas esse causas exitantes ad generationem rerum sensibilium, et est intelligenda de illo immateriali quod nullo modo sapit materiam, quia sic nec habet materiam de sui com-

37 sic] si *MS.*

positione nec est motor materie nec actus nec defluxus a materiali, ut ydea Platonica, tale enim immateriale non transmutat materiale; set agens intellectus non est hujusmodi, habet enim materiam partem sui secundum eos qui dicunt quod est intelligentia. Si autem sit pars anime, est materiale aliquo modo, ut patet in *de Anima* tertio. Vel potest dici quod nullum immateriale transmutat materiale transmutatione que est materialis nisi mediante materiali, ut intelligentia transmutat hec inferiora mediante celo, ut dicit Commentator .7., corrigendo dictum suum; in secunda transmutatione spirituali bene potest immateriale transmutare materiale. Adhuc potest dici aliter ex parte speciei, quod species rei sensibilis non est materialis simpliciter et vere, set secundum quid; et ideo licet vere materiale ab immateriali transmutari non posset, tamen ipsa species bene potest, quia non est vere materia, set secundum quid. Ad aliud dicendum, quod licet quoad cognitionem anime in hac vita superfluent hujusmodi species, in statu tamen separationis utetur eis, unde expectant cognitionem in futura vita, tunc enim per illas cognoscet anima hoc modo per acquisitas, quia sua cognitio in hac vita conjuncto debetur. Vel etiam dicendum, quod in hac vita non superfluunt, quia in homine duplex est cognitio; quedam certa et determinata, et illa fit per species acquisitas; alia que hanc precedit que est confusa et vaga, et hec fit per species innatas, et hec est prima cognitio hominis. Incipit enim a confusis ejus cognitio, et quoad hanc cognitionem confusam non superfluunt hujusmodi species in anima, quia aliquo modo cognoscit per eas, licet non distincte per eas cognoscat, eo quod ei apparent confuse propter obnubilationem quam habet anima cum est conjuncta, a quocumque causetur ista obnubilatio, sive a mole carnis sive ab elongatione sui-ipsius a causa prima secundum statum suum, prout est conjuncta corpori et actus ejus. Ad aliud dicendum, quod anima intellectiva licet de se equaliter cum omnibus rebus sensibilibus conveniat, nichilominus per voluntatem sui creatoris in ea species concreatas potest habere aliquarum rerum et

aliquarum non. Et iterum a parte rerum est alia ratio; non oportet quod numerus specierum apud animam sit determinatus, sicut dictum est de intelligentia, set res secundum suam universitatem non sunt in certo numero, ideo oportet f. 121 b 1. quod ad aliquem numerum re|ducantur res quarum ⟨habet⟩ species. Et hoc potest esse dupliciter secundum positionem duplicem; vel quod omnium fiendarum habeat species, non autem earum que possunt fieri, vel quod primorum individuorum habeat species, ut primi hominis et primi asini etc., non autem aliorum que sunt postea creata vel generata. Hujusmodi autem res que sic sunt vel erunt sub numero determinato ⟨fuerunt⟩ et similiter individua prima fuerunt sub numero determinato sicut species concreate in ipso.

Habito de cognitione rerum sensibilium ab anima et de exigentia earum apud animam, queritur de cognitione intelligibilium rerum ab eadem et de earum exemplari in anima, et primo QUERITUR utrum habeat apud se species rerum intelligibilium sive spiritualium. Et videtur quod non: quoniam intelligibile denudatum ab omni conditione sensibili et materiali sufficienter potest se facere in intellectu et seipso perficere; set res spirituales sunt de se hujusmodi, ergo de se et sine omni immissione speciei possunt uniri intellectui, et ab ipso cognosci, nec eget suis speciebus cum ipsas res apud se habere possit, ut videtur. Set CONTRA: ad hoc quod aliquid intelligatur ab intellectu exigitur quod ei uniatur et in ipso fiat; aut ergo secundum sui substantiam, aut secundum sui speciem; non secundum substantiam, non enim substantie omnium spiritualium cognitorum ab anima possunt in anima esse, ergo oportet quod secundum speciem, et ita species intelligibilium sunt apud animam mediantibus quibus ipsas res spirituales vel intelligibiles cognoscit. Ad hoc est una positio, que ponit quod anima humana non cognoscit eas nisi per suos effectus, et ideo non oportet quod [species] substantie

11 sic] sicut *MS.* 17 exemplari] exemplaris *MS.* 33 que ponit] quod positio *MS.* 34 eas] eam *MS.*

rerum incorporearum sive spiritualium vel species earum sint apud animam, set species suorum effectuum. Et per hoc patet objectum, quoniam anima cognoscit hujusmodi res per species suorum effectuum, via admirationis devenit in cognitionem causarum sive rerum spiritualium quarum sunt effectus prius cogniti. Aliter ponunt alii quod in anima sunt species rerum spiritualium. Ad objectum contra hoc dicendum secundum illos, quod duplex est denudatio; quedam scilicet ipsius objecti secundum suam substantiam, et hec non sufficit ad cognitionem; alia est denudatio speciei immisse ab objecto, et hec exigitur ad cognitionem; quando autem species denudatur et unitur intellectui, tunc res cognoscitur, unde denudatio objecti quantum ad substantiam nichil facit ad cognitionem, quantumcunque sit objectum secundum se denudatum, set solum denudatio speciei, ut visum est.

Habito quod [non] habeat species rerum spiritualium, QUERITUR utrum habeat eas innatas vel acquisitas. Et videtur quod acquisitas: quoniam res spirituales ⟨virtute⟩ suarum specierum ⟨fortiores sunt⟩ quam corporales et etiam magis sunt active, cum ergo res corporales sensibiles possunt facere suas species in anima, multofortius et spirituales possunt hoc facere. ITEM: dicit Avicenna primo sue *Methaphysice* quod substantie spirituales imprimunt species suas in animas nostras et sigillant eas speciebus suis, et ita anima habet eas species per acquisitionem, via scilicet multiplicationis. ITEM: hoc dicit Commentator *in litera* quod 'res que sunt supra animam sunt in anima per modum acquisitionis'. CONTRA: anima humana non recipit quod acquirit ⟨per⟩ speciem nisi mediante sensu; set species rerum spiritualium non possunt cadere in sensu, ergo manifestum ⟨est⟩ quod non erunt apud intellectum anime humane via acquisitionis. Item, intellectus noster nichil intelligit nisi per abstractionem et depurationem speciei; set species rerum spiritualium non habent abstrahi, cum jam sint depurate et denudate seipsis ab omnibus materialibus

2 sint] sunt *MS.*

conditionibus, ut videtur, ergo non habet species istas per acquisitionem. Item, nichil intelligit anima nostra sine fantasmate, in libro *de Anima*; set harum ⟨non est⟩ fantasma, ergo patet quod species harum sibi non acquirit. Ad hoc dicunt quidam, ut dictum est, quod anima nostra non intelligit res spirituales per suas species proprias, set per species effectuum, et ideo nec habet earum species innatas nec acquisitas; set quia jam supositum est quod habeat eas, et etiam hoc dicit Avicenna et Algazel, ideo dicamus cum illis quod habet species spiritualium aliquo modo et per illas species eas cognoscit aliquo modo. Set dupliciter possunt ab anima humana cognosci; scilicet vel in quantum sunt cause istorum inferiorum sensibilium et motus celi vel aliorum effectuum, et sic dico quod habent cognosci per suos effectus ab anima; vel in quantum sunt substantie per se stantes, et sic habent cognosci per species immissas quas imprimunt in animas nostras; sic loquitur Avicenna. Set prima cognitio est humana famose dicta et est certissima cognitio anime humane in hac vita, secunda vero est debilis valde et quasi non connumerata inter cognitiones anime humane, unde vix percipitur propter certitudinem alterius, et tamen fit, secundum Avicennam, et de hac dicitur primo *Methaphysice* quod intellectus noster se habet ad manifesta nature sicut oculus noctue ad lucem solis, et
. 121 b 2. hec est considerationis Methaphysice | et hic proprie habet determinari, alia autem cognitio in libro *de Anima*, quia intellectus naturalis ad eam aspirare non potest, unde due prime procedunt de hac debili cognitione. Rationes autem in oppositum procedunt de cognitione famosa humana; tamen ad ultimum prime partis cum dicit Commentator, 'quoniam res que sunt supra eam' etc., loquitur de cognitione illa debilissima. Ad illud quod secundo obicitur in oppositum, quod intelligit per abstractionem, dicendum [aliter] secundum Avicennam quod aliter intelligit res corporales et habet earum species quam spirituales, nam corporalium rerum species recipit per denudationem et depurationem sive per abstractionem, quia

16 quas] qua *MS.*

indigent tali abstractione quia sub conditionibus corporalibus in anima non possunt recipi; spiritualium rerum species recipit absque denudatione et abstractione, eo quod jam sunt ille species denudate et sub esse spirituali ita quod in anima sufficienter possunt imprimi et sigillari.

Omnis sciens qui scit essentiam suam ⟨est rediens ad essentiam suam reditione completa⟩

Hic QUERITUR primo utrum omnis sciens sciat essentiam suam. Et videtur quod non: quoniam instantia est in anima intellectiva, illa enim unita corpori sciens est, non tamen cognoscit suam essentiam, et hoc patet ex primo *Posteriorum*, deficiente sensu necesse est ⟨deficere⟩ scientiam que est secundum illum sensum, ergo deficiente sensu universaliter deficit scientia universaliter; set universaliter deficit sensus respectu anime intellective, nullo enim modo cadit in sensu vel potest se sentire cum non sit objectum alicujus sensus, ergo seipsam sive suam essentiam scire non potest. ITEM: scientia est comprehentio veritatis rei; set infinitum non potest comprehendi, ergo neque sciri; set prima causa est infinite essentie, ergo ejus essentia non potest sciri; cum ergo causa prima sciens sit manifestum ⟨est⟩ quod non omnis sciens scit essentiam suam. CONTRA: scientia perficitur per unionem scibilis cum sciente, et hoc aliquando secundum unionem speciei ipsius scibilis; set verior est unio secundum essentiam quam secundum speciem, ergo magis cognoscet et sciet anima illud quod est ei unitum secundum essentiam quam secundum speciem; set unicuique scienti unita est sua essentia, ergo omnis sciens potest suam essentiam cognoscere vel scire. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum primo dicendum, quod minor falsa est. Ad probationem dicendum, quod anima potest considerari dupliciter; scilicet secundum sui essentiam et substantiam, et sic non cadit in sensu; vel secundum suos effectus, et sic cadit in sensu et cognoscitur in ratione cause a seipsa per suos effectus; cognitis suis effectibus per species suas fortificatur et vigoratur suus

intellectus ad cognoscendum seipsam primo in ratione cause, et per consequens in ratione essentie; quia forte cognosceret seipsam primo in ratione cause via admirationis per effectus, set non sufficit ad hoc quod suam essentiam cognoscat, set oportet quod ulterius vigoretur intellectus cognoscens eam in ratione cause, ad cognoscendum eam in ratione essentie sive ad sciendum suam essentiam, et hec cognitio est valde debilis in hac vita. Ad aliud dicendum, quod infinitum scibile potest comparari ad sciens finitum, et sic non potest comprehendi, ut tu obicis, vel ad sciens infinitum sicut est prima causa que infinita est a seipsa, et sic bene potest comprehendi et complete cognosci a se solo et non ab alio.

Habito quod omnis sciens cognoscat suam essentiam vel sciat, QUERITUR utrum omnis cognoscens suam cognoscat essentiam. Et videtur quod sic: quoniam anima intellectiva propter indistantiam et indivisionem sui-ipsius ad suam essentiam potest suam essentiam cognoscere vel scire; set sicut ipsa est indivisa sive indistans a sua essentia, sic anima sensitiva et omne cognoscens est indivisum ab essentia sua, ergo sicut anima intellectiva scit et cognoscit se et suam essentiam, ita sensitiva et omne cognoscens cognoscit se et suam essentiam, quare etc. ITEM: anima sensitiva magis est sibi-ipsi unita quam rebus sensibilibus extra; set illarum sibi acquirit cognitionem, ergo multo magis sue essentie cognitionem habebit. Set CONTRA: anima sensitiva nata est cognoscere sensibilia tantum; set non est sensibilis nec qualitatem sensibilem aliquam habet, ergo seipsam vel suam essentiam cognoscere non potest. Item, hoc idem dicit Commentator *in litera* quod nulla virtus alligata organo potest redire supra essentiam suam cognoscendam, set sensitiva est hujusmodi, quare non potest seipsam cognoscere. Quod CONCEDO. Ad objectum dicendum, quod presentia et indistantia non sufficit ad cognitionem, set oportet quod sit virtus talis que possit in tale objectum cognoscendum, scilicet in seipsam in ratione

3 cognosceret] cognoscere *MS.* 6 ad] quod *MS.* 12 a seipsa] ad seipsam *MS.*

objecti, quod non est in proposito, quoniam virtus anime sensitive limitata est et coartata est ad cognoscendum sensibilia solum, ejus autem essentia non est sensibilis, et ideo suam essentiam cognoscere non potest; set anima intellectiva est intelligibilis et similiter ejus essentia; quoniam anima intellectiva nata est cognoscere intelligibilia, ideo cum sit virtus intelligens poterit seipsam intelligere. Ad aliud, per hoc idem patet solutio; quoniam unio illa non sufficit, set oportet quod objectum sit proportionale virtuti cognoscenti; set non sic est ibi, quoniam res sensibiles extra sunt objectum proportionale ipsi sensitive, non sic autem sua essentia sibi est proportionalis in cognoscendo, unde in quantum cognoscens magis convenit cum illis quam cum sua essentia.

Tertio QUERITUR utrum omnis sciens essentiam reddeat ad illam. Et videtur quod non: quoniam omnis reditio fit per distantiam redientis ab eo ad quod redit; set nullum sciens | distat ab essentia sua, ergo non redit ad eam. f. 122 a 1. ITEM: reditio fit per regressum ad illud a quo prius egressum est; set omnis regressus fit ad habitum, ergo omnis reditio fit ad non-habitum; set nullius scientis essentia ab ipso sciente est non-habita, ergo nullus sciens essentiam suam est rediens ad eam. CONTRA: reditio est consecutio alicujus quod prius habitum est; set omnis sciens in sciendo suam essentiam consequitur aliquid quod prius habitum est scilicet essentiam quam prius habuit, quam consequitur in ratione scibilis, ergo redit ad eam. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum primo dicendum, quod essentia dupliciter habet considerari; secundum se scilicet et absolute, et sic non distat ab eo cujus est essentia; vel in ratione scibilis, et sic bene potest distare ab eo cujus est essentia, et ita ad eam potest fieri reditio ab eo cujus est, non obstante unione secundum rem et substantiam. Ad aliud dicendum similiter, quod licet essentia est habita absolute ab eo cujus est vel est in ratione essentie, tamen est non-habita in ratione scibilis.

20 fit] sit *MS.* 22 ergo] quo *MS.* 24 quod] quid *MS.* 25 aliquid] ad *MS.* 34 est] non *MS.*

Quarto QUERITUR utrum omnis sciens rediens ad essentiam suam rediet ad eam reditione completa. Et videtur quod non: intelligibilia enim videntur esse in anima intellectiva, quoniam cum ipsa cognoscat mediantibus sensibilibus quicquid cognoscit, patet quod non potest seipsam, ut sic est, complete cognoscere, et ita non erit rediens ad suam essentiam reditione completa. Set CONTRA: reditio completa est que fit ab eodem in idem numero; set anima vel intelligentia in cognoscendo se reddit super seipsam eandem numero, et similiter omne sciens essentiam, ergo omne sciens essentiam suam reddit ad eam reditione completa. Ad objectum dicendum, quod ibi est fallacia accidentis, quoniam ad reditionem completam sufficit quod fiat ab eodem idem numero; quod autem sit ibi cognitio completa, hoc accidit ipsi reditioni complete, et ita est ibi fallacia accidentis.

Omnes virtutes quibus non est finis, pendentes sunt per infinitum ⟨primum quod est virtus virtutum⟩

Hic queritur de infinitate intelligentie. Primo ergo QUERITUR utrum ejus essentia sit infinita. Et arguo: operatio infinita non procedit nisi ab essentia infinita; set operatio intelligentie est infinita, quod patet in illa que est motrix celi, movet enim ipsum motu continuo infinito et sempiterno, ut dicitur in .8. *Physicorum*, et ita patet quod essentia ejus est infinita. CONTRA: tertio *Physicorum*, punctus non est infinitus; set intelligentia creata se habet ad modum puncti, ergo ipsa non est infinita. QUOD CONCEDO, quia omnis creatura limitata est et finita, unde essentia intelligentie non est proprie infinita. Ad objectum dicendum, quod operatio infinita potest dupliciter intelligi; aut ita quod producatur ab aliqua essentia simul et per naturam propriam illius essentie, et tunc concluderet infinitatem illius essentie; aut ita quod fiat illa operatio successive et per naturam vel influentiam aliunde receptam, ut intelligentia movens celum recipit influentiam a causa

5 seipsam] seipsum *MS.* 6 cognoscere] cognoscibile *MS.*

prima, et tunc non concludit infinitatem essentie. Ideo non sequitur quod essentia intelligentie sit infinita.

Hoc habito QUERITUR utrum ejus potentia sit infinita. Et videtur quod sic: quoniam nulla virtus finita agit in instanti, sexto *Physicorum*; set intelligentia agit vel operatur in instanti, ergo ejus virtus vel potentia non est finita set infinita. Probatio minoris ⟨est⟩; Commentator dicit, .7. *Methaphysice*, quod ad productionem putrefactorum non concurrit agens particulare set solum universale, ut virtus solis et intelligentie; hec enim introducit formas putrefactorum in materias proprias, unde dicit sic: Idem facit virtus solis et intelligentie in natura putrefacta quod facit virtus patris in semine; set hujusmodi introductio forme in materia subita est et in instanti, sic ergo virtus intelligentie est infinita. ITEM: nulla virtus finita se habet ad infinita; set virtus vel potentia intelligentie se habet ad infinita, ergo est infinita. Major patet; probatio minoris ⟨est⟩, quia per continuam reditionem se habet virtus intelligentie ad infinita producenda. Set CONTRA: nulla potentia infinita radicatur in essentia finita, .8. *Physicorum*; set potentia intelligentie radicatur in ejus essentia quam probamus esse finitam, ergo et ejus potentia finita est et limitata. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum primum dicendum, quod quantum sufficit ad propositum quod operari in instanti potest dupliciter intelligi; aut sine tempore precedente in quo fiant alique preactiones ad talem operationem, et sic concluditur infinitas potentie; aut cum existentia temporis precedentis in quo fiant transmutationes preambule ad illam subitam operationem, et sic non concluditur infinitas potentie. Sic autem est in operatione intelligentie, nam illam subitam introductionem in natura putrefacta precedunt dispositiones et transmutationes preparatorie sive preambule que sunt in tempore. Ad aliud dicendum, quod potentiam se habere ad infinita potest esse dupliciter, scilicet aut subito per naturam propriam, et sic concludit infinitatem potentie; aut successive et per naturam alterius sive per influentiam aliunde receptam, et sic non

27 infinitas] *iter. MS.*

concluditur infinitas potentie. Et sic se habet intelligentia ad producendum infinita, et ideo non sequitur quod sua potentia sit infinita.

Habito de infinitate virtutis create, queritur de finitate virtutis increate. Et possent hic fieri multe questiones de infinitate, scilicet potentie, essentie, substantie et virtutis primi, set quoniam hec omnia unum sunt in ipso, ideo sufficiat querere de uno et intelligatur ita de aliis. QUERITUR ergo utrum virtus primi sit infinita. Et videtur quod . 122 a 2. non : | quoniam virtus primi est completissima; set completum et finitum idem, in libro *Celi et Mundi*, ergo ejus virtus est finitissima. ITEM : Commentator super primum *Methaphysice*, conditiones nobiliores magis attribuende sunt cause quam causato ; set finitum est nobilior conditio quam infinitum, quia finitum est habitus, infinitum vero privatio, habitus autem nobilior est privatione, ergo prime cause et virtuti ejus maxime attribuenda est finitas. Set CONTRA : virtutis ⟨primi⟩ est ⟨ab⟩solvere distantiam infinitam ; set virtus cujus est absolvere distantiam infinitam est infinita ; hec patet de se. Prima patet, virtutis primi est absolvere distantiam infinitam que est inter ens et non-ens, ut patet in operatione creandi, ergo est virtus infinita. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum primo dicendum, quod completio duplex ; scilicet, completio finis, et de tali falsa est minor cum dicit finitum et completum idem, nam finis non est finitus ; alia est completio, scilicet, ejus quod ordinatur ad finem, et de tali verùm est quod finitum et completum idem ; set sic non est causa prima completa vel completissima, quia ejus virtus ad nullum finem ordinatur set omnia ad ipsum ut ad finem referuntur, ideo sua completio non consistit in finitate set in infinitate ; est enim ejus virtus infinita, licet sit completissima completione que fini exibetur, et non eis que sunt ad finem. Ad aliud dicendum, quod licet finitas sit nobilior conditio in creatis quam infinitas, tamen in causa prima non est conditio nobilior, et hoċ quia causata omnia ad aliud ordinantur, scilicet ad causam primam, causa autem prima ad nichil

aliud ordinatur, ideo nobilior est conditio in ipso infinitas quam finitas. Et cum dicitur quod infinitum est privatio, dicendum quod verum est secundum vocem, tamen secundum rationem habitus est prout competit primo, et forte simpliciter. Quod autem habitus nomine privationis possit designari aliquando patet ex .x. *Methaphysice* de uno et multo, diviso et indiviso, quoniam multum et divisum nomine habitus designantur, tamen secundum rem sunt privationes respectu unius et indivisi. Similiter contingit habitum ipsius primi designari nomine privationis, quod patet per hoc quod est infinitum quoniam ipsum non cognoscimus nisi per privationem, scilicet conditiones suorum effectuum, cognoscendo scilicet quid non est, quia ipsum via positionis in sua puritate et infinitate essentie complete cognoscere non possumus. f. 122 a 2, l. 29.

| QUERITUR utrum virtus media sit infinita. Et arguo sic: f. 119 b 1. conditiones nobiliores debentur cause quam causatis, set causa prima est nobilissima, et nobilior est conditio finita quam infinita. CONTRA: illius est virtus infinita cujus est dissolvere distantiam infinitam; hec est virtus cause prime, sicut patet in opere creandi, quare ejus virtus est infinita. Et hoc CONCEDIMUS. Quod obicis, 'virtus ejus est virtus completa, completum et finitum idem', dico quod completio duplex. Dico enim quod virtus cause prime est completa completione finali, non completum rei ad melius ordinabile, et quod sic completum non est finitum. Quod obicis 'conditiones nobiliores etc.', dico quod finitas in creatis conditio nobilior est quam infinitas, non tamen simpliciter nobilior, cujus ratio est quia creata ordinantur ad finem, ideo finitas in creatis nobilior conditio est, tamen in eo quod non ordinatur ad finem non oportet. Quod obicis, 'privatio non est ita nobilis sicut habitus, et infinitas est privatio', dico quod licet infinitas ⟨in⟩ creatore significetur nomine privationis, tamen habitus est verissimus, neque potest aliter cognosci causa prima quam cognoscendo quid non

2 finitas] infinitas *MS.* 35 quam] vero *MS.*

est. De alia parte propositionis, quomodo alia recipiunt influentiam, patens erit post.

Set tunc dubitatur de illa propositione :

Omnis virtus unita ⟨*plus est infinita quam virtus multiplicata*⟩

Circa hoc QUERITUR de unitate virtutis create, utrum sit ibi unitas virtutis. Et videtur quod sic : quoniam omne creatum est unum per essentiam, vere unum est enim quod est unum per essentiam ; set ad unitatem essentie sequitur unitas virtutis, quare cujuslibet rei create poterit esse unitas in virtute. ITEM : cujuslibet rei est una forma per essentiam ; set illud quod dicitur forma [prout] perficit prout extendit se ad operationem, quare cujuslibet creati est una virtus vere sicut una forma, [quare est virtus,] quare a virtute operatio et a substantia. CONTRA : omne creatum componitur ex materia et forma ; set essentia materie alia est ab essentia forme, ut dicitur .7. *Methaphysice*, ergo in illo creato erit vera et completa unitas. Item, omne causatum habet materiam, cujusmodi sunt saltem partes in potentia, et hoc vel in se vel sub se, vel extra se ; in se et sub se ut in spiritualibus, extra se ut in corporalibus ; set ad multiplicationem illarum partium sequitur multiplicatio que est pluralitas, ergo in illo. RESPONDEO quod virtus cujuslibet rei create non est vere una, set sicut materie sunt partes infinite secundum quod forme infundantur, quare non est vere unitas. Quod obicis, dico quod unitas essentie multiplex est aut essentie simplicis, et hec reperitur ⟨in⟩ increatis, aut quia est unitas essentie composite, et hec reperitur in creatis que faciunt unum compositione, nichilominus sunt duo per essentiam, et adhuc licet erunt indivisibilia per essentiam, nichilominus propter multiplicationem materie partium actualem in corporibus, et potentialem ita quod sunt intra se in spiritualibus, et ad hanc sequitur multiplicatio forme, cum sit extensa in qualibet parte

14 quare] quia *MS.*

materie sibi respondentis, ut visum est. Quod obicis, quod 'virtus est principium operationis', hec est forma et rei unica forma, dico quod duplex est forma; consequens compositum, et hec habet aliquod genus compositionis, et ad hanc exiguntur materia et forma, et hec exprimitur per diffinitionem. Item, forma que est actus materie, quia distincta est a materia, et item multiplicatur.

Consequenter QUERITUR de virtute increata utrum debeat dici maxime unita. Et videtur quod non: cum sit maxime a singulis creaturis [maxime] participata. ITEM: cujus virtus est ubique et circumferentia nusquam, hujusmodi virtus est extensa et dilatata; hec est virtus cause prime, in x^a propositione de *Maximis* Alani. CONTRA: pluralitas in virtute habetur duobus modis; aut propter numerationem forme perficientis materiam per singulas partes materie, aut propter pluralitatem componentium essentiam; set in primo nulla penitus reperitur compositio, videlicet substantie nec accidentis, neque forme cum materia, et nulla dualitas in ipso. Et hoc potest CONCEDI: de virtute dicimus quod est loqui dupliciter; uno modo dicitur virtus sicut species rei immissa vel similitudo, et de hac minor propositio vera et major falsa; alio modo dicitur virtus rei potentia ultimata, id est essentia ordinata in opus, et virtus ista non est multiplicata in aliquo, immo est unita penitus. Ad secundum dicendum, quod negatio circumferentie potest esse duobus modis; aut propter dilatationem et extensionem magnitudinis et linearum a centro ⟨aut a⟩ superficie circumstante vel circumscribente; alio modo est negatio hujus vel propter essentie indivisibilitatem; et hoc modo vera est propositio major, quod maxime dilatata est non propter substantie indivisibilitatem, ubique est replicata, set non oportet quod extensa.

Consequenter QUERITUR de verificatione hujus propositionis, an virtus unita sit magis infinita quam multiplicata. Et arguo sic: infinitas reperitur multis modis; uno modo via appositionis, alio modo via divisionis; set quanto major

36 appositionis] compositionis *MS*.

sit appositio, plus attingimus ad ⟨in⟩finitatem, quare multiplicatio per se faciet infinitatem, quare non quam magis infinita. ITEM: extra lumen ⟨quanto⟩ magis diffunditur et multiplicatur, tanto facit operationes nobiliores, set quanto infinitius tanto nobilius in operatione, quare etc. CONTRA: animalia magni cordis magni timoris sunt; et reddit causam, nam quanto virtus magis unita, tanto fortior, et in parvo corde constringitur calor et ideo fortior, in magno dispergitur. Item, Avicenna, oculus in fundo putei perciperet stellas de die propter congregationem luminis, et hec est causa: quia radii in superficie non aggregantur, ideo sunt debilioris operationis; set in puteo colliguntur,
119 b 2. quare etc. Hoc idem Alforabius | in libro *Fontis Vite*; quare quam magis unita causata ⟨res⟩ fortioris operationis est ⟨et⟩ magis infinita. Quod obicis, dico quod infinitas multis modis est; uno modo via quantitativa, et talis debetur materie et quantitati, et hec per appositionem vel divisionem potest fieri, et hujus multiplicatio potest esse causa alia; vel est loqui de infinitate virtutis intensive et ad operandum, et sic quanto magis unita. Ad aliud dicendum, quod possumus loqui ⟨dupliciter⟩: virtus enim uno modo idem est quod essentia rei ordinata ad opus, alio modo species vel similitudo speciei. Sic igitur possumus loqui de multiplicatione virtutis extra se, et sic quanto talis magis multiplicabilis tanto [quia] magis infinita, verum est de multiplicatione speciei essentie, et in hac manet unitas essentie vel virtutis que est essentialis, et hec multiplicatio non repugnat unitati essentie virtutis in se, que quamvis una sit, nichilominus multiplicabilis et manens una in essentia, multiplicabilis dico secundum speciem; . . .

5 infinitius] inferior *MS.* 11 quia] quare *MS.* 19 virtutis] unitatis *MS.*

Omnes res sunt entia propter ens primum, et res vive ⟨omnes⟩ sunt mote ⟨per essentiam suam propter vitam primam et res intelligibiles omnes habent scientiam propter intelligentiam primam⟩ f. 122 a 2, l. 30.

Cum determinatum sit de receptione influentie in anima intellectiva quoad essentiam, hic determinat quoad esse; et quoniam vivere viventibus est esse, et ita quoddam vivere, ideo determinat de influentia quoad vitam. Queritur ergo primo de esse, secundo de vita. De esse primo queritur de datione ejus, secundo de continuatione, et adhuc de esse primo, utrum causa prima det esse ipsis rebus, secundo de modo dandi. Primo ergo QUERITUR utrum causa prima det esse rebus entibus. Et videtur quod non: quoniam materia et forma dant esse composito, ergo patet quod primum non dat esse ipsi composito, cum operatio horum principiorum ei non debeatur. ITEM: si dat effective, ergo illud dedit ab eterno, et sic res fuerunt ab eterno, quod falsum est; aut tunc esset innovatio aliqua facta [est] circa ipsum, quod falsum est, quoniam de non-creante fieret creans, et ita mutaretur aliquo modo, quoniam, ut dicitur .6. *Physicorum*, mutari est aliter nunc se habere quam prius; set hoc est impossibile, quoniam circa ipsum nulla est innovatio. CONTRA: materia et forma exeunt in esse a causa prima, ergo et que exeunt a materia et forma, sive quorum est causa materia et forma, et prima causa multo-fortius et verius, quoniam quicquid est causa cause est causa causati, prima propositio *de Articulis Fidei* et iterum prima propositio hujus libri 'omnis causa prima plus influit supra causatum secunde cause quam causa secunda'. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum primo dicendum, quod secundum Commentatorem in prima propositione hujus libri, que dicit quod omnem operationem quam efficit causa secundaria, illam eandem efficit causa prima modo nobiliori et sublimiori et excellentiori, et ita

1 entia] entes *MS.* 19 tunc] non *MS.* 15 dant] dat *MS.*

cum dare esse competat materie et forme, ut secundariis causis, patet quod cause prime competit nobiliori modo et sublimiori, quoniam non convenit materie et forme nisi per causam primam, et ita nobiliori modo ipsi primo, et hoc plane tangitur in Commento prime propositionis hujus libri. Ad aliud dicendum secundum quod expedit ad propositum, quia si ibi esset [ubi] prius et posterius, cum prius non creavit et postea creavit, sequeretur argumentum quod in ipso esset innovatio; set hoc non est verum, ⟨prius⟩ et posterius vere sumptum, nam prius ibi appellatur substantia primi, posterius autem ⟨extra⟩ ejus substantiam dicitur, unde idem est dicere ‘ prius non creavit ’, hoc est, ‘ in sua substantia non creavit ’ quia non fuit aliud prius, et ‘ postea creavit ’, hoc est ‘ extra substantiam suam res creavit ’ sive produxit in esse ex nichilo. Hoc autem in ipso nullam mutationem possuit.

Habito quod det esse rebus entibus queritur de modo dandi, et QUERITUR utrum det creatis esse per modum creationis, ut dicit Commentator. Et videtur quod non: quoniam in generabilibus et corruptibilibus est esse per generationem, ergo universaliter ⟨non⟩ est verum quod in omnibus sit esse per modum creationis sive per creationem. ITEM: omne productum in esse per creationem habet ex nichilo esse; set non omnia habent esse ex nichilo, ut patet in generabilibus et corruptibilibus que sunt ex materia preexistenti, ergo non omnia habent esse per modum creationis. Set CONTRA: esse precedit substantiam et accidens, et ita precedit subjectum generationis, quod est f. 122 b 1. tertium | genus in predicamento substantie, quod est corpus elementare; set omne quod precedit subjectum generationis habet esse per creationem, ergo patet quod esse in quantum hujusmodi in omnibus est per creationem. Quod CONCEDENDUM quantum est de puritate esse absolute sumpti, unde esse cujuslibet causati vel in se vel in suis principiis exivit in esse per creationem; in se ut omnia illa que precedunt corpus elementare in genere substantie, ut intelligentie et corpora superiora et etiam elementa secundum se tota in speris propriis, in suis principiis ut

generabilia et corruptibilia que secuntur subjectum generationis, scilicet corpus elementare. Materia enim et forma prima create fuerunt que sunt de compositione ipsius generalissimi et natura ipsum precedunt, et omnia etiam que in ipso sunt, et tota essentia omnium subsequentium in generalissimo reperitur, nec addunt aliquid ad essentiam supra ipsum, set ad esse solum. Ad primum dicendum, quod in generatis ipsa puritas esse per creationem habetur, non in se set in principiis, licet per generationem addatur aliquod esse, scilicet, esse generabile. Ad aliud dicendum similiter, quod omne causatum habet puritatem sui esse ex nichilo, quia vel in se vel in principiis causatum est; quod autem ex aliquo prejacenti producitur in esse et habeat esse, hoc est quantum ad aliquid additum super esse tale sive super puritatem talem, quod quid additum per generationem acquiritur.

Habito de datione esse et de modo dandi, QUERITUR de continuatione ipsius esse dati, an scilicet esse creature habeat continuari ab aliquo extra creaturam. Et videtur quod non: quoniam agentis completi est opus completum; set primum est agens completissimum, ergo ejus opus debet esse completum; set tale nullo indiget extra se, ergo creatura nullo indiget ad sui continuationem. Hoc idem videtur: quia melius sit ponere creaturam, scilicet nullo indigentem, quam quod indigeat, primum autem facit rem meliori modo quo potest fieri, cum non sit invidus. ITEM: artifex potentie finite producit rem in esse que non indiget aliquo extra se ad sui continuationem, unde domus cum facta est non eget artifice set manet ipso corrupto, ergo multo magis artifex potentie infinite producere potest suum opus ut non indigeat aliquo extra se ad sui continuationem. Set CONTRA: omnis creatura ex nichilo processit in esse, ergo quantum est de natura propria redigi habet in nichil, et quantum est de se ita rediret in nichilum quam cito creata est sicut in millesimum annum, ergo necessario eget aliquo extra se suum esse continuante; set nullum continuans esse competit creature nisi creator, ergo eget

3 create *iter. MS.* 25 indigentem] indigententem *MS.*

creatore ad continuationem sui esse. Quod CONCEDENDUM est, aliter enim statim quod creatura est, deficeret. Ad objectum primo dicendum, quod creatura ⟨in quantum⟩ habet respectum ad primum sibi sufficiens est, nec habet aliquem defectum, per respectum autem ad nichil ex quo producta indiget aliquo extra continuante esse quod de se non posset continuari. Ad illud quod obicitur quod melius est sic ponere, dico quod non, quia hoc non est possibile de ratione creature quin egeat aliquo extra se ad continuationem sui esse. Ad aliud dicendum, quod non est simile, quia agens potentie finite operatur ex materia prejacenti et non ex nichilo, et ideo artificium secundum quod hujusmodi non eget aliquo continuante sui esse; set creatum exit ex nichilo, ideo eget continuante, unde cum principia i⟨s⟩ta super que operatur artifex, ut lapidum vel lignorum, producta sunt per creationem ex nichilo quia naturalia sunt, nam ubi operatio nature terminatur ibi incipit ars, ideo solum quoad hoc eget artificium principio conservante et continuante, scilicet creatore, et non ratione qua artificiatum est.

Habito quod causa prima continuet esse causatorum, QUERITUR utrum per sui substantiam illa continuet sine aliquo medio. Et videtur quod sic: quoniam plus est dare esse quam esse datum continuare; si ergo dat esse rebus sine indigentia alicujus medii, ergo multo magis et continuationem. ITEM: si velit primum, continuabit rem in esse sine aliquo medio, quoniam sue voluntati nichil resistit, secundum Platonem dicentem in *Thimeo* in persona cause prime: 'Ego creaturarum ⟨opifex⟩ mea voluntas efficacior ad eternitatis vestre custodiam quam nexus vitales ex quibus compacti estis'. Set CONTRA: illud quod continuat esse creature immediate est informativum principium illius cujus esse continuat; set substantia primi nullius est principium informativum, ergo primum per sui substantiam non continuabit esse alicujus creature. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum primo dicendum, quod ad actum continuandi requiritur non solum principium effecti-

30 quam] quod *MS*.

vum, set etiam principium informativum ipsius causati, ad actum autem creandi sufficit principium effectivum, unde cum primum possit esse principium effectivum et non informativum, quia hoc derogat nobilitati sue essentie et substantie, ideo per sui substantiam sine medio aliquo creat res, non sic autem esse creaturarum continuat sine medio, scilicet per aliquod medium infusum in rebus; set hoc non est propter impotentiam ejus vel indigentiam, set propter impotentiam ipsius creature et indigentiam exigitur aliquod principium informativum ipsius creature, quod quidem non potest esse substantia primi propter suam nobilitatem excellentem | que nullius creature esse potest dispositio f. 122 b 2.
formalis vel informativum principium, quoniam hoc cederet potius in innobilitatem et inpotentiam quam in nobilitatem et potentiam. Ad aliud dicendum, convenit loqui de medio quod est principium informativum, et tale requiritur inter primum et creaturam ad esse creati continuandum, ut dictum est, vel de medio quod sit principium effectivum, et tale non requiritur ad continuandum, sicut nec ad creandum.

Habito quod causa prima secundum sui substantiam non continuet esse creaturarum, QUERITUR utrum illud medium quod ibi exigitur diffundatur a substantia cause prime. Et videtur quod sic: quoniam bonum est sui-ipsius communicativum et multiplicativum sive diffusivum, ut dicit Boethius et Dionysius; set primum est summe bonum, ergo maxime multiplicativum sui-ipsius, quare ut videtur multiplicabit se ad continuationem causati diffundendo aliquod a se. Set CONTRA: si a substantia primi exit aliquid per multiplicationem et diffusionem; aut ergo illud esse simplicius aut compositius primo, aut eque simplex; set ipsi primo nichil est eque simplex nec simplicius eo cum sit simplex in fine simplicitatis, cui simplicitati nichil potest comparari, ut dicitur .ix°. *Prime Philosophie*; nec e(s)t compositius eo, quoniam nichil compositius potest diffundi ab aliquo quam ipsum sit, immo diffusum est simplicius eo a quo diffunditur de necessitate, ergo nichil

10 quod] que *MS.*

a substantia ipsius primi diffunditur ad continuationem creature. Quod CONCEDENDUM licet forte ab aliis agentibus fiat diffusio sub esse spirituali, immo si aliquid diffundat ipsum primum ad continuandum esse creature, necesse est illud de novo generari sive creari, unde proprie loquendo, a primo nichil diffunditur, set extendendo nomen diffusionis diffunditur ab ipso virtus continuans esse et informans esse creature. Ad objectum dicendum, quod cum dicit Boethius 'bonum est sui-ipsius multiplicativum', li 'sui' potest esse possessivum vel primitivum; si primitivum, sic competit sermo creaturis bonis, que se diffundunt et faciunt in esse spirituali; si possessivum, sic competit creatori vel congruit, quoniam ipsum primum diffusivum est alicujus sui, id est, alicujus virtutis de novo create ad continuandum esse creature, que quidem virtus sui est sicut alie creature.

Habito quod primum continuet esse ipsius creature per influentiam alicujus virtutis de novo producte in causato, et non per diffusionem alicujus a sua substantia, QUERITUR utrum illa virtus de novo producta sit substantia vel accidens. Et videtur quod accidens: quoniam accidens est quod advenit rei constitute in esse specifico, hujusmodi autem virtus sic advenit ipsi creature, ergo est accidens. ITEM: non est substantia, ergo est accidens. Probatio assumpti ⟨est⟩ quoniam non materia nec forma nec compositum; nec materia nec compositum, quoniam neutrum horum est informativum alicujus, illud autem infusum est informativum; similiter nec est forma, quoniam advenit rei post ejus constitutionem in esse completum, forma autem non sic, imo natura precedit esse completum rei; ergo patet quod non est substantia, ergo accidens. Set CONTRA: illud quod immitetur ⟨ad continuandum⟩ esse accidentis est accidens, quare per locum a proportione, illud quod immittitur ad continuandum esse substantie est substantia, ergo hujusmodi virtus influxa vel infusa a primo meretur dici substantia. Ad hoc dicendum, quod illa virtus non est accidens, ut probat ratio, non tamen proprie meretur dici substantia, quia nec materia nec forma nec compositum,

23 assumpti] assumpto *MS.*

et tamen nulli accidit. Ad objectum primo dicendum, quod aliquid potest advenire post esse completum; scilicet aut non ad continuandum suum esse, et tale adveniens est accidens; aut ad continuandum et conservandum esse ejus cui advenit, et tale non est accidens quia accidens non continuat vel conservat esse sui subjecti, set potius e contrario. Ad aliud dicendum, quod non valet hoc argumentum, 'hoc non est materia nec forma nec compositum, ergo est accidens', quoniam esse non est accidens et tamen nullum istorum est, set est substantiale cuilibet enti; similiter dico de illa virtute infusa ad continuandum esse, nam ipsa est ejusdem nature et essentie cum ipso esse, est enim infusa ad restaurationem ipsius esse, quia creatura de se est in continua deperditione nec potest de se continuari in esse, et ideo ei infunditur a creatore hujusmodi virtus ad ejus esse continuandum et conservandum, que nec substantia nec accidens est proprie, set aliquid substantiale sicut ipsum esse.

Habito de esse, queritur de vita, et primo queritur in quibus habet esse, et QUERITUR utrum in primo. Et videtur quod non: quoniam vivere addit super esse; set in primo nulla est additio sive pluralitas, ergo in primo non est vita. Minor patet; probatio ⟨est⟩ majoris, quia nisi vivere super esse aliquid adderet, tunc ens et unum non converterentur, quod falsum est. Ad OPPOSITUM dicit Commentator quod, scilicet, vita in aliis est a vita prima que est causa prima, ergo vita est in primo, sive quod primum vivit. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod vivere addit super esse in creaturis ubi nata est esse additio vel pluralitas, tamen in primo nichil addit, immo suum esse et vivere est suum esse, quia vivere in creaturis addit super esse, ut visum est, ergo nulla creatura vivit. ITEM: infinita est distantia creatoris ad creaturas, ergo in nullo communicant, quare nec in vita; set primum vivit, ergo nulla creatura vivit. Major patet, quia major est distantia creatoris ad creaturas quam creaturarum adinvicem; set distantia inter creaturas est infinita, ergo inter ipsas et creatorem | est infinita. Set f. 123 a 1.

CONTRA: vestigium universale mondi architipi derelinquitur in creatis ad perfectionem et ⟨com⟩pletionem mundi sensibilis; set si vivere non esset in creatis, tunc non derelinqueretur vestigium universale illius in creatis nec compleretur mundus sensibilis, ergo necesse est creaturas saltem aliquas vivere. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum primo dicendum, quod cum dicit 'nulli creature vivere est esse', verum est [esse] simpliciter, nichilominus est ejus esse contractum, scilicet esse tale, unde vivere est suum esse, non quo sunt, set quo sunt viventes. Ad illud quod obicis, 'primum distat a creatura distantia infinita' verum est respectu distantie que est creati ad creatum, non vero infinita simpliciter, quoniam distantia simpliciter infinita solum reperitur inter ens et non-ens, sive inter aliquid et nichil, unde creature possunt convenire cum primo in aliquo, scilicet in esse et vita et hujusmodi, verumptamen hujusmodi sunt in primo sub esse nobiliori, sive modo nobiliori et exellentiori, quam in creatis, ut dicitur in Commento prime propositionis hujus libri.

Tertio QUERITUR utrum vita sit in intelligentiis. Et videtur quod non: quoniam in *de Motu Cordis* 'vita est actus anime continuus et equalis sine fatigatione'; set in intelligentiis non est actus anime, quare nec vita. Minor patet, quia ipse sunt substantie immobiles. Set CONTRA: nobilior est substantia vivens non-vivente; set intelligentia est nobilissima creatura vel saltem nobilior aliquibus viventibus, ergo ipsa vivit. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum primo dicendum, quod sermones inquirendi sunt secundum materiam, unde ibi loquitur Actor de vita in animalibus et plantis, in quibus est cor vel aliquid loco cordis, talis autem vita non est in intelligentia. Ad aliud dicendum, quod motus potest sumi proprie secundum quod in tertio *Physicorum* diffinitur 'motus est actus entis in potentia secundum quod hujusmodi' et sic motus non est vita, nec sic est motus in intelligentiis; vel potest sumi communiter motus ad quamlibet operationem, quia operatio

13 vero] causa *MS.* 26 nobilior] nobilissima *MS.* 32 sumi proprie] *iter. MS.*

in fieri sonat sicut motus, et sic vita est motus, id est, operatio, et hoc modo est motus ⟨in⟩ intelligentiis quoniam in eis est operatio, non enim sunt occiose, et ita in eis, licet sunt immobiles primo modo sumendo motum.

Quarto, quoniam de animalibus et plantis planum est quod vivunt, et de celestibus dictum est in *de Plantis*, ideo QUERITUR de corporibus elementaribus et de mixtis, utrum vitam habeant. Et videtur quod sic: quoniam vivere est seipso agere; set hujusmodi seipsis agunt, ut patet in elementis transmutantibus se invicem, ergo patet quod vivunt; hoc idem dicitur in *de Motu Cordis*, scilicet quod vivere est seipso moveri; set hujusmodi seipsis moventur ad certas differentias positionis, ergo vivunt. ITEM: causa prima producit res meliori modo quo potest, quoniam optimi est optima facere; set melius est vivere quam non-vivere, ergo producit hujusmodi sub actu vite, ergo vivunt. ITEM: secundo *de Anima*, vivere multipliciter dicta; dicitur vivere intelligere, sentire et vegetari et secundum locum moveri; set hujusmodi moventur localiter, ergo vivunt. Set CONTRA: vivere est actus spiritualis, ergo est a substantia spirituali; set in elementis et mixtis ante vegetabilia non est aliqua substantia spiritualis, nec etiam forma que sit mottor et actus sue materie, ergo hujusmodi non vivunt. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum primo dicendum, quod vivere est seipso agere actu spirituali; set in illis non est actus spiritualis, set actus corporalis solum. Ad aliud dicendum similiter, quod vivere est seipso moveri a substantia spirituali; set hujusmodi motus non est in elementis et mixtis. Ad aliud dicendum, quod licet vivere melius sit simpliciter quam non-vivere, tamen in illis non est melius vivere quam non-vivere, in suo genere scilicet; si enim lapis moveret, non jam esset lapis, similiter nec ignis; ideo quoad ordinem universi, qui quidem ordo in diversitate rerum habetur secundum nobilius et innobilius, melius est non-viventibus non-vivere quam vivere quia jam amitterent suum esse, et periret ordo partium universi. Ad ultimum, patet solutio per secundum, quoniam non

36 amitterent] admitterent *MS.*

quodlibet moveri secundum locum vivere est, set illud solum quod est a substantia vivente, sive a substantia spirituali.

Quinto QUERITUR de diffinitione vite posita in Commento hujus propositionis, que talis est: ‘vita est processio procedens a vivente primo quieto et sempiterno’. Et videtur hujusmodi diffinitio nulla: quoniam cum dicit ‘vita est processio’, hujusmodi processio est causa vite; set causa de causato non habet predicari, ergo male dicit. ITEM: diffinitio data per genus et differentias debet dari per genus propinquum .vi°. *Topicorum*, ergo similiter diffinitio data per causam debet dari per causam propinquam et non per remotam, cum ergo primum sempiternum vivens sive prima ⟨causa sit remota, quare etc.⟩. ITEM: dicit ‘a vivente primo quieto’, et ita dicit primum esse quietum. CONTRA: .6. *Physicorum*, quiescens sive quietum est quod cum aptum natum sit moveri non movetur; set primum non est aptum natum moveri, ergo non quiescit. Set ad dissolutionem horum trium convenit sic argumentari per ordinem, et primo contra primum sic, causa etsi de causato non predicetur formali predicatione, predicatur nichilominus predicatione effectiva, et ita competenter potest dici ‘vita est processio’. Circa secundum sic arguitur, et ostenditur quod causa prima sit causa vite immediata, quoniam ‘vita est actus continuus et equalis sine fatigatione’, ut dicitur in *de Motu Cordis*;
. 123 a. 2. set nulla creatura est | sine fatigatione, ergo nulla creatura potest esse causa vite, ergo solus creator est causa vite. Minor patet .ix°. *Methaphysice*, quia omne habens potentiam ad fatigationem habet potentiam ad corruptionem, et ita cum esse creatum, quantum in se est, possit corrumpi, tunc omne creatum poterit fatigari, vel saltem in corporibus nulla esse causa vite immediatior. Contra tertium sic arguitur; quies aliquando sumitur pro privatione motus, aliquando pro ejus negatione; licet ergo pro privatione motus non predicetur de primo, tamen pro negatione potest predicari de eodem, et sic potest primum dici quietum prout quietum dicit negationem. Et sic videbuntur solvi tria prima argumenta prescripta, et in veritate primum et tertium solvuntur, set secundum ex utraque

parte non procedit. Ad illud ergo dicendum, cum obicitur primo quod diffinitio debet dari per causam propinquam, quod convenit determinare de aliquo effectu in particulari, et tunc debet diffiniri per causam propinquam vel particularem, vel in universali, et tunc debet secundum artis proprietatem diffiniri per causam universalem. Cum ergo in hoc libro ita consideretur in universali, sufficit ipsam diffinire per causam universalem, scilicet per causam primam. Ad aliud autem quod in contrarium obicitur, quod vita non possit causari vel produci ab aliqua creatura, dicendum quod tamquam ab aliqua causa particulari immediata; et cum obicitur quod omnis creatura possibilis est ad fatigationem, quare et ad corruptionem, dicendum quod cum dicitur 'vita est actus continuus' etc. continuitas uno modo sumitur simpliciter, et sic bene obicitur; alio modo dicitur continuitas ad tempus, scilicet secundum durationem subjecti viventis, et tunc dicendum secundum hoc quod anima dans vitam in ratione viventis non est possibilis ad corruptionem, subjecto scilicet manente, ideo nec ad fatigationem subjecto manente, ideo vita ab ipso continuatur, et potest vita etiam ab ipso procedere. Unde est duplex necessitas; scilicet absoluta, et hec soli primo competit; et respectiva que respicit esse subjecti et commensurat se toti tempori subjecti; et hec est in creaturis. Sic continuitas duplex; scilicet absoluta et hec soli primo convenit; alia respectiva que respicit esse subjecti, scilicet viventis, et hec creatis; unde vita dicitur actus continuus tali continuitate que commensurat se toti tempori mensuranti esse subjecti, et talis continuitas est ab anima vel alia causa et non a causa prima; anima enim, licet non simpliciter possit, continuare ⟨potest⟩ esse subjecti viventis et ejus operationem et per modum quo mensuratur ejus esse secundum numerum accessuum et recessuum juxta illud secundi *de Generatione*, 'vita et esse uniuscujusque propria periodo mensuratur'.

14 etc.] et ita *MS.* 28 que] quia *MS.* mensuranti] mensurante *MS.* 32 quo] qua *MS.*

Ex intelligentiis est que est intelligentia divina, quoniam ipsa recipit ⟨ex bonitatibus primis que procedunt ex causa prima per receptionem multam⟩

Hic QUERITUR primo an omnis intelligentia sit divina, an aliqua substantia sit divina et aliqua intelligentia tantum non divina, secundum quod dicit Actor in propositione. Et videtur quod omnis intelligentia sit divina: quoniam divinum dicitur dupliciter; aut propter participationem esse divini proprie, aut propter receptionem influentie a primo; set omnis intelligentia habet esse per eum et etiam recipit influentiam a primo, ergo omnis intelligentia debet dici divina, et nulla debet dici intelligentia ⟨non-divina⟩ per remotionem ejus quod divinum. Quod omnis intelligentia immediate recipiat influentiam a primo patet, quoniam primum est presens omni intelligentie, ergo in omnibus influit immediate, quia a nulla distat. CONTRARIUM dicit Aristoteles in propositione dicta, scilicet quod quedam intelligentia est divina, quedam intelligentia tantum ⟨non-divina⟩, ergo non omnis intelligentia divina. Quod CONCEDENDUM secundum intentionem Actoris. Ad objectum dicendum, quod divinum dicitur uno modo per participationem esse perpetui, et sic non loquitur in proposito, quia tunc omnis intelligentia posset dici divina; alio modo dicitur propter receptionem influentie a primo. Set hoc potest esse dupliciter; aut quia recipit influentiam mediate, et sic non loquitur de divino in proposito; aut quia immediate, et sic appellat Actor in proposito intelligentiam divinam illam, scilicet que immediate a primo recipit influentiam. Ad illud quod obicitur, quod etiam secundum hoc omnis intelligentia est divina quia immediate a primo recipit influentiam, dicendum quod non. Et cum dicitur primum est non-distans ab omni intelligentia dicendum quod licet sit indistans, quia tamen influit secundum ordinem et secundum libitum sue voluntatis, nichil prohibet ipsum influere immediate in unam et mediante illa in alias

2 quoniam ipsa] que *MS.*

influere, licet ab omnibus sit indistans, quoniam talis in fluentia secundum ordinem congruit sue sapientie.

Secundo QUERITUR an omnis intelligentia sit intellectiva, an quedam intellectiva, quedam anima tantum, secundum quod dicitur in propositione. Et videtur quod omnis anima sit intellectiva: separantur a corpore prout sunt in homine, ut dicunt quidam; set .xi°. *Prime Philosophie* omnis forma separata a materia est actu intellectus, ergo omnis anima est intellectiva, quia omnis separabilis, quia non sunt nisi tres que dicte sunt. | ITEM: intelligentia est f. 123 b 1. substantia intellectiva et motiva; set ipsa in quantum motiva producit virtutes motivas, scilicet vegetativam et sensitivam, saltem in putrefactis per motum celi, ergo ipsa in quantum intellectiva est producet intellectivas; set non producit nisi sensitivam et vegetativam, ergo iste sunt intellective, et ita omnis anima est intellectiva. Set CONTRA: omnis anima intellectiva corpori unita constituit hominem; set hujusmodi anime corpori conjuncte non faciunt hominem, ergo non sunt intellective, quare non omnis intellectiva. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum primo dicendum, quod illa positio qua ponitur quod vegetativa et sensitiva separantur est contra Philosophum, nam dicit Aristoteles in *de Anima* quod solus intellectus est ab extrinseco, et ab aliis separatur, ut perpetuum a corruptibili, et ideo ex ipsa sequitur inconveniens, cum sit impossibilis. Ad aliud dicendum, quod intelligentia et est intellectiva sive intelligens, et est motiva; dico autem quod solum ratione qua motiva est operatur in hec inferiora, scilicet mediante celo quod movetur ab ipsa et ipsum motum movet hec inferiora et per virtutem suam educit animam vegetativam et sensitivam de materia putrefacti; secundum autem quod intelligentia est intellectiva vel intelligens nichil operatur in hec inferiora vel producit, et ideo non oportet quod anime quas ipsa producit sint intellective.

Habito quod quedam est anima intellectiva et quedam anima tantum, QUERITUR tertio utrum anima intellectiva et intelligentia differant specie. Et videtur quod sic:

1 influere] influit *MS*.

quoniam una intelligentia differt ab alia natura, set plus differt ab anima quam una ab alia, ergo ipse adminus differunt ab ea. Set CONTRA: anima intellectiva et intelligentia non differunt nisi ⟨ut⟩ substantia incorporea et unibilis corpori et non-unibilis; set hujusmodi, scilicet unibile, non-unibile, sunt accidentia, ergo differunt solo accidente, et ita non specie. Ad hoc dicendum quod differunt specie. Ad objectum dicendum, quod sicut si dicatur animal risibile et animal hinnibile, licet risibile et hinnibile sint accidentia, tamen illa animalia differunt specie, licet enim hujusmodi accidentia propria differentias non importent de suo significato, tamen de solo intellectu habent illas. Similiter dicendum in proposito, licet enim unibile et non-unibile de suo significato accidentia sint, et non habeant differentias, tamen de suo intellectu differentias important innominatas et nominatas. Aliter etiam potest dici, quod unibile uno modo dicit potentiam illam per quam unienda est anima corpori, et sic est differentia substantialis specifica naturaliter prior anima sub ratione anime; aliter autem dicit aptitudinem illius potentie ad uniendum, et sic est passio propria anime. Tertio modo potest dici actus uniendi, et sic est accidens commune, et sic intelligendum est de ejus opposito, scilicet de non-unibili. Et per hoc patet solutio cujusdam questionis que posset fieri, scilicet, si differunt specie, que sunt ille differentie specifice quibus differunt, quoniam secundum hunc modum dicendi hee sunt 'unibile, non-unibile', secundum autem primum modum dicendi patet quod sunt innominate differentie; et ponimus pro eis istas passiones 'unibile, non-unibile' que causantur ab istis differentiis innominatiis immediate, et isto modo melius responderi potest ad utrumque, scilicet primo modo. Alia que dicuntur in propositione patent alibi, ideo relinquantur.

5 set] scilicet *MS.* 9 sint] sunt *MS.* 14 sint] sunt *MS.*
21 actus] actum *MS.*

Causa prima regit omnes res creatas preter quod ⟨commisceatur cum eis⟩

Hic primo queritur de propositione hac, secundo de commento ejus. De primo QUERITUR primo an primum regat res, secundo an omnes, tertio an ita quod non commisceatur cum eis. De primo sic; et videtur quod non regat res : quod .ix°. *Methaphysice* Avicenne et 5°. Algazelis dicitur quod de intentione superiorum non est curare de inferioribus, et hoc non est nisi propter excellentiam nobilitatis respectu inferiorum, et loquitur de corporibus superioribus et intelligentiis moventibus ea; set primum in infinitum plus excedit nobilitatem rerum quam celestia inferiorum, ergo non curat de regimine inferiorum vel rerum creatarum. CONTRA : nobilior operatio est creare et regere creatum quam creare solum; set quanto actio nobilior et melior tanto magis attribuenda primo, ergo ei attribuendum regimen rerum quas creavit et curam regiminis. Quod CONCEDENDUM. Ad primum dicendum, quod Avicenna primo sue *Methaphysice* repetit verbum Aristotelis dictum in primo sue *Methaphysice*, scilicet quod hec scientia dedignatur esse utilis, et super ⟨hoc⟩ Avicenna distinguit triplicem utilitatem; quedam enim est utilitas respectu superioris et ista est quasi servitus, et sic verum est quod Methaphysica dedignatur esse utilis; alia est respectu equalis, et hec ad servitutem reducitur, et sic adhuc Methaphysica non est utilis, neque enim habet superiorem scientiam ipsam regentem neque equalem; alia est utilitas respectu inferioris in regendo, scilicet, illud, et talis in dominium cedit et potestatem ipsius | utilis sic regentis, et f. 123 b 2.
sic non dedignatur Methaphysica esse utilis, immo utilis est inferioribus scientiis in regendo eas et principia eorum. Secundum hoc ad objectum dicendum in proposito, quod cura de regimine potest esse dupliciter secundum duplicem modum utilitatis, scilicet, aut respectu superioris et dominantis, et sic verum est quod celestia non curant de regimine inferiorum, vel potest esse cura respectu inferiorum vel inferioris, et hec vertitur in dominium et

potestatem curantis, et sic curam habent superiora de inferioribus et etiam causa prima de regimine creaturarum.

Secundo queritur an regat omnes res. Et videtur quod non: quoniam in rebus universi quedam sunt casualia et fortuita, quedam autem monstruosa et peccata, scilicet quedam mala et inordinata, hujusmodi autem prout sic sunt carent ordine et regimine, ergo primum non regit illas. Set CONTRA: in fine xi^{i} *Methaphysice*, causa prima se habet ad universum sicut dux ad exercitum et paterfamilias ad domum et familiam; set dux curare habet et curat de regimine omnium que sunt in exercitu, et paterfamilias eorum que sunt in domo, ergo et prima causa eorum que sunt in universo. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, secundum quod dicit Avicenna .5°. *Methaphysice* sue, inconveniens est quod malum in creaturis excedat bonum in illis, unde vult quod in omni creatura plus est de bono quam de malo, et loquor de bono nature, non moris. Hujusmodi bonum est esse, et sic dicendum est quod monstra et casualia et hujusmodi in quantum bona sunt naturali bonitate cadunt sub regimine cause prime, in quantum autem malum commisc⟨e⟩atur sue bonitati, verum est quod ratione illius mali non cadunt sub regimine cause prime, quia ab eo etiam recedunt, unde bonum solum illud est quod tenet ordinem servatque naturam, et etiam ipse dicit quod mali homines non sunt, quia a vero esse destituuntur et recedunt per inordinationem sue voluntatis. Et sic patet quod casualia et monstra in quantum hujusmodi sunt destituuntur ab ordine et regimine, ratione tamen esse quod est in illis subiciuntur ordini et regimini cause prime.

Habito quod causa prima regit res et quod omnes in quantum sunt entes et naturam entis participant, QUERITUR tunc an regat eas ita quod non amisceatur eis. Et videtur quod commisceatur cum eis: quoniam agens quod agit per immissionem speciei sive virtutis admisceatur cum passo secundum virtutem, etsi non secundum substantiam; set

8 prima *iter. MS.* 16 illis] illa *MS.* 24 bonum] bonus *MS.*
35 admisceatur] commiscetur *MS.*

primum agit secundum presentiam et potentiam et virtutem, ergo patet quod secundum hec omnia ⟨plus⟩ commiscetur cum rebus in agendo et regendo quam alia agentia. CONTRA: .8. *Physicorum*, intellectus primus non admixtus rebus est, et in hoc commendat Actor Anaxagoram; set intellectus primus est causa prima etc. Item, tertio *de Anima*, anima est inpermixta corpori, et tamen est actus ejus et motor regens ipsum; cum ergo causa prima magis distet in infinitum a rebus mundi totalis sive universi quas regit quam anima a corpore, patet quod primum nulli rei admiscetur, set reget eas preterquam cum eis commisceatur. AD HOC dicendum quod mixtio potest dici tripliciter; scilicet communiter, proprie, et magis proprie. Communiter, per presentiam mutuam duorum adinvicem absolutam, et sic potest dici quod primum admiscetur rebus quia presens est cuilibet rei, set sic non loquitur in proposito de mixtione; aliter dicitur proprie mixtio non solum propter presentiam duorum absolutam, set quia unum complet et perficit alterum sicut forma materiam; tertio modo dicitur mixtio magis proprie prout loquitur Aristoteles, secundo *de Generatione* et primo, et hec causatur ex presentia aliquorum cum mutua actione et passione, et sic miscentur elementa in mixto, et hiis duobus modis non permiscetur primum rebus, set primo modo, et de hoc concludit ratio ad hoc inducta.

Habito de verificatione propositionis, queritur de commento, et sunt duo dubitabilia; primum est de hoc quod dicit, quod primum est agens inter quod et factum suum non cadit continuator vel medium continuans, et de hoc est triplex dubitatio secundum triplicem primi ⟨operationem⟩. QUERITUR in primo utrum egeat medio in opere creandi, secundo utrum in productione horum inferiorum naturalium, tertio utrum in opere influendi. De primo sic arguo: extrema in infinitum distantia non possunt uniri; set primum et nichil, quod est terminus creationis, distant in infinitum, ergo egent medio. CONTRA: in omni operatione per medium, medium debet esse proportionale

1 presentiam] presentem *MS.*

extremis ; set inter dicta extrema non contingit ponere medium proportionale extremis, quia nichil est primo proportionale nec etiam nichilo, ergo nullum medium exigitur. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod extremorum distantium in infinitum aut utrumque est potentie finite, et sic esset verum quod non possent uniri sine medio ; aut alterum est potentie infinite, et tunc per potentie infinitatem bene potest per se et sine medio in extremum aliud. Sic est in proposito, quoniam primum est potentie infinite, ideo per illam potest ⟨in⟩ nichil sive in productionem rerum ex nichilo per creationem. Aliter potest dici quod nichil potest considerari dupliciter, scilicet negative, et sic non est dicere quod in creatione sint. |

f. 124 a 1. Secundo QUERITUR an sit medium inter primum et hec inferiora in producendo ipsa. Et videtur quod non: quoniam medium reperitur inter agens et factum suum propter agentis ⟨indigentiam⟩ et defectum, ut patet in carpentatore, quoniam sine securi non potest facere domum vel archam ; set in primo nulla est indigentia vel defectus, ergo non debet esse medium inter ipsum et factum suum in producendo, quare producet hec inferiora absque medio. OPPOSITUM apparet : quoniam primum producit hujusmodi inferiora mediante opere nature, et natura agit per contrarium resistens, ergo in productione horum inferiorum naturalium est medium inter primam causam et ipsa. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod instrumentum medium non semper exigitur propter indigentiam vel impotentiam et deffectum ipsius artificis vel agentis, set aliquando propter ordinem, ut patet in proposita operatione, nam ibi est medium, scilicet natura agens et iterum contrarium resistens, non quia primum non posset hujusmodi producere immediate si vellet, set non vult propter ordinem et non ⟨solum⟩ creator communicet suam bonitatem creaturis, set etiam una earum alii bonitatem a primo receptam communicet in producendo aliud.

Tertio QUERITUR utrum in opere influendi quo ipse super

2 quia] quare *MS.* 7 per] pro *MS.* 34 earum] unam *MS.*

res influit sit medium aliquid. Et videtur quod non: quoniam magis est creare rem quam esse rei create concreare per influentiam; set primum in opere creandi non exigit medium, ergo multo magis nec in opere influendi. CONTRA: dicit Commentator quod primum influit in inferioribus corporalibus mediantibus spiritualibus, et ita medium habet in aliquibus saltem in opere influendi. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, ut visum est, quod primum habet medium in influendo non propter sui indigentiam, immo posset conservare sine medio si vellet; set dico quod in aliquibus operationibus agit per medium propter ordinem, ut scilicet una creatura posset alii per ordinem communicare quod in se est, scilicet bonitatem a causa prima receptam, ut etiam non solum ipse aliud possit gubernare et regere, set et etiam una creatura aliam, et sic agere per medium decet ei, et atestatur ejus sapientie. Set in opere creandi licet ipse posset, loquendo de ejus potentia absoluta, tamen agit ibi non per medium quia non deceret, quoniam nulla creatura cum sit finita potest absolvere distantiam infinitam que est inter aliquid et nichil, quod fit in opere creandi, et ideo soli primo quod est potentie infinite congruit opus tale, nec decet quod ibi sit medium propter operis summitatem.

Consequenter dubitatur de Commento super hoc quod dicit quod primum regit res in fine decoris ultra quod non est regnum, nec decus aliud; dicit enim sic, 'agens inter quod et factum suum non cadit medium regit factum suum in fine decoris et regiminis', et QUERITUR utrum hoc sit verum. Et videtur quod non sic regat omnes res: quoniam res in quarum regimine et ordine cadit error et peccatum non reguntur in fine decoris et regiminis, hec enim repugnant; set in multis rebus accidit error et peccatum, ut patet in monstris et casualibus et hujusmodi, ergo etc. AD OPPOSITUM dicit Commentator, et hoc etiam videtur, quoniam agens sive regens potentie infinite et bonitatis summe, si non desit voluntas, regit quecunque regit in fine regiminis et decoris; set primum est hujusmodi, nec deest

4 nec] *iter. MS.* 26 decus aliud] decens alius *MS.* 35 sive] suum *MS.*

voluntas quoniam ab ipso relegata est omnis invidia, ergo regit omnia in fine regiminis et decoris, cum omnia regat, ut visum est. Ad hoc dicendum, quod regere in fine decoris, hoc potest esse dupliciter; scilicet simpliciter et absolute, et sic non omnia regit in fine decoris secundum quod concludit ratio prima; vel respective, scilicet secundum rerum exigentiam, et secundum quod congruit ordini rerum et completioni universi, et sic regit res omnes in fine regiminis et decoris. Ad objectum dicendum, quod hujusmodi monstris et peccatis et contingentibus melius est sic regi quam aliter, licet non sit melius simpliciter; si non essent necessaria, jam non essent set ca⟨re⟩rent suo esse, unde melius est musce esse muscam quam penitus non-esse. Si autem ex materia musce fieret alia nobilior creatura, jam musca non haberet esse, unde dicit Avicenna quod si materia muscarum posset formam nobiliorem suscipere, procul dubio daret eam causa prima; unde et Algazel in fine sue *Methaphysice* ⟨dicit⟩ quod melius est hujusmodi contingentia vel casualia vel monstra esse cum aliquo malo et aliqua corruptione quam penitus non-esse, et iterum quam ordinem universi deficere. Si enim omnia essent incorruptibilia et intelligentie, non esset completus ordo in universo; primum ergo regit res in fine sive ultimo regiminis et decoris, secundum quod congruit ordini rerum et completioni universi ⟨et⟩ partium ejus.

Primum est dives ⟨per seipsum⟩ quo non est majus

Dubitatur de primo. QUERITUR an ipsum sit dives bonis fortune, secundo an in ipso sint bona nature, tertio an bona virtutis et scientie. Et videtur primo quod in ipso non sint bona fortune, que dicuntur communiter divitie: quoniam in ipso nulla transmutatio, hujusmodi autem sunt transmutabilia. Set CONTRA: primum dat bona fortune, ergo habet ea. AD HOC dicendum, quod contingit loqui de divitiis vulgariter, et sic sunt divitie bona fortune, vel proprie, et sic divitie debent dici bona

11 non [2]] enim *MS.* 34 vulgariter] wlgaliter *MS.*

nature et scientie et virtutis. Loquendo secundo modo, divitie sunt in primo, ut jam patebit; loquendo primo modo, dicendum quod de hujusmodi bonis fortune vel de divitiis contingit loqui dupliciter, scilicet | per comparationem ad ipsum primum; aut enim comparantur ad ipsum quoad actum producendi et conservandi, et sic ei competunt; aut quoad usum, et hoc dupliciter: vel quoad ejus usum, et sic ei non competunt, quoniam sicut nos videmus in duce exercitus non solum pertinere ad ipsum que cedunt in usum suum in seipso, set etiam omnia illa quibus utitur exercitus et que cedunt in usus omnium existentium apud ducem esse et etiam ad ipsum pertinere, sic est in proposito quod divitie competunt primo quoad usum, non in se set in suis creaturis ad quas se habet sicut dux ad exercitum, ut dicitur in fine .xi[i]. *Methaphysice*. f. 124 a 2.

Secundo QUERITUR an apud ipsum sint bona nature secundum quod jam sumptum est. Et videtur quod non: quoniam natura est principium motus, sicut dicit Aristoteles, secundo *Physicorum*; in primo autem non est principium motus, ergo in ipso non est natura sive bonum nature, et sic non est dives bonis nature. ITEM: .6. *Methaphysice* quedam est natura universalis, que est virtus regitiva universi diffusa a substantia celorum, celorum a circumferentia usque ad centrum undique, alia est virtus particularis. Et hec est duplex; quedam que est virtus regitiva uniuscujusque speciei; quedam que est regitiva individui; set primum neutro ,istorum modorum habet naturam, quare apud ipsum non sunt bona nature. Set CONTRA: Boethius in ·libro *de Duabus Naturis*, natura est omnium rerum que intellectu capi possunt; set primum est hujusmodi, quare habet bona nature. Minor patet, quoniam intelligi potest in ratione cause per suos effectus, et etiam per privationem conditionum que sunt in creaturis. Item, ibidem dicit Boethius in illa diffinitione nature, quod natura est eorum que agunt et patiuntur, ut generabilium et corruptibilium, et eorum que patiuntur ut materie prime, et eorum que agunt tantum ut cause prime, ergo etc. Quod

9 pertinere] pertinent *MS*.

CONCEDENDUM, unde primum est dives bonis nature. Ad objectum primum dicendum, quod illa diffinitio non datur de natura communiter, set nature in creatis.

Tertio tunc QUERITUR utrum primum sit dives bonis scientie et virtutis. Et videtur quod non: quoniam scientie et virtutes cadunt in predicamento qualitatis, primum autem est supra omne predicamentum. Set CONTRA: Boethius in libro *de Trinitate et Uno* dicit quod talia sunt predicata qualia permittunt subjecta, unde si dicatur quod homo est justus, predicatur justitia que est qualitas sive accidens, sive si dicatur deus est justus, predicatur justitia que est supra omne predicamentum. Et similiter intelligendum est de scientia. Ergo vult quod hujusmodi bona de primo predicentur, scilicet scientie et virtutes, et ita bona scientie et virtutis sunt in ipso, et est dives respectu eorum. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum ergo dicendum, quod non omnis scientia et virtus cadunt in genere qualitatis vel in aliquo predicamento, set solum scientia et virtus rerum creatarum que sunt create sicut ipse res, non autem de scientia et virtute primi, quoniam hujusmodi scientia vel virtus est supra omne predicamentum, unde scientia in ipso est modo sublimiori et nobiliori quam in nobis, et similiter virtus.

Postea QUERITUR de multiplicatione hujusmodi bonorum in primo, et primo de bonis nature, an scilicet in primo recipiant multiplicationem. Et videtur quod sic: quoniam est substantia incorporea, insensibilis, nam omnes hujusmodi privationes conditionum creaturarum de ipso predicantur; set .x°. *Philosophie Prime* scribitur quod privationes habeant ad se invicem distantiam sicut et habitus, ergo hujusmodi privationes in ipso sicut habitus in illis in quibus sunt, ut corporeum, sensibile et hujusmodi. CONTRA: dicit Commentator ibidem omne compositum ex principiis ⟨indig⟩et aliquo principio producente et servante, quia, ut dicitur in *de Articulis Fidei*, nichil seipsum composuit vel ad esse produxit; primum autem nullo indiget, quare in ipso non est multitudo bonorum naturalium. Quod

11 justitia] justus *MS.* 29 set] scilicet *MS.* 36 primum] primo *MS.*

CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, quod privatio potest sumi secundum quod opponitur habitui, et sic intelligitur quod privationes numerantur secundum numerum habituum, set hoc modo nulla est in primo privatio; aliter dicitur privatio communiter pro negatione, et sic privationes hujusmodi, id est, negationes omnium conditionum que sunt in creaturis, conveniunt primo; set hujusmodi negationes non ponunt in numerum neque aliquid ponunt.

Postea QUERITUR utrum multiplicatio bonorum scientie et virtutis sit in primo. Et videtur quod sic: quoniam primum, qua ratione habet unam scientiam, habet omnes; aut ergo nullam aut omnia; non nullam quoniam tunc esset ignorans, ergo habet omnes. Set omne exigit tria appelata adminus, quando habet multiplicationem scientiarum, et similiter de virtutibus intelligendum. CONTRA: virtus et scientia primi est infinita, ergo una scientia et virtute potest omnium scientiam habere et virtutem omnium, ergo in ipso nullam oportet ponere multiplicationem virtutum vel scientiarum. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod convenit loqui de scientiis et virtutibus modis impositis ad significandum, ut de .xii. medietatibus de quibus mentio fit in *Ethicis*, et similiter de scientiis quas habemus in nobis, et talium in quantum hujusmodi nulla est in primo, nichilominus est in eo virtus et scientia infinita per quam habet scientiam omnium et similiter virtutem omnium; virtute et scientia simplicissima scit omnia et habet virtutem omnium.

Dato quod primum sit dives omnium bonorum, scilicet nature, virtutis et scientie, ut visum est, QUERITUR utrum bona naturalia et scientie et virtutes ponant aliquam diversitatem in primo. Hoc est querere utrum ejus essentia vel substantia et virtus et scientia | diversitatem aliquam ha- f. 124 b 1.
beant in ipso; si enim in primo idem sit essentia et scientia, ergo quicquid est in uno est et in alio; set omnia sunt in scientia primi, scit enim omnia in actu, ergo omnia sunt actu in essentia ejus; et non dico sub esse ydeali set reali,

18 omnium] omnem *MS.* 31 ponant *iter.* *MS.*

sicut scit res esse actu in esse reali. Set CONTRA: in penitus simplici in fine simplicitatis non est aliqua diversitas vel multitudo; primum est hujusmodi, ut dicit Commentator, ergo etc. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod ibi est fallacia accidentis, quia scientia ejus et essentia, licet sint idem secundum rem in primo, tamen per comparationem ad creata scientia addit rationem conscriptionis supra essentiam; unde non sequitur 'omnia sunt in ejus scientia actuali, ergo et in ejus essentia', sicut non sequitur 'archa ferrea est ferrum, set pecunia est in archa, ergo est in ferro', quia archa supra essentiam addit ⟨rationem⟩ vacuitatis et comprehensionis.

Causa prima est super omne nomen quod nominatur quoniam non pertinet ⟨ei diminutio neque complementum solum⟩

Hic QUERITUR primo an causa prima possit nominari, et est questio bipartita, primo an a parte rei nominande, scilicet sui-ipsius, secundo a parte nominantis, quero ergo primo an a parte rei. Et videtur quod non: quia omne nomen significat substantiam cum qualitate; set in primo nulla est vel similitudo nec substantie cum accidênte, nec materie cum forma, nec differentia ⟨earum⟩; [cum ergo], ut dicitur in *de Unitate et Uno*, ergo primum non potest nominari a parte sui aliquo modo. CONTRA: omnis impositio nominis est a forma; set primum est pura forma, ergo est maxime nominabile a parte sua. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, quod cum dicitur 'nomen significat substantiam cum qualitate' illud non est generaliter intelligendum ita quod qualitas sit de significato ipsius nominis, hoc enim haberet instantiam in simplicibus, ut in materia prima et forma prima, que sunt essentie penitus simplices ante genus predicabile primum adminus natura, quia sunt principia ejus, scilicet generalissimi in genere substantie, et etiam instantiam haberet in causa prima; set intelligen-

11 addit] addat *MS.* 17 nominande scilicet *iter. MS.* 22 differentia] differentiarum *MS.*

dum quod illa qualitas est de modo significandi, ut patuit .7. *Methaphysice.*

Secundo QUERITUR an causa prima nominari possit a parte nominantis. Et videtur quod nunquam: omne quod imponitur ad significandum est in potestate et notitia imponentis; set primum cum sit infinitum non est in potentia imponentis vel potestate et notitia, cum imponens sit potestatis finite et scientie sive cognitionis, ergo non potest ei nomen imponi. Set CONTRA: .4. *Methaphysice*, quod contingit intelligere contingit significare ⟨seu⟩ rei nomen imponere; set dicit Boethius in libro *de Duabus Naturis* quod contingit intelligere primum in ratione cause et per privationem conditionum que sunt in creaturis, ut sensibilitatis, corruptibilitatis, corporietatis, compositionis, diminutionis et hujusmodi, ergo contingit ipsum nominare a parte nominantis. Quod CONCEDENDUM est. Quia tamen propositio videtur pretendere contrarium, et etiam in multis libris scribitur quod non est nominabilis, ideo dicendum quod contingit causam primam cognoscere per privationem, ut dictum est, id est, cognoscendo quid non est, et etiam in ratione cause per species creaturarum, et ipsa sic cognita convenit ejus substantiam quoquomodo cognoscere, scilicet via apprehensionis et non comprehensionis, unde apprehendi potest ab intellectu licet debiliter, non tamen comprehendi propter ejus immensitatem et infinitatem tantum intellectum creatum excellentem. Dicendum ergo secundum hoc, quod causa prima secundum quod est cognoscibilis [est] a nobis, sic est nominabilis a nobis ut via privationis et in ratione cause, et ulterius via apprehensionis; secundum autem quod non est cognoscibilis a nobis, sic non est nominabilis a nobis, ut in via comprehensionis sic non est a nobis nominabilis; unde eadem est ratio nominationis a parte nostra et cognitionis, quidquid enim cognoscimus ei nomen possumus imponere, eo modo quo primum cognoscimus, et ita possumus primam causam nominare, ut dicendum est, dicendo ipsum primum vel deum vel aliquid hujusmodi.

975.12 I

Omnis intelligentia divina scit res per hoc quod ipsa est intelligentia, et regit ⟨eas⟩ per hoc ⟨quod est divina⟩

Hic primo dubitatur de propositione, secundo de quodam verbo Commenti, et primo de parte prima propositionis, secundo de secunda. De prima QUERITUR an intelligentia sciat res. Et videtur quod non: quoniam scientia est habitus sillogisticus ipsius demonstrantis decurrentis a causa ad causatum, sive a priori in posterius; set apud intelligentiam non est prius et posterius, ergo nec decursus talis nec scientia etiam que per decursum talem habetur. CONTRA: scientia et ignorantia opponuntur; set apud primam intelligentiam non est ponere ignorantiam, ergo est ibi scientia cum sit subjectum natum suscipere alterum istorum. Ad hoc dicendum, quod scientia dupliciter; uno modo habitus sive comprehensio veritatis absoluta, et sic est scientia apud intelligentiam; aliter dicitur scientia habitus sillogisticus per decursum cause ad causatum, cum priori et posteriori acquisitus, et tunc ulterius distinguendum de priori et posteriori, quoniam dupliciter est prius, scilicet natura et tempore. Licet ergo apud intelligentiam non tale sit prius et posterius tempore vel apud ejus cognitionem, quale sit apud intellectum humanum sive cognitionem ejus propter aligationem ejus cum corpore, tamen apud cognitionem intelligentie est prius et posterius natura, cognoscit enim effectum per causas sibi presentes quas naturaliter prius cognoscit quam ipsos f. 124 b 2. effectus, licet non tempore; | apud ipsam enim non est prius et posterius tempore, set natura tantum.

Secundo QUERITUR, dato quod sciat res illas vel intelligat, utrum per hoc quod est intelligentia. Et videtur quod non: quoniam, secundo *Physicorum*, materia et efficiens non coincidunt; set intelligentia est causa materialis scientie sue, ergo intelligentia non est causa efficiens, ergo non scit per hoc quod est intelligentia. ITEM: nichil est

22 tale] talis *MS.* 23 quale] quamvis *MS.* 31 utrum] et *MS.*

causa sui-ipsius, ergo intelligentia non est causa intelligentie sive actus intelligendi. CONTRA: propria passio cognoscitur a propriis principiis sui subjecti; set principia intelligentie sunt principia ejus secundum quod ipsa est intelligentia, ergo ab illis eisdem principiis causatur proprietas intelligendi sive scientia ipsius intelligentie, ergo ipsa intelligit secundum quod est intelligentia. Quod CONCEDIMUS dicendo quod est causa sue scientie, causa dico particularis et immediata; set causa prima est causa universalis et primaria illius scientie. Ad objectum dicendum, quod propositio intelligitur de causa materiali ex qua, illa enim cum efficiente non coincidit, causa tamen materialis in qua ipsius accidentis cum efficiente coincidit, quoniam idem subjectum est causa materialis in qua est accidens et causa efficiens ejusdem accidentis, unde intelligentia est causa materialis sive subjectum scientie sue, et est causa efficiens immediata et particularis ejusdem. Ad aliud, cum dicitur 'nichil est causa sui', li 'sui' potest teneri primitive, et sic verum est quod 'nichil est causa sui', id est, substantie vel essentie, quia nichil seipsum componit vel ad esse produxit, in *de Maximis* Alani; vel potest li 'sui' teneri possessive, et tunc propositio est falsa ut dicatur 'nichil est causa sui', id est, sui accidentis vel possessionis, et ita cum intelligere habitu vel actu sit proprietas intelligentie, bene potest causari ab intelligentia.

Postea QUERITUR de secunda parte propositionis an, scilicet, intelligentia regat res. Et videtur quod non: quoniam .8. *Physicorum*, melius est ponere finita quam infinita et unum quam plura, si illud unum sufficiat, et loquitur de motoribus mondi; cum ergo causa prima sufficiat ad regendum universum, superfluum est ponere plures motores regentes, et ita non oportet quod intelligentia regat res. Set CONTRA: causa prima agit per ordinem ubicunque ordo est possibilis; set in opere influendi et regendi est ordo possibilis, licet non in opere creandi; set si solum potest regere, non esset ordo in regentibus vel

4, 5 est intelligentia *iter. MS.*

influentibus, ergo ad conservandum ordinem sue sapientie melius est ponere illa media per ordinem inter causam primam ét hec inferiora; set medium inter hec est intelligentia, ut patet ex habitis, ergo oportet ponere quod intelligentia regat res. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod convenit loqui de regente universali quod est causa prima, et de tali verum est quod melius est ponere unum quam plura, quoniam impossibile est plura talia—sic loquitur Aristoteles in .8.; tamen de regentibus particularibus non est hoc verum, quoniam licet causa prima, cum sit omnibus presens, posset sufficienter regere de se omnia sine aliquo medio, tamen ad hoc ut in rebus ordo fiat [et] non solum ipse creator influit bonitatem suam in res creatas in regendo et conservando, set etiam una res creata in aliam secundum ordinem, ut superior in inferiorem.

Secundo QUERITUR juxta hoc an intelligentia regat per hoc quod est divina, aut per propriam naturam. Et videtur quod per hoc quod est divina: sic enim solum exprimitur in propositione. OPPOSITUM tamen videtur quod regat res ⟨per⟩ propriam naturam et virtutem sic: sicut se habet materiale sive corporale ad corporale, sic spirituale ad spirituale; set ita est in agentibus corporalibus quod causa particularis per propriam naturam agit et immittit virtutem preter illam quam immittit agens universale ut elementa ad generandum mixtum, licet sol vel celum aliquid immittat vel influat ad hujusmodi opera facienda, qui est causa universalis, ergo similiter ad regendum res intelligentia immittet per naturam propriam preter hoc quod est divina, sive preter influentiam vel immutationem factam a primo, quia intelligentia se habet ad primum in regendo et influendo super res inferiores, ut elementa ad solem in agendo in aliud. Quod CONCEDENDUM est quod preter influentiam vel immissionem divinam immittit intelligentia aliquid per propriam naturam et regit; quoniam tamen Actor et Commentator principalius intendunt hec et in hoc libro toto de regimine cause prime, et etiam quia regimen intelligentie per naturam propriam quasi nichil est nec ponit in

13 influit] influat *MS.*

numerum, nec apparet cum regimine ejus in quantum divina est, ideo in proposito non tangunt aliquid de regimine intelligentie ⟨per⟩ propriam naturam, set solum de regimine quod debetur ei in quantum divina, sive prout recipit influentiam divinam et aliis rebus influit et regit eas per virtutem divinam quam recipit a causa prima.

Dato quod intelligentia regat res per propriam virtutem, QUERITUR utrum in regendo eas aliquid ab ea emittatur aut extra generetur illud quod influitur ad regendum, nam alterum istorum exigitur, cum per sui substantiam presentem non possit omnes res quas regit, scilicet res inferiores, regere. Et videtur quod nichil ab ipsa emittatur: si enim aliquid emitteretur, aut hoc esset substantia aut accidens; set neutrum horum potest emitti quia nec accidens subjectum proprium relinquit, nec etiam principia substantie ipsam substantiam derelinqu⟨u⟩nt, substantia enim rei a re ipsa non separatur. ⟨Gratia⟩ hujus, dicetur ad majorem quod nec emittetur substantia nec accidens, set species sive similitudo substantie et accidentis, et ita major falsa. Contra, nichil potest ab aliquo emitti nisi sit in ipso; si ergo intelligentia nichil sit nisi substantia vel accidens, patet quod nichil aliud ab ipsa potest emitti quam substantia vel accidens, quia illa species vel similitudo non est in re cujus est similitudo, nichil enim in ipsa nisi tale, hujus autem species non est res set intentio vel species sola. Set CONTRA videtur quod ab extra non possit generari: aut enim produci⟨tur⟩ ex aliquo, | aut ex nichilo, quia cum f. 127 a 1.
intelligentia est in celo non producit aliquid ex celo tanquam ex materia, nec est dare aliud ex quo producatur hujusmodi species, cum nichil sit presens ei nisi celum, cum est in ipso et movet ipsum, neque ex nichilo potest produci ut videtur, quoniam producere aliquid ex nichilo est opus creantis sive agentis potentie infinite cujusmodi est primum, ergo patet quod non debetur intelligentie sic producere speciem extra, set magis intra emittere, ut videtur. Ad hoc dicunt aliqui, quod hujusmodi species vel similitudo emittitur ab intelligentia, ut probat ratio ultima; ego tamen

32 quoniam] quomodo *MS.*

dico quod ab ipsa non emittitur, et CONCEDO primam rationem, immo generatur de novo extra. Ad illud quod queritur 'aut ex aliquo aut ex nichilo', dico quod ex nichilo, unde sicut anulus vel sigillum impressum in cera relinquit ibi vestigium suum ex nichilo generatum, nec exigit hujusmodi vestigium materiam ex qua, set solum in qua, cum non sit natura realis, ita dico a parte ista quod intelligentia de novo imprimit suam speciem vel sui similitudinem vel vestigium spirituale in materia extra competenti, ut in celo, et mediante celo in hec inferiora, et per hujusmodi speciem vel virtutem regit hec inferiora. Unde bene CONCEDO quod ex celo non producit hujusmodi speciem set ex nichilo, hujusmodi tamen species primo in celo recipitur, et in ipso ex nichilo producitur, sicut forma vel figura anuli in cera producitur vel imprimitur. Ad illud quod obicitur, quod producere aliquid ex nichilo est opus creantis dicendum, quod verum, quando illud productum est aliquid completum et natura aliqua completa; species autem sive similitudo immissa ab intelligentia vel ab alio agente non est quod completum sive natura aliqua, set solum vestigium et similitudo nature complete, et ideo ab aliquo agente creato potest ex nichilo produci super aliquid in quo recipitur, sive in materia competenti, ut visum est prius. Et notandum, quod sicut vestigium sive species anuli impressa in cera non est natura activa, quia non est vestigium nature active, ita per oppositum vestigium spirituale intelligentie est natura vel virtus activa et regitiva eo quod est rei active et regitive.

Ultimo DUBITATUR super illo verbo commenti quod dicit Commentator quod 'intelligentia similior est deo sublimi quam aliquid aliud'. Hoc enim videtur esse falsum, adminus pro anima rationali: quoniam finis est nobilior eis que sunt ad finem, tertio *Physicorum*; set in libro *Fontis Vite* dicitur quod intelligentia movet celum propter elementa, elementa autem propter mixtum, mixtum propter vegetabile, hoc autem propter sensibile, sensibile vero propter ration⟨al⟩e, et hic est status totius nature—sumus enim aliquo modo finis omnium, ut dicitur secundo *Physi-*

corum. Set CONTRA: intelligentia est motor corporis et non actus, anima rationalis est motor et actus, primum autem nec motor nec actus alicujus corporis, aut saltem nullius corporis est actus, ergo intelligentia est similior primo quam anima humana sive rationalis. AD HOC dicendum, quod contingit loqui de anima rationali et de intelligentia dupliciter; aut secundum substantiam, et sic anima rationalis nobilior et similior cause prime quam intelligentia, eo quod in ipsa expressius relucet cause prime vestigium quam in intelligentia, et sic procedit ratio prima; aut quantum ad rationem et inclinationem ad corpus, et sic cum anima habeat respectum ad corpus ut actus, et hoc non ut solum ipsa felicitetur, set etiam corpus; intelligentia autem non est actus corporis, et ita habet esse magis absolutum; quoad hoc est intelligentia similior primo, et sic intelligit Commentator, et sic patet responsio ad objectum.

Causa prima existit secundum unam dispositionem in rebus set res omnes non existunt in causa prima secundum dispositionem unam⟩

Hic queritur primo de prima parte propositionis, secundo de secunda; de prima QUERITUR primo an causa prima sit in rebus. Et videtur quod non: quoniam causa prima est infinita quoad potentiam, essentiam, substantiam, et virtutem; set omne causatum est finitum, ergo prima causa in rebus esse non potest. Si dicatur quod non est in illis nisi secundum potestatem ipsarum rerum et non secundum sui infinitatem, contra: si est in rebus, aut secundum totum aut secundum partem; secundum totum non, propter sui infinitatem, ut dictum est; nec secundum partem, quoniam ipsum est simplicissimum nec habet partem et partem, ergo non est in rebus. CONTRA: omne regens res, aut est in eis secundum substantiam aut secundum virtutem; set hec omnia sunt idem in | primo, ergo prima causa est in f. 127 a 2.
rebus secundum substantiam, potentiam, et virtutem. Quod

1 motor] motus *MS.* 3 aut] autem *MS.*

CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod primum recipitur in rebus secundum possibilitatem rerum. Ad illud quod obicitur contra hoc, dicendum quod recipitur in rebus non secundum partem set secundum totum, non tamen sicut linea terminata ad punctum totum punctum recipit sive capit ad sui terminationem, non tamen totaliter, immo linee infinite ad illum possunt terminari. Similiter omnis res recipit totam substantiam primi cum nulla in eo sit particularitas, non tamen totaliter, quia totaliter a nulla creatura capi potest vel recipi, cum sit infinitum.

Habito quod primum sit in rebus, QUERITUR utrum in omnibus rebus. Et videtur quod non: quoniam quedam sunt res male et viles; esse in talibus derogat nobilitati prime cause, ergo patet quod non est in hujusmodi rebus et ita non in omnibus. Minor habetur per .xi.[m] *Methaphysice*, ubi dicitur quod si intelligeret res viles ejus intellectus vilesceret, quod non est ponere. CONTRARIUM dicit in propositione ipsa. Item, .5. *Methaphysice*, unumquodque quanto simplicius est tanto a pluribus indigetur et in pluribus reperitur; cum ergo primum sit simplicissimum, patet quod in omnibus rebus reperitur et ab omnibus indigetur. Quod CONCEDENDUM est, quod res aliqua stare non potest absque presentia cause prime, propter ipsarum creaturarum vacuitatem; quelibet enim creatura plena est vacuitatibus et nichilo, eo quod ex nichilo processit, et ideo quelibet creatura eget cause prime presentia ad ⟨im⟩plendum hujusmodi vacuitates et continendum, ne in nichil decidat et redigatur. Ad objectum dicendum, quod in creaturis non est malum purum nec vilitas set malum secundum quid, bonum autem simpliciter, et similiter vilitas secundum quid et nobilitas simpliciter, secundum quod dicit Algazel quod in creaturis pati malitiam et vilitatem exellere nobilitatem et bonitatem esset summa malitia, unde ipse vult quod in qualibet creatura plus est de bono quam de malo. Dicendum ergo quod primum est in omnibus rebus et bonis et malis, set in malis et vilibus non est ratione qua male et viles nisi secundum accidens,

23 ipsarum] ipsorum *MS.* 25 nichilo *pr.*] nichili *MS.*

set ratione nobilitatis et bonitatis que in eis est. Si autem dicatur, esse in rebus malis per accidens adhuc derogat sue nobilitati, dicendum quod non: quia non est in illis tamquam dependens, set magis quia ipse ab illo dependent, nec stare possunt sine illo. Ad illud quod obicitur de .xi°. dicendum, quod non dicitur secundum opinionem Aristotelis set secundum opinionem antiquorum patrum Caldeorum, etc.

Tertio queritur de modo essendi, an scilicet sit in rebus aliquo modo essendi in. Et arguo sic: Aristoteles .4. *Physicorum* determinat duos modos essendi in, sed secundum nullum eorum est in rebus, ut patet discurrendo per omnes modos, neque enim sicut totum in parte, nec e contrario, sive sit totum universale sive integrale, nec sic⟨ut⟩ effectus in causa, et sic de aliis modis essendi in. CONTRA: in Commento illius propositionis 'primorum omnium etc.' dicitur quod causatum est in causa secundum dispositionem et modum cause, et causa in causato per modum causati, ergo primum est in rebus secundum aliquem modum essendi in, cum sit causa ipsarum rerum. Item, sicut est unus modus quando totum est in partibus, ita est e contrario alius, quando partes in toto, ergo similiter cum sit unus modus sicut regnum est in regente et motum in motivo, ita debet esse e contrario unus modus, sicut rex et motivum in regno vel moto. Set hoc modo primum se habet ad res sicut rex ad regnum, ergo patet quod est in illis aliquo modo essendi. Quod CONCEDENDUM dicendo quod Aristoteles non ponit expresse omnes modos essendi in, set per hoc quod in principio ponit quosdam modos essendi in et eorum conversos, dat similiter intelligere de sequentibus modis, non solum eos set conversos modos. Per hoc patet solutio ad objectum, quod secundum aliquem modum essendi in, ibi determinatum expresse, non sit in rebus, tamen in eis est secundum conversum modum .7., qui est sicut rex in regno, et iste modus intelligitur sufficienter per simile in aliis modis, quorum conversi ponuntur expresse in litera. Et sic patet quod primum est in rebus

25 et] est *MS*.

sicut rex in regno sive causa in causato, ut expresse patet in commento *de Causis* ibi ‘primorum omnium etc.’

Habito quod prima ⟨causa⟩ sit in rebus secundum aliquem modum essendi in, et quo, QUERITUR utrum secundum unam dispositionem quantum est ex parte sua sit in omnibus rebus. Et videtur quod non: quoniam quibusdam rebus dat sensum et quibusdam intellectum, quibusdam vitam, quibusdam esse tantum. Et hec omnia ab ipso immediate continuantur in esse; continuat enim per suam f. 127 b 1. influentiam et per suum | regnum ipsas res quoad omnia predicta, et ita patet quod non est in eis secundum dispositionem unam, cum det eis diversitatem. CONTRARIUM dicitur in propositione, et patet per rationem, quia prima causa est unitas pura, tali autem derogat multitudo omnis, ergo a parte sua in omnibus est secundum dispositionem unam. Quod CONCEDENDUM, unde dicunt quidam quod primum in omnibus est secundum unam dispositionem a parte sua, dicunt enim quod primum causat unumquodque quod in omnes res influitur ad continuationem earum, et illud diversificatur secundum quod in diversis recipitur; unde prout in substantia recipitur substantia est, secundum autem quod in accidente accidens est. Set hoc nichil est, quia aut est substantia et tunc nunquam potest fieri accidens, aut accidens et tunc nunquam potest fieri substantia; ideo dicendum quod causa prima influit diversum et diversum in res diversas ad continuationem ipsarum secundum diversitatem ipsarum rerum recipientium influentiam, diversum enim influit ad continuandum esse et ad continuationem scientie vel sensus et hominis et asini, et illud influxum est ejusdem nature et essentie cum eo ad cujus continuationem influitur. Set intelligendum est quod convenit loqui de essentia primi absoluta, et sic secundum unam dispositionem est in omnibus rebus quantum in ipso est, vel de ipso in quantum est regens vel influens virtutem in res creatas et immittens aliquod in eis. Et tunc contingit loqui de illo immisso dupliciter; aut

8 vitam] vitatam *MS.*

a parte dantis, et sic secundum unam dispositionem est in rebus; vel a parte dati sive ejus quod datur, et sic illud immissum diversificatur secundum diversitatem recipientium, cum sit ejusdem nature et essentie cum illis, ut patet ex prehabitis. Per hoc patet solutio ad objecta ex utraque parte.

Postea QUERITUR de secunda parte propositionis, an scilicet omnes res sint in primo secundum dispositionem unam. Et videtur quod sic: quia super illa propositione dictum est 'primorum autem omnium etc.', quod causatum est in causa secundum dispositionem cause, et ita cum res sint in primo ut in causa, patet quod sunt in ipso secundum modum unum cum ipsum sit unum; eodem modo potest argui de eo quod influitur et ita non habet etiam illud diversitatem nisi a primo. Set CONTRA: diversa est natura intellectus et sensus hominis et assini; cum ergo propter diversitatem istorum exigatur, ut videtur, diversitas influentie vel influxus ad continuandum istas res, et hoc patuit in predicta questione, et ita ipse res non erunt in primo secundum unam dispositionem, imo secundum diversam naturam ejus quod influitur, propter istam diversitatem; et hoc est etiam quod dicit secunda pars propositionis, 'verumptamen res non sunt ⟨in⟩ ipso secundum dispositionem unam etc.' Ad hoc dicendum, quod contingit loqui de diversitate influentie, sive ejus quod influitur ad continuationem rerum a parte cause efficientis, et sic primum est causa hujusmodi diversitatis, causat enim effective hujusmodi diversitatem; vel de causa finali hujusmodi diversitatis, et sic res ipse sunt causa diversitatis illius influxi vel immissi, et sic intelligit Actor quod non omnes res sunt in primo secundum unum modum, quia, scilicet, ipse res sunt causa finalis diversarum [rerum] influxionum causatarum a prima causa, ut ab efficiente. Ad primo objectum dicendum, quod de esse rerum in primo contingit loqui dupliciter; scilicet, secundum quod sunt in essentia vel substantia, et sic sunt in esse ydeali vel una ydea que est substantia primi, et sic sunt in primo

10 primorum] primum *MS.* 18 influxus] influxu *MS.*

secundum dispositionem unam, quia illa ydea idem est quod ipsum; vel secundum quod sunt in primo tamquam in influente et regente, et sic sunt in eo secundum modum unum; set causatur diversitas influxionis vel influxu⟨s⟩ ad regendum eas finaliter ab eis, licet effective a primo causetur. Ad aliud dicendum similiter, quod non habent diversitatem a parte materiali, set a primo habent illam effective in suo esse absolute sive secundum se, tamen propter illa esse diversa conservanda exiguntur finaliter diverse influxiones que tamen effective a primo causantur; unde licet sit unum et simplex in fine simplicitatis, potest tamen propter infinitatem sue unitatis et potentie diversa et distincta producere absque lesione sue unitatis; et sic patet intellectus propositionis predicte.

Substantie unite intelligibiles non sunt generate ex re alia ⟨et omnis substantia stans per essentiam suam est non generata ex re alia⟩

QUERITUR de verificatione hujus propositionis. Videtur enim esse falsa quod omne quod est in potentia generis educitur de ejus potentia: set hujusmodi substantie sunt in potentia primi generis, scilicet, substantie, cum sint in illo, ergo educuntur de ejus potentia; aut ergo de potentia activa que est principium in alio secundum quod aliud est, aut de passiva que est principium transmutationum ab alio secundum quod aliud, ut dicitur in .ix. *Methaphysice*
f. 127 b 2. et .5. ejusdem; | set sive sic sive sic semper oportet materiam pre-existere. Tunc arguo: quod educitur in esse ex prejacenti materia sive ex preexistenti exit in esse per generationem; set hujusmodi substantie exiverunt in esse ex materia prejacenti, ut probatum est, ergo etc., quare cum generatio fiat ex aliqua re, propositio est falsa. ITEM: .ix°. *Methaphysice*, potentia vadit ad actum ut via ad complementum, potentia enim est via qua aliquid vadit ad actum; set sicut dicitur in Commento istius propositionis,

3 et sic sunt] *iter. MS.*

generatio est 'via ex diminutione ad complementum', ergo manifestum ⟨est⟩ quod omne quod vadit de potentia in actum vadit per generationem; set ille substantie vadunt de potentia in actum, ut probatum est prius, ergo exiverunt in esse per generationem, et ita ex alia re, cum generatio sit ex alia re, ut dicitur primo *de Generatione*, et sic falsa est propositio predicta. CONTRA: si substantie intelligibiles exeant in esse per generationem, et ita per modum exeundi causa in se; cum ergo substantia talis sit nobilissima inter omnes creaturas, patet quod omnis alia substantia exit in esse per generationem vel modo viliori, ergo nichil exit in esse per creationem, quod est inconveniens ut satis patet ex prehabitis, ergo ponendum est quod substantie intelligibiles non sint generate ex alia, secundum quod asserit presens propositio. Quod CONCEDENDUM est, quoniam subjectum generationis est tertium genus in predicamento substantie, quod est corpus elementare, substantie autem intelligibiles precedunt illud, quare et generationem precedunt. Ad objectum primo dicunt quidam, quod substantie intelligibiles non sunt in potentia generis primi nec ex ejus potentia educuntur, quia ponunt quod omne quod educitur de potentia generis educatur per generationem: set hoc nichil est, si enim hujusmodi substantie non sint in aliquo .x. generum, cum omne creatum sit in genere, oportet ponere aliud genus rerum in quo sint, et ita essent .xi. genera, quod est inconveniens. Propter hoc dicendum aliter, quod sunt in potentia generis, et de illa educuntur de prejacenti potentia; set prejacere potest potentia actui vel materia forme sive preexistere, scilicet natura omnium, et sic prejacet in creatis. Dico enim quod licet simul duratione in celo create materia et forma, et simul essent primum celum substantia et corpus et corpus celeste, tamen naturaliter prius creata sint in eo materia quam forma, et substantia quam corpus, et corpus quam corpus celeste, et sic in intelligentiis prius natura est materia quam forma, licet simul duratione. Aliter, possumus intelligere 'materiam preexistere', scilicet non solum natura set etiam tempore,

32 tamen] cum *MS*. 36 materiam] naturam *MS*.

et preexistit materia et potentia in generatis, et sic patet quod in eodem genere educantur quedam in esse per creationem, et hec (que) ex potentia prejacenti natura et tempore educuntur, et illa que sequuntur corpus elementare, quod dicitur esse materia rerum naturalium que exeunt in esse per generationem. Ad aliud dicendum similiter, quod potentia in creatis vadit ad actum ut via ad complementum, ita scilicet quod potentia preexistat natura tantum, non duratione, in generatis autem natura et tempore precedit potentia ad actum ad quem ordinatur, unde cum dicit 'omne quod vadit de potentia in actum per generationem vadit', patet quomodo respondendum, quoniam si illa potentia preambula sit natura et duratione, verum est, si natura solum, falsum est, imo per creationem, unde verbum Commentatoris dicentis quod generatum est 'ex diminutione ad complementum' debet sic intelligi, 'ex diminutione', id est, ex potentia activa pre-existenti in materia natura et tempore, que est forma incompleta vel diminuta, et completur, quantum ad aliquod esse, per generationem, et ita vadit 'ad complementum'.

Consequenter queritur de majore quam ponit hujus scilicet 'omnis substantia stans per essentiam suam non est generata ex alia re', et QUERITUR ad hujus verificationem an aliqua substantia possit stare per essentiam suam. Et videtur quod omnis substantia stet per essentiam suam: quoniam quo posito stat substantia, quo remoto non, per illud dicitur substantia ipsa stare; set posita essentia cujuscunque substantie stat illa substantia et remota removetur, ergo manifestum est quod omnis substantia stat per essentiam suam, cum quelibet substantia habeat essentiam. ITEM: accidens propter inclinationem quam habet ad subjectum non stat per essentiam suam, ergo cum substantia coartat(ur) tali inclinatione, patet quod stat per essentiam suam. CONTRA: hec prepositio 'per' denotat habitudinem diversorum, quia habitudo semper est inter diversa sive relatio, et ipsa importat aliquam habitudinem; set essentia non est diversa ab eo cujus est, ergo illa substantia est stans per suam essentiam. Item, hec prepositio 'per'

denotat habitudinem cause efficientis ad suum causatum; set nulla essentia est causa efficiens substantie cujus est, ergo nulla substantia stat per essentiam suam. Item, omnis substantia aut creata, et tunc stat per ipsum creans, aut generata, et tunc stat per principium generans, saltem per principium universale sive causam universalem, et ita omnis substantia stat per causam priorem influentem ad ejus conservationem, quoniam omnis intelligentie et omnis rei create similiter fixio et essentia stat per bonitatem puram, que est causa prima; res autem create stant per causam universalem influentem, ut per virtutem et intelligentie et etiam cause prime et remote. | Ad hoc dicendum, quod f. 128 a 1. stare per essentiam dupliciter intelligitur; uno modo ita quod li 'per' dicat causam formalem et principium intrinsecum, et ita omnis substantia et omne accidens stat per essentiam suam, et sic procedit ratio prima; secundo modo dicitur stare aliquid per essentiam, per privationem inclinationis ad illud in quo sit res tanquam in subjecto, et sic omnis substantia stat per essentiam suam et nullum accidens, et sic procedit ratio secunda. Tertio modo potest dici aliquid stare per essentiam, per privationem indigentie alicujus cause efficientis et conservantis, et sic nullum causatum stat per essentiam set solum causa prima, sicut probat quedam ratio in oppositum. Et sic patet responsio ad duas primas rationes. Ad primum in oppositum dicendum, quod habitudo semper exigit duo extrema propter causam relationis; set quandoque exigit illa diversa in substantia, quandoque autem sufficit diversitas in ratione, et sic est in proposito, essentia enim secundum rationem diversa est ab eo cujus est essentia, potest enim unum de altero negative dici, dicendo 'essentia non est illud cujus est essentia' et e contrario, et ita ratione differunt, et talis diversitas sufficit ad relationem. Ad aliud dicendum, quod li 'per' non denotat in proposito causam efficientem proprie, que est principium extrinsecum, set notat causam efficientem communiter sumendo ipsam, ut dici possit causa efficiens ipsa causa formalis, que quodam modo cum materia

12 et remote] a remotis *MS.*

efficit compositum, unde potest dici quod non semper dicit causam efficientem set aliquando formalem. Ad tertium patet solutio, quoniam procedit secundum quod dictum est de tertio modo standi per essentiam, et sic verum est quod nulla substantia sive creata sive generata stat per essentiam.

Postea QUERITUR utrum substantia stans per essentiam suam sit generata ex re alia, quia dicitur in dicta majore quod non. Sed videtur quod immo: quoniam sive sumatur stare per essentiam primo sive secundo ⟨modo⟩, semper omnis substantia stat per essentiam suam, quia essentiam habet quoad primum et etiam quia inclinationem ad aliud in quo sit tanquam in subjecto non habet quoad secundum, et tamen videmus quod quedam sunt generata ex re alia ut generabiles et corruptibiles. Tertio autem modo non potest verificari illa major, quia sic solum stat substantia increata et non alia, et ita videtur quod falsa sit, quocunque modo intelligatur. AD HOC dicendum, quod sine dubio non potest verificari dictis tribus modis, set aliter adhuc dicitur aliquid stare per essentiam suam propter privationem inclinationis ad non-esse, et aliter etiam propter privationem compositionis et constitutionis ex partibus integralibus, ut sit sensus 'omnis substantia stans per essentiam suam', id est, per partes essentiales ita quod non per integrales, et hiis duobus modis verificatur dicta major. Omnis enim substantia sic stans per suam essentiam non est generata ex aliqua re, quia ipsa non est corruptibilis et ita non est generabilis, cum generabile et corruptibile et e contrario, proprie loquendo de corruptione.

Consequenter QUERITUR de Commento, Commentator enim verificat eam per rationem generationis, dicens quod 'si detur quod substantia stans per essentiam est generata ex alia, illa substantia diminuta indigens aliquo quod compleat eam', quia 'generatio est via vel exitus a diminuto ad complementum', unde intendit per ⟨hoc⟩ quod sic generata ex re alia prius habet esse in⟨com⟩pletum in materia

tempore et natura, quam ducatur ad complementum, vel sit completa. Et videtur quod hoc sit falsum: si prius tempore haberet res generata ex alia re esse incompletum et postea completum, tunc generatio esset motus cum fiat in tempore, quia omnis successiva transmutatio videtur esse motus, quod est contra Aristotelem qui ponit motum tantum in tribus generibus, scilicet qualitate, quantitate, et ubi. ITEM: sequeretur quod forma substantialis haberet partem et partem quia successive generatur, quod falsum est, quia simplex est et inpartibilis. ITEM: sequeretur quod forma substantialis susciperet magis et minus, quod negatur in .5. *Physicorum* et in *Predicamentis*. OPPOSITUM tamen videtur: quoniam nulla virtus finita agit in instanti, quia tunc virtus infinita ageret in minori, quod non est dare, quia non est minus instanti; set natura generans res est virtutis finite, ergo etc.; nec forma substantialis generatur in tempore, et ita substantie exierunt ex re alia successive generante. Item, si forma substantialis fiat per generationem in instanti, et non in tempore, ut forma ignis in materia aeris, cum oporteat illam materiam rarefieri antequam inducatur in ea forma substantialis completa ante suum subjectum, et formam materie sequatur calidum quia subjectum primum ejus est materia calida rarefacta; sequitur quod forma accidentalis generatur ante suum subjectum et formam substantialem sui subjecti, quod est impossibile, ergo et illud ex quo sequitur. Et ita patet quod oportet ponere quod omnis substantia generata ex re alia prius habeat esse incompletum tempore in materia, et postea completum, sicut vult Commentator. Quod CONCEDENDUM unde ratio ejus bona. Ad objectum primum dicendum, quod contingit loqui de motu communiter, secundum quod extenditur ad omnem transmutationem successivam, et sic cadit in diffinitione temporis, cum dicitur 'tempus est mensura motus secundum prius et posterius', et sic est generatio substantie motus quod sic successive et in tempore. Aliquando contingit loqui de motu proprie, et sic loquitur Aristoteles .5. *Physicorum*

1 tempore] operante *MS*. 2 sit] est *MS*.

cum dicit quod motus tantum est in tribus predicamentis. Ad aliud dicendum, quod forma substantialis secundum suam essentiam simplex est et non habet partem et partem, tamen secundum esse potest habere, quoniam habet in materia esse diversa secundum completius et incompletius antequam esse completum. Ad aliud dicendum similiter, quod non est inconveniens formam substantialem suscipere magis et minus secundum esse, licet non secundum essentiam, et sic intelligit Aristoteles in *Predicamentis* et in .5. *Physicorum*, scilicet, quod secundum essentiam non recipit magis et minus, licet possit secundum esse, ut visum est.

Omnis substantia stans per se ipsam non est cadens sub corruptione

Actor hic loquitur de substantiis spiritualibus. Et videtur primo quod propositio est falsa, loquendo de hiis: quoniam omne quod participat medium et alterum extremum natum est participare reliquum extremum, quoniam opposita nata sunt fieri circa idem; set intelligentie sive substantie spirituales habent non-esse ante esse, et
f. 128 a 2. deinde esse medium, ergo nata sunt habere non-esse | post esse, et ita corruptibiles sunt et cadunt sub corruptione. ITEM: in tertio *Methaphysice*, omni compositioni divisio respondet: omne compositum est dissolubile sive natum dissolvi in ea ex quibus; set omnis substantia sive spiritualis sive corporalis creata est composita, ergo nata est dissolvi et ita corrumpi. ITEM: omne causatum distat in infinitum a proprietatibus sive a cònditionibus cause prime; set conditio primi non habere non-esse post esse et esse post non-esse, ergo nulli creature competunt vel convenient hee conditiones, et ita omnis creatura habet non-esse post esse, et ita habet esse sub corruptione. OPPOSITUM dicit in propositione, et patet per rationem, quoniam omne corruptibile est corruptibile per viam privationis, eo scilicet quod privatio semper machinatur ad maleficium, primo

24 respondet] ipse *MS.*

Physicorum ; set in substantiis spiritualibus non est privatio, quoniam privatio non est nisi in naturalibus cum sit principium naturale; hujusmodi autem substantie sunt supra naturam, ergo non sunt corruptibiles. Item, in *de Morte et Vita*, omne quod corrumpitur a suo contrario corrumpitur; set hujusmodi substantie non habent contrarium, ergo non sunt corruptibiles. Item, secundo *de Generatione*, propter longe distare a primo principio facta est corruptio in rebus; set hujusmodi substantie spirituales sunt valde proxime illi primo principio, scilicet cause prime, ergo non habet corruptio fieri in eis. Item, hujusmodi substantie si corrumpantur, aut ergo in nichil aut in aliquid; non in aliquid, quia ex nichilo producte sunt, neque in nichil, quia videmus quod substantie inferiores, que multo minus sunt nobiles, non corrumpuntur in nichil set in sua principia, ut in materiam et potentiam activam ex qua educebantur, ergo multofortius substantie spirituales que sunt multo magis nobiles non cadent in nichil penitus, et ita non habent corrumpi, ut videtur. Ad hoc dicendum, quod duplex est corruptio; naturalis et supra naturam. Illa que est supra naturam est duplex; quedam que debetur rebus eo quod ex non-esse producte sunt et ideo in ⟨non⟩-esse vertibiles, et hec dicitur originalis et prima; alia est que debetur rebus, eo quod composite sunt et ideo dissolubiles, et hec est secundaria respectu predicte. Et hiis duobus modis sunt substantie spirituales corruptibiles, et etiam omne creatum completum; primo modo procedit ratio prima, secundo secunda. Tertia autem ratio non procedit; in hoc enim differt creatura a creatore quod creator non habet non-esse ante esse neque post, creatura autem habet non-esse ante, licet non habeat post. Item, licet creator duret a parte post in perpetuum et creatura similiter, differt tamen, quoniam creatura non habet hoc a se set a primo, de se enim corruptibilis est nisi esset influentia creatoris; ipse autem creator hoc habet a se, et ita adhuc distat creatura a conditionibus et proprietatibus creatoris. Illa autem corruptio que est naturalis fit per

31 post] non post *MS.*

naturam privationis et contrarii, ut probant due rationes in oppositum, que ostendunt quod substantie spirituales non possunt corrumpi, hoc enim est verum, loquendo de corruptione naturali. Ad ultimum dicendum, quod substantia spiritualis si corrumperetur, hoc esset in nichil. Ad objectum dicendum, quod nobilitas vel innobilitas nichil facit ad corruptionem in nichil vel in aliquid, set hoc accidit, et dico quod componi vel fieri ex aliquo est ratio corrumpendi in aliquid, fieri autem ex nichilo est ratio corrumpendi in nichil, et quia substantie spirituales ex nichilo facte sunt per creationem, ideo si corrumperentur in nichil corrumperentur non obstante sua nobilitate vel conferente: substantie autem inferiores quia ex aliquo producte sunt vel educte, scilicet de potentia activa materie, ideo corruptione naturali et propria eis, in quantum generate, corrumpuntur in aliquid, ut in potentiam materie de qua educte sunt. Loquendo tamen de corruptione substantiarum inferiorum ultima et completa, que debetur eis ratione qua in suis principiis create sunt, quoniam principia constituentia puritatem essentie substantiarum generabilium sunt creata, et ipse in illis quoad puritatem essentie, potest dici quod, si sic corrumperentur, [quod] in nichil corrumperentur, sicut sua principia que ex nichilo creata fuerunt; et intelligendum circa illud quod dictum est quod compositio est causa corruptionis, quod sicut dicitur in libro *de Questionibus Tusculani⟨s⟩* a Tullio, quoniam cum in primo nullum sit genus compositionis, nullum in ipso cadit genus corruptionis.

Omnis substantia non sempiterna destructibilis aut est composita aut delata super rem aliam

Hic primo QUERITUR an aliqua substantia sit destructibilis sive corruptibilis, loquendo de corruptione naturali de qua ipse loquitur in proposito. Et videtur quod non: quoniam corruptio naturalis fit per contrarium, ut dicitur in *de Morte et Vita*; set substantie nichil est contrarium,

7 et] set *MS.* 12 sua] *add.* non *MS.*

in *Predicamentis*, ergo nulla substantia est corruptibilis. ITEM: omnis substantia aut est universalis aut particularis; set substantia universalis non est generabilis neque corruptibilis, ut dicit Aristoteles in pluribus locis, neque similiter particularis ut videtur, quia verius habet esse quam substantia universalis, quoniam universale non habet esse nisi in particulari; et ita videtur quod nulla substantia corruptibilis sit. CONTRA: omne generabile est corruptibile; set multe sunt substantie generabiles, ergo multe corruptibiles per naturam. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum primum dicendum, quod [duplex] est contrarietas triplex, quedam formarum substantialium circa aliquod subjectum constitutum in esse specifico et actuali, et talis neg⟨atur⟩ inesse substantie in *Predicamentis*; alia est contrarietas privationis ad formam sive actus ad potentiam, et talis est in substantia et est causa corruptionis substantie naturalis; alia est adhuc contrarietas differentiarum circa genus, et hec est in quolibet genere, set nichil ad propositum. Ad aliud [dicendum] quod universale est incorruptibile dicendum, quod universale dicitur dupliciter, scilicet absolute, et sic non ⟨est⟩ dicere quod universale est corruptibile; aliter dicitur incorruptibile, scilicet respective, scilicet in comparatione ad singulare vel ad singularia. Sic dicitur universale [in]corruptibile, scilicet mediante singulari, et quia singularia per continuam generationem continuantur, ideo dicitur quod in illis salvatum ⟨est⟩ incorruptibile, licet corrumpatur singulare. Et hoc est quia in diversis salvatur et manet in uno cum aliud corrumpitur, tamen si corrumperentur omnia singularia necesse esset omnia universalia corrumpi, cum in ipsis conservetur et generetur, quia destructis primis impossibile est aliquid aliorum remanere, et etiam uno corrupto corrumpitur universale in ipso.

Postea QUERITUR de verificatione propositionis totius, quia dicit quod omnis substantia sic destructibilis est composita aut delata super rem aliam. Hoc videtur esse

36 super] propter *MS.*

falsum: instantia enim est in materia prima; illa enim neque est composita neque delata super rem aliam, non enim habet materiam super quam deferatur, et tamen est destructibilis sive corruptibilis. ITEM: in predicato hujus propositionis est causa subjecti, nam compositio ponitur esse causa destructionis sive corruptionis sive delatio super aliud. Tunc queritur que sit hujusmodi compositio; aut enim est ex partibus essentialibus, quod falsum est, quia sic omne causatum corruptibile esset tali corruptione, scilicet naturali, et quodlibet causatum completum habet hujus-
f. 128 b 1. modi compositionem; aut ex partibus inte|gralibus, et tunc celum et celestia corpora essent corruptibilia, cum componantur ex partibus materialibus et quantitativis sive integralibus, quod falsum est, cum illa corpora sint super naturam et ita non subiciuntur naturali corruptioni. AD HOC dicendum, quod omnis substantia destructibilis aut est composita aut delata super rem aliam, loquendo de substantia destructibili per naturam sive corruptione naturali; sic patet quoniam mixtum destruitur propter sui compositionem, quia ex contrariis componitur, et similiter omne compositum naturale; propter autem delationem super rem aliam videmus quod anima intellectiva in ratione qua est actus corporis, quoniam sic defertur super rem aliam, scilicet super corpus. Sensitiva autem et vegetativa corrumpuntur eo quod deferuntur super corpus et secundum substantiam et prout sunt actus, et ideo non manent corrupto corpore, set intellectiva manere potest. Ad objectum primum patet solutio: quoniam non concludit de corruptione naturali, quia materia prima cum neque sit composita neque delata super rem aliam non habet corrumpi naturali corruptione sive destructione. Ad aliud dicendum, quod Actor non loquitur de hac neque de illa, set de compositione ex privatione et forma; omne enim taliter compositum est destructibile naturali destructione, eo quod privatio semper ad maleficium machinatur, et sic patet quomodo predicatum est causa subjecti in hac propositione quod compositio

5 subjecti] substantie *MS.* 23 defertur] destruitur *MS.* 27 potest] possit *MS.* 30 corrumpi *iter.* *MS.*

dicta et delatio causant naturalem corruptionem, ut visum est.

Omnis substantia stans per essentiam ⟨*suam est simplex et non dividitur*⟩

Quoniam super illam propositionem 'intelligentia est substantia que non dividitur', quesitum est an intelligentia sit simplex per privationem partium integralium, ideo hec obmitto hic, et QUERO an substantia aliqua sit simplex per privationem partium essentialium, ut intelligentia. Et videtur quod sic: quoniam sicut se habet effectus unus ad causam ⟨unam⟩, ita effectus simplex ad causam simplicem; set a primo quia unum est procedunt effectus quorum quilibet est unus, quare ab ipso quia simplex est poterunt procedere effectus quorum aliquis vel quilibet erit simplex, et ita videtur quod intelligentia sit simplex, loquendo de hac simplicitate que privat compositionem ex partibus essentialibus, eo quod primum sit simplex. ITEM: quedam est forma materialis et naturalis, quedam autem separata a materia et spiritualis; sub materialibus formis contingit ponere unam formam simplicem primam non compositam, aliter enim esset procedere in infinitum in formis naturalibus, ergo multofortius in formis spiritualibus contingit ponere unam formam simplicem per privationem compositionis ex partibus essentialibus; de hac enim simplicitate loquimur modo; set ab omnibus philosophis appellantur intelligentie forme spirituales separate a materia, ergo patet quod erit aliqua intelligentia simplex, ita quod non habebit compositionem ex partibus essentialibus, et qua ratione una, et alia, ergo patet quod omnis intelligentia erit simplex modo predicto. Set CONTRA: Boethius in libro *de* ⟨*Heb*⟩*domatibus*, substantia non potest esse simplex ubi esse aliud ab agere; set omnis substantia alia a causa prima est composita, ergo nulla alia est simplex. Item, primo *Methaphysice* Algazelis in primo nulla est compositio, quia in ipso nulla est additio substantialis forme vel accidentalis, et ideo nulla dualitas

10 unus] unius *MS.* 12 unum] simplex *MS.* 14 aliquis] aliquid *MS.*

est in eo ; set in omni intelligentia convenit reperire formam substantialem et accidentalem, ergo nulla est simplex. Ad hoc dicendum, quod nullum creatum completum sive principiatum habens stare per se est simplex a privatione partium essentialium. Ad objectum primum dicendum, quod quantum est a parte potentie primi creantis, posset creare effectum simplicem, et sic bene procederet propositio ; quantum est a parte ipsius creati impossibile est, quoniam simplicitas derogat nature creati completi, ut patet, quoniam principia ut materia et forma naturalem habent inclinationem ad se invicem, nec possunt stare in se ex eo quod simplicia sunt tali simplicitate de qua loquimur, non sic autem unitas repugnat nature creati, quoniam unumquodque idem est, quia unum numero est, ut dicit Boethius libro *de Unitate et Uno*. Ad aliud dicendum, quod cum intelligentia dicitur forma separata a materia, hoc est materia corporali et sensibili, et non a materia qualibet ; habet enim materiam intelligibilem et spiritualem, et ita non est sine materia omnino. Unde ad objectum dicendum, quod non est simile, quia illa forma prima materialis que ponitur esse simplex non est principiatum nec aliquod per se stans et completum sicut est intelligentia, set est quid incompletum, et habet rationem et naturam principii et non principiati, ideo ei non repugnat natura simplicitatis, set repugnat intelligentie que est quid completum in genere principiatorum.

Habito quod substantia stans per essentiam suam non sit simplex penitus set composita ex partibus essentialibus, QUERITUR an ejus compositio sit ex materia et forma. Et videtur quod non : quoniam .xi. *Methaphysice*, substantia eterna quia eterna non habet materiam. ITEM : .7. *Methaphysice*, materia duplex est ; scilicet sensibilis, et hec in naturalibus ; et intelligibilis, et hec in mathematicis ; cum non sit alia materia que nec naturalis sit nec mathematica, patet quod intelligentia nullam habet materiam. CONTRA : Boethius in *de Trinitate*, nulla forma pura est accidentibus [forma] subjecta ; set intelligentia est accidentibus subjecta,

34 que] intellectiva *MS.*

scilicet scientie sive virtuti et mutationi secundum locum, licet non motui, ergo non est forma pura. Item, ubicunque reperitur prius et posterius; set compositio accidentis cum subjecto posterior est compositione forme cum materia, ergo etc.; set in intelligentia reperitur posterior, ut nunc dictum est, ergo et prior, habet ergo compositionem ex materia et forma. Item, .xi. *Methaphysice*, dicitur quod quecunque sunt actu in motore primo sunt in potentia in materia; set forme intelligentiarum sunt actu in motore primo sive ipse intelligentie, quia in ipso sunt ydee omnium rerum, ergo intelligentie sunt in potentia in materia prima, ergo ab ejus potentia saltem via creationis educentur, et ita non solum formam habent set etiam materiam. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum primo dicendum, quod duplex est eternitas, scilicet creata et increata; Aristoteles loquitur de eternitate increata, qua solum prima causa eterna est, que non habet materiam aliquam nec materie conditionem, intelligentia autem eterna est eternitate creata, que potest esse in habentibus materiam. Ad actoritatem Boetii dicendum, quod ipse loquitur de materia naturali, et de hac vera est quod intelligentia non habet materiam; habet materiam sue forme competentem. Item, potest fieri vis in hoc quod dicit fundamento, quia fundamentum tempore prejacet ei quod super ipsum fundatur, ut patet in fundamento domus, unde per hoc intelligit ipse quod intelligentia vel substantia incorporea non habet materiam prejacentem tempore sicut fundamentum prejacet, set solum natura ita quod substantia | incorporea nullius materie f. 128 b 2,
fundamento immittitur, id est, nulli materie prejacenti ut fundamentum prejacet. Ad aliud dicendum, quod intelligentia habet materiam intelligibilem. Ad illud quod contra hoc obicitur dicendum, quod materia intelligibilis dicitur dupliciter; scilicet intelligibilis ita quod nec actu nec potentia sensibilis, et talis materia intelligibilis est in intelligentia; aliter dicitur materia intelligibilis ita quod non sensibilis est actu set potentia tantum, et talis est materia mathematicorum saltem in quantitate continua, quoniam ut

20 Boetii dicendum *iter. MS.* materia] materiali *MS.*

patuit secundo *Physicorum* et tertio *de Anima*, materia continue quantitatis est signatum secundi generis, quod est corpus. Hujusmodi autem materia omnem precedit naturalem transmutationem et est intelligibilis in actu et insensibilis, potest tamen fieri sensibilis per susceptionem differentiarum specificarum et desuper formarum accidentalium, unde signatum secundi generis, scilicet corporis, super se recipit formam tertii generis quod est elementare, et sic sensibile in actu, quoniam formam corporum elementarium concomitantur forme sensibiles accidentales, scilicet calidum, frigidum, humidum, et siccum, et etiam grave et leve, rarum et densum, et hujusmodi.

Supposito quod intelligentia sit composita ex materia et forma, quia tamen multe sunt positiones que ponunt contrarium, ideo convenit querere de illis. Prima est composita ex esse et forma; secunda ex esse et ente; tertia quod componitur ex genere et differentia et ita ex formis, quia partes diffinitionis forme sunt; quarta quod componitur ex quo est et quod est; quinta quod componitur ex actu et potentia. Et intendunt sic ponentes quod intelligentia sic componatur, ita quod non ex materia et forma, et videntur omnes iste positiones esse vere, et primo prima, quoniam in fine illius propositionis .ix.[e] 'Omnis intelligentie fixio' dicit Commentator quod 'intelligentia est habens heliachin et formam', quoniam est esse et forma in ipsa intelligentia. Vult ergo quod ⟨ex⟩ esse et forma componatur, set constat quod esse illius ⟨non⟩ est materia set est actus entis; ergo non componitur ex materia et forma. Item: secunda positio videtur confirmari, quoniam in omnibus causatis est esse diversum ab ente, ut dicit Boethius in libro *de ⟨Heb⟩domatibus*; set quelibet diversa convenientia in unum faciunt compositionem, ergo intelligentia componitur ex esse et ente. Et tamen ens non est materia ipsius esse nec e contrario, ergo intelligentia, ut videtur, non componitur ex materia et forma, set ex esse et ente. Item: tertia confirmari potest; intelligentia est in primo

24 est *iter. MS.* 25 in ipsa intelligentia *iter. MS.* 35 esse] ente *MS.*

genere substantie, scilicet tamquam species in genere, est enim substantia incorporea et ita habet genus et differentiam quia species est, habet ergo ex hiis diffinitionem; set .7. *Methaphysice* dicitur quod omnes partes diffinitionis forme sunt, ergo intelligentia componitur ex formis et ita non ex materia et forma. 4. positio sic confirmatur, quoniam dicit Boethius in libro *de ⟨Heb⟩domatibus* quod in quolibet causato diversum est quod est et quo est; set 'quo est' ipsa forma, 'quod est' autem est illud cujus esse actus; set esse est actus entis, ergo 'quod est' idem est quod ens, et hoc planum est intuenti. Si ergo intelligentia, cum sit causatum, habeat 'quo est' et 'quod est', ipsa componitur ex illis, et ita componitur ex ente et forma, et non ex materia et forma. 5. positio confirmatur sic, quoniam in libro *de Intelligentiis* dicitur quod intelligentia componitur ex actu et potentia, et non ex materia et forma. Set CONTRA istas positiones sic arguitur, primo contra primam sic: forma est causa esse et non est actus ipsius esse; set forma non facit compositionem nisi cum eo cujus est actus; non est autem actus nisi materie, ergo non facit compositionem nisi cum materia, non ergo componitur intelligentia nec aliquid aliud ex esse et forma. Contra secundam sic arguitur: quoniam esse est actus entis, ergo esse naturaliter posterius est ente; set nullum posterius est de compositione prioris, nam componentia priora sunt compositione naturaliter, ergo de nullius entis compositione erit esse. Item, nichil cadit in compositionem sui-ipsius cum alio, ut predictum est, homo enim non componitur ex homine et aliquo alio, ergo nullum ens componitur ex ente et esse, quare nec intelligentia. Contra tertiam sic arguitur: intelligentia est in genere primo, scilicet substantie; set primum genus quod est substantia compositum est ex materia et forma secundum Boethium dicentem ⟨quod⟩ relictis extremis de medio agit Aristoteles in *Predicamentis*. Illud autem medium est compositum, sive substantia composita, ex materia et forma, quia de hiis extremis loquitur Boethius, ergo multo magis omnia inferiora ejus, cum sint compositiora, habent materiam et formam,

ergo intelligentia cum sit in genere substantie, ut species non ut differentia, non erit ita composita ex genere et differentia, et dicit 'quin etiam ex materia ⟨et⟩ forma et hoc ratione sui generis'. Contra .4. sic: 'quod est' est illud cujus est actus, et ita cum esse sit actus entis est idem quod ens; set quo est ipsi forma; set idem non cadit in sui compositione cum aliquo, ergo nullum ens ex ⟨en⟩te et forma sive ex 'quo est' et 'quod est' componitur, et ita nec intelligentia nec aliud. Contra .5., ⟨5.⟩ *Methaphysice*, [si] hujusmodi actus et potentia que ponuntur esse principia componentia intelligentiam, aut sunt tali compositioni principia essentialia aut accidentalia; si substantialia, ergo idem quod materia et forma, quia non sunt alia principia substantialia alicujus compositi nec alia ab Aristotele inveniuntur quam materia et forma; si autem principia accidentalia, ergo necessario a substantialibus habent ortum; set actus forme debetur, potentia vero materie, ergo a materia et forma ortum habent, et ita necesse est intelligentiam componi tanquam ex principiis substantialibus ex materia et forma et nullo modo alio. Quod CONCEDENDUM est, unde proprie loquendo de compositione sic componuntur et non aliter; contingit tamen extendere nomen compositionis, ut non solum illa dicantur componentia que differunt in essentia ut materia et forma, set etiam dicatur compositio ex aliquibus sola ratione differentibus, et sic potest dici quod intelligentia compositione ex esse et forma componitur. Hec enim differunt ratione, ut ponit prima positio, proprie autem non componitur aliquid ex hiis, ut procedit ratio in oppositum. Ad secundam positionem similiter dicendum, quod esse et ens in ratione differunt, et ita extendendo nomen compositionis potest ex hiis fieri compositio proprie, aut non componitur aliquid ex hiis, ut obicit ratio in contrarium. Ad tertiam positionem, concedendum ⟨est⟩ rationem que est contra ipsam; ad illam que confirmat positionem, dicendum quod cum dicitur 'partes diffinitionis forme sunt' li 'forme' potest legi genitive, ut sit sensus, forme, id est, ipsius speciei que forma dici

4 est [2]] et *MS.* 22 extendere] excedere *MS.*

potest, partes enim speciei essentiales sunt genus et differentia que sunt partes diffinitionis; vel potest legi nominative, ita quod partes diffinitionis forme dicantur, et non per privationem materie simpliciter set materie sensibilis, nichilominus ipsum genus habet materiam intelligibilem cum sit in genere predicamentali ut principiatum. Hoc dico propter differentiam que ⟨est⟩ simplex, | ut patet f. 129 a 1. .5. *Methaphysice* et .7. Ad quartam positionem patet solutio, quod componitur ex ‘quo’ et ‘quod est’, id est ex forma et ente extendendo nomen compositionis, proprie autem non. Ad quintam dicendum, quod cum dicitur quod intelligentia componitur ex actu et potentia, licet non ex materia et forma, ipse loquitur de materia sensibili et corporali et non de materia intelligibili; alio modo sermo falsus esset, ut patet ex dictis.

Habito quod intelligentia sit composita ex materia et forma, et hoc per rationes plures et etiam removendo prohibens per remotionem positionum erronearum, QUERITUR utrum materia intelligentiarum sit eadem per essentiam cum materia rerum corporalium. Et videtur quod non: quoniam .xi.º *Methaphysice* substantia immobilis non communicat in aliquo principio cum substantia mobili; set intelligentia est substantia immobilis; non enim movetur, cum omnis motus fiat in tempore et ipsa sit supra tempus quantum ad substantiam et operationes; celum autem et alia corpora mobilia sunt, ergo etc., et ita intellectus non communicat in materia cum substantiis corporalibus. ITEM: Boethius in libro *de Duabus Naturis*, quecunque habent eandem materiam sunt transmutabilia adinvicem; set intelligentia non est transmutabilis in celum, nec e contrario, nec in aliquod corporale, ergo non habet eandem materiam cum illis. CONTRA: ubicunque contingit reperire eandem passionem contingit ibidem reperire eandem causam passionis; set numerus est passio communis intelligentiis et corporalibus, quare et materia, cum materia sit causa numerationis, unde etiam Augustinus *super Predicamenta* dicit quod quantitas debetur composito ratione materie, et ita materia una per essentiam et communis reperitur in

substantiis corporalibus et spiritualibus sive intelligentiis sicut et numerus. Quod concedendum aliter enim esset ponere duas materias primas. Ad objectum dicendum, quod substantia uno modo dicitur immobilis per se et per accidens, et etiam a privatione tam motus quam mutationis, et sic solum primum est immobile quia stabile manens dat cuncta moveri, ut dicit Boethius, et de tali substantia immobili intelligitur quod dicitur .xxxx xi°. Aliter dicitur substantia immobilis per se, mobilis tamen per accidens, ut anima ; vel etiam dicitur immobilis substantia a privatione motus et non mutationis, et sic dicitur intelligentia substantia immobilis, et talis potest communicare in principio aliquo cum corporalibus substantiis sive cum substantia mobili, ut in materia. Ad aliud dicendum, quod contingit loqui de communicatione in materia eadem dupliciter ; quoniam aut ita quod communicant in substantia et essentia materie et potentia activa, et sic intelligit Boethius quod quecunque communicant in materia sunt transmutabilia adinvicem, ut elementa et mixta saltem per resolutionem ad materiam primam, ut patet in simplici generatione elementorum adinvicem et in generatione mineralium et transmutatione metallorum que sunt mixta. Aliquando contingit aliqua communicare in materia ita quod in substantia et essentia materie et non in potentia activa sive privatione, et sic communicant substantie spirituales cum corporalibus, nam in substantia materie et essentia communicant tantum enim est de substantia materie omnino prime que universaliter precedit formam generis primi et ipsum genus quod est substantia et intelligentia, quantum in celo vel alio corpore, nec differt materia celi a materia intelligentie nisi in hoc quod in celo et aliis corporibus sunt partes materie extra se posite et extense, in spiritualibus autem non sunt extense aliquo modo set sub se et in se posite. Propter autem talem communicantiam non se transmutant, quoniam non communicant in potentia activa que principium est transmutationis.

Habito quod in spiritualibus et corporalibus sit materia

6 manens dat] movens datum *MS.* 30 vel *iter. MS.*

eadem in essentia et substantia, QUERITUR an sit eadem numero. Et videtur quod sic: quoniam distinguimus vel circumscribimus materiam corporalium a sua forma, et similiter materiam spiritualium sicut potest facere intellectus cum possit prius a posteriori absolvi aliquo modo. Tunc arguo sic: .7. *Methaphysice*, solus actus dividit et distinguit; forma autem et actus idem sunt cum hujusmodi materia, scilicet que est circumscripta forma corporali et spirituali; sic informis sive sine forma ipsa erit una omnino sine aliqua diversitate, et ita erit una numero. ITEM: uni contrarietati inest unum subjectum; set tantum est una prima contrarietas, scilicet inter privationem et habitum, ut dicitur ibidem, ergo tantum est una materia numero que est subjectum illius contrarietatis. CONTRA: composita spiritualia et corporalia differunt inter se et adinvicem secundum numerum, ergo et eorum principia essentialia que sunt materia et forma, et patet [genera], quoniam composita nullam habent diversitatem adinvicem nisi a suis componentibus, ergo materia est diversa numero in spiritualibus adinvicem et similiter corporalibus diversis. Quod CONCEDENDUM unde est una materia prima omnium, et est una unitate speciei specialissime, licet quidam dicant ipsam esse eandem numero; set non est intelligibile quomodo principia erunt eadem numero principiatorum numero diversorum. Ad objectum primum dicendum, quod duplex est divisio sive distinctio; quedam secundum speciem, et hanc facit forma sive actus; alia secundum numerum, hanc facit materia secundum quod dicitur in .7. ⟨*Methaphysice*⟩ ‘generans non generat aliud nisi propter materiam’. Ad aliud dicendum, quod ratio supponit falsum, scilicet quod tantum sit una contrarietas numero; dico enim quoniam diverse sunt numero contrarietates, quia in qualibet substantia numero est una contrarietas numero inter privationem et habitum sive formam, et sic patet responsio.

2 distinguimus] intelligamus *MS*. 21 materia] natura *MS*.

Omnis substantia simplex est stans per seipsam, id est, per essentiam suam

Quoniam ista propositio aliquantulum patefacta est in sua conversa immediate precedente, ideo de ipsa modicum DUBITATUR. Videtur tamen quod falsa sit: quoniam materia prima est substantia simplex, non tamen stat per essentiam suam set per formam; item, forma prima est substantia simplex, que tamen stat per compositum. ITEM: nulla est substantia simplex in creatis quin habeat aliquod genus compositionis nisi dicte due, scilicet materia et forma prima, ergo cum 'omnis' requirat tria appellata, videtur ⟨quod⟩ incompetenter dicitur 'omnis substantia simplex'. AD HOC dicendum est, quod secundum quod dictum est in ejus conversa, quod Actor loquitur de substantia simplici per privationem compositionis ex partibus integralibus, et non compositionis ex partibus que sunt materia et forma; tales autem sunt plures, ut omnes intelligentie et anime, scilicet, habent compositionem partium essentialium, simplices tamen sunt, ita quod non habent compositionem partium integralium sive quantitativarum, habent tamen stare per essentias suas. Et sic patet quod male obicitur de materia prima et forma prima, quia ille non sunt tales simplices de quibus, cum non habeant | f. 129 a 2. partes essentiales, et patet ex jam ⟨dictis⟩ quod 'omnis' habet sufficientiam appellatorum, ut dictum est de substantia simplici, et sic patet responsio.

Omnis substantia creata in tempore aut est semper in tempore et tempus non superfluit ab ea ⟨quoniam est creata et tempus equaliter: aut superfluit super tempus et tempus superfluit ab ea quoniam est creata in quibusdam horis temporis⟩

Ad evidentiam hujus propositionis posset queri de tempore et de numero ejus, similiter de eternitate, et etiam substantiis eternis et temporalibus; set de tempore quesitum

est 4. *Physicorum*, de numero autem eternitatis dictum est in secunda propositione hujus libri, ideo hic queritur de substantiis mensuratis tempore et eternitate, et primo de substantiis mensuratis eternitate, et primo QUERITUR an causa prima mensuretur eternitate. Et videtur quod non ; quoniam dicit Boethius in *de Consolatione Philosophie* quod 'creator non est ante creaturas duratione set tantum simplicitate nature'; set manifestum est cuilibet quod creator est ante creaturas et non duratione, ergo cum eternitas sit duratio non est ante illas eternitate, et ita eternitate non mensuratur. CONTRA : omne eternum mensuratur eternitate ; primum est eternum, ut dicit Boethius in *de Consolatione*, concludens de ipso primo quod 'eternitas est nobilis vite possessio tota simul', et per hoc vult quod primum sit eternum, ergo primum in eternitate. Quod CONCEDENDUM est, extendendo nomen mensure et non proprie, quia mensura proprie circumscribit, primum autem non circumscribitur ab [1]⟨aliquo⟩, unde non proprie mensuratur, set sicut infinitum ab infinito. Ad objectum dicendum, quod duplex est duratio; una que ⟨alia⟩ est a substantia ⟨du⟩rante, et de ea intelligit Boethius quod primum non precedit creaturas duratione; alia est duratio que idem est cum substantia dura⟨nte⟩ et tali duratione precedit primum creaturas, et hoc est quod ipse dicit: 'non precedit eas duratione', scilicet que sit alia a se set simplicitate nature, sua enim natura simplex idem est quod sua duratio, et e contrario, quia omnia que sunt in ipso idem sunt quod ipsum.

Habito quod mensuretur eternitate, QUERITUR an eadem eternitate cum creaturis, an alia. Et videtur quod eadem : quoniam primum est in 'nunc eternitatis', similiter intelligentia ⟨aut⟩ alia creatura est in 'nunc eternitatis'; set sicut habetur in .4. *Physicorum*, impossibile est duo diversa 'nunc' esse simul, ergo illa duo ⟨'nunc'⟩ in quibus primum et creature sunt, sunt unum et idem 'nunc', quare et eternitas primi et creature erit eadem. Set CONTRA : eternitas qua creature ⟨sunt⟩ eterne est simul natura ⟨et⟩

[1] The text of this folio has been cut off at the edge. 36 primi] prima *MS.*

duratione cum illis; set eternitas qua primum dicitur eternum est ante omnes creaturas, ergo non est eadem eternitas qua mensurantur ⟨primum⟩ et creature, set alia et alia. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod Aristoteles loquitur in .4. ⟨*Physicorum*⟩ de duobus 'nunc' ejusdem speciei, talia enim impossibile ⟨est⟩ esse simul, tamen duo 'nunc' diversarum durationum secundum speciem possibile est simul esse; verbi gratia, duo 'nunc' temporis non contingit simul esse, unum 'nunc' temporis et unum eternitatis bene possibile est simul esse. Similiter in proposito bene contingit esse simul unum 'nunc' eternitatis qua mensuratur creatura, et unum eternitatis qua mensuratur causa prima, quoniam omnino diverse sunt iste durationes.

Habito ⟨quod⟩ primum et creature non mensurantur eadem eternitate, QUERITUR utrum illa eternitas qua mensuratur primum sit eadem cum su⟨a substantia, ut⟩ jam suppositum est. Et videtur quod non: quoniam eternum dicitur denominative; set Boethius dicit in *commento supra Predicamenta* quod ad denominationem tria requiruntur, scilicet quod denominativum dicat formam in subjecto, et quod conveniat in principio et differat in fine, ergo erit ⟨dicere⟩ formam in subjecto; set nulla forma que est in subjecto est substantia primi, ergo si dicatur 'primum est eternum' illa eternitas non potest esse ⟨eadem⟩ cum sua substantia. CONTRA: si illa eternitas est alia a substantia primi, aut ergo super substantiam primi addit substantiam vel ⟨accidens⟩; non accidens, quoniam in libro *de Articulis Fidei*, 'in deo nullum accidens cadit'; non substantia, quia tunc in primo esset multitudo, quod ⟨falsum⟩ est, imo verissima est et simplicissima unitas, ut patet ex dictis. Quod CONCEDENDUM unde eternitas qua dicitur mensurari est idem quod sua substantia. Ad objectum dicendum, quod duplex est denominativum, scilicet extrinsecum, scilicet quod predicat aliud in essentia a suo subjecto, ut cum dicitur 'homo est bonus' et ⟨sic⟩ loquitur Boethius, tale enim dicit formam in subjecto; aliud est denominativum

7 tamen] cum *MS.* 32 qua] alia *MS.*

intrinsecum, quod scilicet predicat idem in essentia cum ⟨eo⟩ quod denominat, ut cum dicitur 'unitas est una, longitudo est longa', hec enim denominativa sunt intrinseca, hujusmodi ⟨enim⟩ denominantur per ipsa. Et tale non dicit formam in subjecto respectu sui principalis, set idem in substantia et essentia, unitas enim et unum ⟨sunt⟩ idem in substantia et essentia. Similiter dicendum est in proposito cum dicitur 'primum est eternum'; idem enim est dicere 'primum est eternum', ⟨et⟩ 'eternitas est eterna', et in tali 'eternum' est denominativum intrinsecum, predicans idem in essentia et substantia cum eo de ⟨quo⟩ predicatur.

Habito quod causa prima eternitate mensuretur, queritur utrum aliqua creatura eternitate mensurari habeat, et que sic et que non; et primo queritur de substantia, secundo de accidente. QUERITUR ergo primo an aliqua substantia creata mensuretur eternitate. ⟨Et videtur⟩ quod non: quoniam omnis substantia habet partem et partem, saltem partes essentiales, manifeste patet quod nulla substantia creata mensuratur eternitate. CONTRA: omnis substantia habens durationem mensuratur eternitate vel tempore, quia non sunt plures mensure, nec plures inveniuntur ab Aristotele; set multe sunt substantie que non mensurantur tempore, imo esse possunt tempore corrupto, ergo multe sunt substantie mensurate eternitate. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum in contrarium, dicendum quod partibilitas uno modo est sine successione, et talis non repugnat eternitati, et talem habet substantia mensurata eternitate, partibilitas enim per partes ⟨et partes non⟩ est talis; alia est partibilitas cum successione prius et posterius in durando, et talis repugnat eternitati; talem ⟨non habet⟩ substantia mensurata eternitate; quod autem prima partibilitas, scilicet que est sine successione partium secundum prius et posterius in durando quoad partes essentiales, non repugnat eternitati, vel quia eternitas partes habet sine successione, ut dictum est super illam propositionem 'omne esse superius', vel etiam supponendo quod partes non

17 habet] habeat *MS.* 18 partes] partem *MS.* 26 partibilitas] pluralitas *MS.*

habeat, ⟨non⟩ tamen repugnat talis partibilitas in mensurato suo, quia non requirit⟨ur⟩ proportio vel unigenitas inter mensuram et mensuratum quoad rationem illarum partium. Videmus enim quod unitas que est 'quid simplex' est mensura rei unius que tamen comp⟨osita est⟩.

Consequentur QUERITUR an aliquod accidens mensuretur eternitate. Et videtur quod non: quoniam in *de Celo et Mundo* et in .8. ⟨*Physicorum*⟩ dicitur quod nullum accidens est perpetuum; set perpetuum et eternum idem, ergo etc. CONTRA: propria passio et subjectum suum ⟨simul⟩ duratione, licet subjectum naturaliter prius sit; cum ergo substantie alique mensurentur eternitate, oportet quod earum passiones ⟨proprie⟩ mensurentur eternitate. Item, sicut se habet propria ⟨passio⟩ rei temporalis ad temporalem rem, ita res eterne ad rem ⟨eternam⟩; set propria passio rei temporalis mensuratur eadem mensura qua mensuratur res temporalis, scilicet tempore, ergo ⟨similiter⟩ propria passio rei eterne mensuratur eadem mensura qua mensuratur res eterna, scilicet eternitate, et ita aliqua accidentia mensurantur. Quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, quod accidens uno modo dicitur quod habet vere essentiam accidentis et in g⟨enere⟩, et sic sumendo accidens aliquod accidens potest mensurari eternitate et esse eternum
f. 129 b 1. sicut et ejus subjectum, et sic non lo⟨quitur de⟩ | accidente in .8. *Physicorum*; aliter dicitur accidens quod dividitur contra 'per se', et tale idem est quod per accidens, et tale non est perpetuum vel eternum, et de hoc loquitur Aristoteles in .8.

Habito quod alique substantie mensurentur eternitate, QUERITUR que sint, et primo an intelligentia, et similiter an celum et anima mensurentur eternitate. Et videtur quod non primo de intelligentia: creato corruptibili debetur corruptibilis mensura, quia mensura et mensuratum sunt unigenea, .x°. *Methaphysice*; intelligentia est mensuratum corruptibile duplici corruptione, scilicet corruptione originali quia ex nichilo processit ⟨et⟩ ideo in nichil natum est redigi, et ratione compositionis quia sci-

33 mensura *pr.*] mensuratur *MS.*

licet composita, omne autem compositum est ⟨dissolubile⟩ in ⟨com⟩ponentia, ut dicitur in tertio *Prime Philosophie*, dicitur enim ibi quod cuilibet compositioni sua dissolutio ⟨debetur; eter⟩nitas autem est mensura incorruptibilis, ergo non debetur ipsi intelligentie. Eodem modo potest argui de celo et de anima. ITEM: de celo hoc videtur per aliam rationem, quoniam mensurato divisibili debetur mensura divisibilis; celum est hujusmodi, divisibile enim est secundum ⟨prius⟩ et posterius, quare ei debetur mensura divisibilis secundum prius et posterius; eternitas non est hujusmodi. Hoc idem videtur de anima, quoniam quod est post eternitatem mensuratur eternitate; anima est post eternitatem et supra tempus, ut dicitur in commento illius propositionis 'omne esse ⟨superius⟩', ergo non mensuratur eternitate. OPPOSITUM omnium horum videtur una ratione communi: quoniam corrupto tempore penitus contingit re⟨maner⟩e intelligentiam, celum, et animam, ergo possunt esse sine mensuratione sui a tempore; cum ergo eis debeatur aliqua mensura, oportet quod mensurentur eternitate quia non sunt ⟨alie mensure⟩ a mensuratione durandi quam tempus et eternitas. Major patet de ⟨anima⟩ et intelligentia, quia sunt supra tempus et non in tempore; set probatio quod celum potest stare vel esse, corrupto tempore, quia corrupto mo⟨tu⟩ celi contingit celum esse; set motu corrupto non contingit tempus esse; set possibile est motum corrumpi; ergo hee substantie mensurantur eternitate. Quod CONCEDENDUM est. Hic assignetur hec differentia inter mensuras harum substantiarum, quod intelligentia mensuratur eternitate, anima autem et celum evo; set quod idem est in re et in essentia et in substantia evum et eternitas ⟨videtur⟩, differunt autem sola ratione vel comparatione, quoniam eternitas dicitur ⟨mensura que⟩ mensurat intelligentiam propter puritatem sui esse et nobilitatem, quia intelligentia nec actus corporis est, nec corpus; illa autem eadem mensura ⟨qua⟩ mensurat substantiam que corpus est, ut celum, vel actus corporis, ut animam, dicitur evum. Ad objectum primum dicendum, quod eo modo

35 mensura] mensuratur *MS.*

quo mensuratum, scilicet intelligentia, est corruptibile, est ipsa mensura corruptibilis, scilicet eternitas corruptibilis, quoniam utraque corruptibilis est per naturam propriam; tamen nunquam corrumpetur propter continuam primi influentiam, unde sicut intelligentia non est corruptibilis corruptione naturali que fit via contrarietatis, ita nec eternitas. Ad aliud dicendum, quod prius et posterius dicuntur dupliciter; uno modo secundum extensionem quantitativam, et sic celum ⟨habet⟩ prius et posterius, habet enim partes extensas ab oriente in occidens et ab occidente in oriens, talis autem ⟨quant⟩itas compatitur secum indivisionem quantum ad substantiam et essentiam et esse in eo in quo est; aliter dicitur prius et posterius, scilicet secundum successionem et partibilitatem in substantia et essentia et esse, et sic non est in celo; et sic repugnat eternitati prius vel posterius ⟨que est⟩ mensura indivisibilis absque successione et renovatione aliqua; tempus autem mensura ⟨cum⟩ successione et renovatione ⟨et⟩ variabilitate partium, et ideo est mensura motus et rerum generabilium et corruptibilium, quorum esse tota die renovatur et variatur. Ad aliud quod obicitur de anima, quod ipsa est post eternitatem, dicendum, quod li 'post' potest dicere ordinem durationum diversarum secundum ⟨essentiam⟩ et substantiam, et sic esset falsa illa propositio, nec sic intelligit Commentator; vel potest dicere ordinem durationum diversarum secundum rationem ⟨tantum⟩ et non secundum substantiam, et intelligenda est quod anima est post eternitatem quoniam evo mensuratur, quod est ⟨secundum⟩ rationem post eternitatem, licet sit idem cum ipsa secundum rem. Ut dictum est prius, eternitas refertur ad substantiam que neque corpus est ⟨nec⟩ actus corporis, evum autem corpori celesti et anime appropriatur, que licet non sit corpus, est tamen actus corporis, et ideo anima dicitur esse post eternitatem quia est in evo propter istam diversitatem secundum rationem que est inter evum et eternitatem, licet secundum rei veritatem ⟨sit⟩ in eternitate, quia idem est eternitas et evum omnino secundum rem.

Habito quod substantie spirituales et corpora superiora

eternitate mensurantur, QUERITUR utrum generabiles et corruptibiles mensurentur eternitate aut sicut 'in quibusdam horis temporis', ut dicit Actor secundum expositionem Commentatoris. Et videtur quod eternitate mensurentur: quia dictum est quod celum mensuratur eternitate, quia ejus substantia et essentia ⟨simul⟩ est absque successione et variabilitate; set substantia et essentia horum generabilium et corruptibilium est simul sine successione, ⟨ergo⟩ ratione consimili mensurantur eternitate propter indivisionem suarum essentiarum. CONTRA: .4. *Physicorum*, quedam sunt in tempore ut in ⟨mensu⟩ra, ut generabilia et corruptibilia, non ergo mensurantur eternitate set tempore. Item, Commentator exponit illud verbum quod quedam sunt 'in quibusdam horis temporis' de generabilibus et corruptibilibus, et ita vult quod generabilia et corruptibilia tempore et non eternitate mensurentur. AD HOC dicendum, ⟨quod⟩ generabilia et corruptibilia secundum sui essentias mensurantur eternitate, ut procedit ratio prima; secundum tamen sui ⟨rationem⟩ tempore mensurantur, ⟨ut⟩ procedunt alie due; quomodo autem hoc sit patebit consequenter.

Habito que sunt supra tempus et que mensurantur eternitate ⟨et de⟩ illis etiam que sunt in quibusdam horis temporis, queritur ultimo de illis que parificantur tempori et coequantur, que sunt quasi medie quo⟨ad hoc⟩ inter ⟨eternas et⟩ generabiles et corruptibiles, et QUERITUR que sunt hujusmodi substantie tempori coequate. Et videtur quod celum sit talis substantia et substantie celes⟨tes⟩: quoniam est substantia suprema, ut intelligentia, et est substantia infima, ut generabilis et corruptibilis, prima est omnino super tempus; secunda autem ⟨mensur⟩atur a tempore penitus in esse suo, quia est 'in quibusdam horis temporis'; cum ergo nulla horum tempori parificetur, set una excedat, ⟨alia⟩ autem ab ipso exedatur, quod patet; substantia que est media inter illas debet tempori coequari, hujusmodi est substantia celestis, ergo est substantia que tempori parificatur. Et hoc etiam videtur Plato in *Timeo*

30 infima] in suma *MS.*

innuere, et Aristoteles .8. *Physicorum*, dicentes quod celum et tempus ⟨sunt⟩ coequeva. CONTRA: illa substantia quam dicunt Actor et Commentator coequari tempori convenit cum superioribus in duratione perpetua et cum inferioribus per generationem, ⟨actio⟩ne scilicet et passione, et hoc vult Commentator, dicens quod permanentia eorum est per generationem et motum; set celum non ⟨est genera⟩bile nec ejus permanentia per generationem continuatur, ergo patet quod non est illa substantia de qua loquitur Actor et Commentator, que tempori parificatur. QUOD ⟨CONCEDENDUM⟩ imo dico quod hujusmodi substantie sunt universalia rerum inferiorum generabilium et corruptibilium, hujusmodi enim universalia tempori coequantur et habent proprie⟨tate⟩s quas Commentator de substantia assignat quam dicit tempori coequari, generantur enim ex consequenti in suis particularibus, et ita in generatione conveniunt cum substantiis in⟨feriori⟩bus, et iterum cum superioribus in permanentia et duratione sive perpetuitate, durabunt enim in perpetuum et per continuam singularium durationem que fit in tempore, tempus enim per naturam nunquam cessabit, licet per voluntatem primi habeat, et ita conveniunt cum superioribus in duratione. Ad objectum primo dicendum, quod male procedit ratio illa, quoniam celum quod ibi ponitur esse substantia media debet poni cum extremo, scilicet cum superioribus substantiis. Ad aliud dicendum, quod celum potest considerari secundum sui substantiam vel secundum suum motum. Si secundum suum ⟨motum⟩, coequatur tempori, ejus enim motus tempori coequatur; si autem secundum substantiam intelligamus celum tempori coequari, hoc est dupliciter; ⟨aut⟩ ita quod illa coequatio sive illud coequevum dicat concomitantiam cum ratione mensure, et sic falsum est, quoniam substantia celi tempore ⟨non⟩ mensuratur; aut ita quod denotet concomitantiam in durando sive ratione mensure, et tunc verum est secundum naturam et philosophiam ⟨quod ce⟩lum tempori est coequevum, quia sicut celum nunquam desinet esse, ita nec tempus per naturam,

18 perpetuitate] perpetua *MS.* 21 habeat] habebit *MS.*

licet aliquando desinat per voluntatem ⟨primi, set⟩ de hoc nichil ad philosophiam; hoc enim exedit philosophicum intellectum.

⟨Inter rem cujus substantia et actio sunt in momento eternitatis et inter rem cujus substantia et actio sunt in momento temporis existens est medium et est illud cujus substantia est ex momento eternitatis et operatio ex momento temporis⟩

Hic queritur primo an contingat tales res ponere quas proponit; secundo, si sint, que sunt ille; set questio prima tripartita est ⟨eo⟩ quod ipse proponit res triplices. Primo ergo QUERITUR de primis, an scilicet contingat ponere rem aliquam cujus substantia et actio sunt in momento eternitatis, sive mensuretur eternitate. ⟨Videtur quod non:⟩ quoniam sic ⟨ut⟩ se habet actio ad substantiam ita mensura actionis ad mensuram substantie; set actio ad⟨dit⟩ supra substantiam cujus est, ergo et ejus mensura super mensuram substantie; set mensura substantie eterne est eternitas, ergo actionis substantie mensura non erit eternitas, set aliquid addet supra eternitatem. Set CONTRA: Commentator supra primum *Methaphysice*, 'in fundamento ⟨nature⟩ nichil est occiosum', ergo quam cito substantia eterna est, habet aliquam operationem; set substantia aliqua in eternitate est, ergo et sua actio similiter in eternitate eterna, cum habeat esse quam cito est, aut erit occiosa. Quod CONCEDENDUM. Ad objectum dicendum, quod contingit de actione et substantia cujus est ⟨loqui⟩ absolute, et sic actio addit supra substantiam cujus est, vel in comparatione ad rationem mensurandi, et sic nichil addit actio tali substantie super substantiam, nec tenet proportio quoad hoc, unde non oportet quod propter additionem ad substantiam et essentiam | ut idem tempus ⟨habeat⟩ diversos motus et f. 129 b 2.
eadem eternitas diversas intelligentias per essentiam, et sic fallit proportio, quia licet substantia diversa sit a sua actione, e te contrario, tamen illa actio concomitatur

substantiam cujus est inseparabiliter et quam cito est, ideo eadem mensura mensuratur.

Secundo DUBITATUR de re secunda, scilicet utrum sit ponere aliam rem cujus substantia et actio mensurentur tempore. Et videtur quod non: quoniam .4. *Physicorum* nichil secundum suam substantiam et essentiam tempore mensuratur nisi motus, ergo nulla substantia tempore mensuratur. CONTRA: in eodem dicitur 'generabile omne et corruptibile tempore mensurantur'; set substantia rerum generabilium et corruptibilium est generabilis et corruptibilis, ergo mensuratur tempore—de actione autem talis substantie planum est quod ipso tempore mensuratur. Ad hoc dicendum, quod differt substantia rei et ejus essentia; dico enim quod substantie generabiles et corruptibiles quoad puritatem sue essentie quam habent a primis principiis, que sunt materia prima et forma prima, que exiverunt creatione in esse, sic mensura(n)tur eternitate et non tempore, quia quoad hoc create sunt hujusmodi substantie in suis principiis, ut patuit prius, et omne creatum hujusmodi eternitate mensuratur. Si autem consideretur hujusmodi substantia quantum ad esse substantiale, et esse nature etiam quod additur super puritatem sue essentie quam natura supponit in sua actione, et illud esse acquisitum per generationem vel additum supra puritatem essentie rei generabilis communiter loquendo dicitur substantia rei generabilis vel substantiale eidem, eo quod non est accidens. Ad objectum dicendum, quod non est simile de motu, quia motus secundum suam substantiam et essentiam mensuratur tempore, quia et esse ejus et essentia ejus sunt in continuo fluxu, non sic autem substantia generabilis secundum substantiam et essentiam mensuratur tempore, quoniam nullius substantie pura essentia sive quoad puritatem sue essentie tempore mensuratur; set quarundam ut generabilium esse mensuratur tempore, et similiter concedendum appellando substantiam rei generabilis illud esse substantiale acquisitum per generationem.

Tertio QUERITUR de re tertia, an scilicet contingat

34 mensuratur] mensuretur *MS.*

ponere rem cujus substantia sit in eternitate et actio in tempore. Et videtur quod non: quoniam sicut se habet res temporalis ad suam actionem, ita eterna ad suam; set nullius temporalis substantie actio mensuratur nisi a tempore, ergo nullius eterne substantie actio mensuratur nisi eternitate, et ita non tempore. CONTRARIUM dicitur in proposito, et patet per Commentatorem ibidem sic—inter extrema disparata necesse est ponere medium conveniens ad ipsorum ordinationem, ergo cum sit ponere rem cujus substantia et actio est in eternitate et aliam cujus substantia et actio mensuratur tempore, necesse est ponere medium. Set hoc non contingit nisi dupliciter; aut ita quod ponamus rem cujus substantia sit in tempore et operatio in eternitate, aut e contrario; set primo modo non contingit, quia tunc actio esset nobilior quam substantia cujus est, ergo oportet ponere modo secundo, aliquam scilicet rem cujus substantia mensuratur eternitate et actio ejus tempore. Quod CONCEDENDUM est, licet videatur contrarium dictum prius, quoniam dictum est in precedenti probatione quod actio eterne substantie mensuratur eternitate et non tempore. Propter hoc intelligendum quod duplex est operatio substantie eterne; una scilicet prima et immediata—et illa mensuratur eternitate sicut substantia cujus est; alia vero mediata et remota—et illa potest mensurari tempore, propter distantiam ipsius a substantia cujus est ipsa actio. Ad aliud dicendum, quod bene tenet proportio de actione vel operatione immediata utriusque, scilicet temporalis et eterne, et sic obicitur; si tamen loquamur de actione mediata et remota substantie eterne et de actione substantie temporalis sive mediata sive immediata, nulla est proportio, inconveniens enim est quod actio mensuretur nobiliori mensura quam substantia cujus est, licet possit viliori mensurari, adminus loquendo de actione mediata, ut patet ex dictis.

Habito quod sit ponere hujusmodi rem mediam, QUERITUR que sit illa, et primo an intelligentia vel celum sit hujusmodi res media. Et videtur quod sic de utraque: quoniam intelligentia movet celum, celum autem generat

et corrumpit hec inferiora et illuminat etiam, set hiis operationibus corruptis contingit celum et intelligentiam manere vel stare secundum suas substantias, ergo celum et intelligentia sunt hujusmodi, quarum substantie mensurantur eternitate et operationes tempore, quoniam motus celi tempore mensuratur. Et similiter alie operationes celi in hec inferiora quibus destructis contingit celum remanere, licet tempus non sit, motu ejus corrupto, et oportet quod eternitate mensuretur per substantiam suam. CONTRA: propria operatio nunquam derelinquit subjectum cujus est; set dicte operationes destrui possunt, ut dictum est, manentibus substantiis celi et intelligentie, ergo non sunt operationes hujusmodi substantiarum; set Actor intelligit de operatione propria, ergo celum et intelligentia non erunt hujusmodi res medie, nec de illis verificabitur quantum ad illam partem. Quod CONCEDENDUM quoniam Actor loquitur de actione propria et essentiali. Et per hoc patet solutio ad objectum, quoniam procedit de operatione mediata et accidentali sive separabili ab illis substantiis, ut patet ex dictis.

Postea QUERITUR an hujusmodi substantia sit anima. Et videtur quod sic: sicut intelligentia est substantia separata, sic anima in statu separationis; ergo sicut substantia intelligentie et ejus actio mensuratur eternitate, sic substantia anime et ejus operatio mensurabitur eternitate, et ita non erit illa substantia media de qua loquitur hic Actor, cujus substantia mensuratur eternitate et operatio tempore. CONTRA: essentialiter anima est unibilis corpori, in hoc enim differt ab intelligentia, et si aliquando non uniatur actu ut quando est separata, tamen unibilis est de natura propria; set secundum quod corpori unitur ejus omnis ⟨actio⟩ tempore mensuratur, secundum illud in *de Memoria et Reminiscentia*, 'omne nostrum intelligere est cum continuo et tempore', secundum autem sui substantiam et essentiam mensuratur eternitate, ut patet ex predictis, ergo anima est hujusmodi substantia media. Quod CONCEDENDUM est quod ejus substantia et essentia

7 in] et *MS*. 17 essentiali] essendi *MS*.

mensuratur eternitate, ejus autem operatio essentialis tempore. Ad objectum dicendum, quod anima habet operationem duplicem etiam essentialem ; unam que debetur ei secundum se prout est substantia spiritualis absolute considerata, et hec mensuratur eternitate sicut ejus substantia ; aliam habet essentialem secundum quod est actus corporis, et illa tempore mensuratur, utraque tamen ei essentialis est diversimode considerando ipsam, ut dictum est.

⟨*Omnis substantia cadens in quibusdam dispositionibus suis sub eternitate et cadens in quibusdam dispositionibus suis sub tempore est ens et generatio simul*⟩

DUBITATIO poterit esse an sit ponere aliquam substantiam que sit 'ens et generatio et generatum simul'. Et videtur quod non: quoniam li 'ens' aut sumitur pro ente generato, et tunc est ibi nugatio, aut pro ente creato, et tunc est impossibile, quia nulla substantia una est creata et generata, illa enim non compatiuntur se circa idem. ITEM: creatum hujusmodi est incorruptibile, generatum in quantum hujusmodi est corruptibile; fine .x^i. *Methaphysice*, corruptibile et incorruptibile non conveniunt in aliquo genere, et quia in genere predicamentali conveniunt, ideo sermo ille Aristotelis verificari non potest nisi de genere subicibili vel de subjecto, quare nullum subjectum vel nulla substantia generata et creata simul. ITEM: omne creatum in quantum hujusmodi parificatur eternitati, generatio autem tempori ; si ergo idem sit generatio, illud erit ante tempus in quantum creatum et cum tempore ita quod parificabitur ei, in quantum scilicet generatum. Hoc autem impossibile ⟨est⟩, quia sic idem prius et posterius seipso, ergo propositio predicta est impossibilis que supponit quod sit aliqua ⟨substantia⟩ que sit creata et generata, vel nugatoria. Set licet 'ens' non supponat pro creato, set pro generato quod CONCEDENDUM est, oppositum tamen

18 illa] idem *MS.*

supponitur in propositione, universaliter enim ⟨dicitur⟩ quod aliqua substantia sit ens et generata, quod CONCEDENDUM est. Ad objectum dicendum, quod li 'ens' supponit pro creato, aliter enim esset nugatio; set cum opponitur de oppositione creati ad generatum, dicendum quod opposita esse in eodem simpliciter et secundum idem est impossibile, tamen secundum diversa non est impossibile; sic est in proposito de creato et generato, ut jam patebit. Ad aliud dicendum, quod corruptibile et incorruptibile non communicant in aliquo subjecto simplici, sic intelligendum est illud verbum .x[i]., possunt tamen communicare in aliquo subjecto composito, ut in anima hominis, nam anima hominis componitur ex vegetativa et sensitiva que sunt corruptibiles et intellectiva que est incorruptibilis, et tamen ex hiis fit una anima secundum subjectum que est hominis perfectio et est una essentia composita non simplex similiter ⟨contingit⟩ essentie componi ex materia et forma ⟨et⟩ est una, licet sit ex diversis essentiis simplicibus. Ita est in anima ut nunc suppono ex libro *de Anima* secundo, ibi enim probatum est quod sunt tres essentie simplices vel due distincte et diverse, et tamen ex hiis fit una essentia non simplex set composita que est anima hominis, et perfectio ejus; cum sit ex materia et forma fit compositum quod est unum per essentiam; sic eternum et generatum in eodem subjecto composito convenire possunt. Ad aliud dicendum, quod illud in quantum est creatum secundum aliquid sui est ante tempus in quantum autem generatur secundum aliquid sui est adequatum tempori . . .

23 fit] sic *MS.*

LIBER DE CAUSIS

LIBER DE CAUSIS

LIBER ARISTOTELIS DE EXPOSITIONE BONITATIS PURE

1. *Omnis causa primaria plus est influens super causatum suum quam causa universalis secunda*

Cum ergo removeat causa universalis secunda virtutem suam a re, causa universalis prima non aufert virtutem suam ab ea. Quod est quia causa universalis prima agit in causatum cause secunde antequam agat in ipsum causa universalis secunda que sequitur ipsum. Cum ergo agit causa secunda que sequitur causatum, non excusatur ipsius actio a causa prima que est supra ipsam, et quando separatur causa secunda a causato quod sequitur ipsum, non separatur ab eo prima que est supra ipsam quoniam est causa ei. Et nos quidem exemplificamus illud per esse et vivum et hominem. Quod est quia oportet ut sit res esse in primis, deinde vivum, postea homo. Vivum ergo est causa hominis propinqua, et esse causa ejus longinqua. Esse ergo vehementius est causa homini quam vivum, quoniam est causa vivo quod est causa homini, et similiter quando ponis rationalitatem causam homini, est esse vehementius causa homini quam rationalitas, quoniam est causa cause ejus. Et illius quod dicimus significatio est quod quando removes virtutem rationalem ab homine, non remanet homo, et remanet vivum spirans sensibile. Et quando removes ab eo vivum, non remanet vivum et remanet esse, quoniam esse non removetur ab eo; set removetur vivum, quoniam causa non removetur per remotionem causati sui, remanet ergo adhuc esse. Cum ergo non est individuum homo, est animal, et si non est animal, est esse tantum. Jam ergo manifestum est et planum quod causa prima longinqua est plus comprehendens et vehementius causa rei quam causa

6 removeat] removet *B. A.* 29 adhuc] homo *B.*

propinqua. Et propter illud fit ejus operatio vehementioris adherentie cum re quam operatio cause propinque. Et hoc quidem non fit secundum hoc, nisi quia res in primis non patitur nisi a virtute longinqua; deinde patitur secundo a virtute que est sub prima. Et causa prima adjuvat secundam causam super operationem suam, quoniam omnem operationem quam causa efficit secunda, prima etiam causa efficit, verumtamen efficit eam per modum altiorem et sublimiorem. Et quando removetur causa secunda a causato suo, non removetur ab eo causa prima, quoniam causa prima est majoris et vehementioris adherentie cum re quam causa propinqua, et non figitur causatum cause secunde nisi per virtutem cause prime. Quod est quia causa secunda quando facit rem, influit causa prima que est supra ipsam super illam rem de virtute sua, quare adheret illud rei adherentia vehementi et servat eam. Jam ergo manifestum est et planum quod causa longinqua est vehementius causa rei quam causa propinqua que sequitur eam, et quod ipsa influit virtutem suam super eam et servat eam, et non separatur ab ea separatione sue cause propinque, immo remanet in ea et adheret ei adherentia vehementi, secundum quod ostendimus et exposuimus.

2. *Omne esse superius aut est superius eternitate et ante ipsam aut est cum eternitate aut est post eternitatem et supra tempus*

Esse vero quod est ante eternitatem est causa prima, quoniam est causa ei. Set esse quod est cum eternitate est intelligentia, quoniam est esse secundum habitudinem unam unde non patitur neque destruitur. Esse autem quod est post eternitatem et supra tempus est anima, quoniam est in orizonte eternitatis inferius et supra tempus. Et significatio quod causa prima est ante eternitatem ipsam, est quod esse in ipsa est acquisitum. Et dico quod omnis eternitas est esse, set non omne esse est eternitas; ergo esse est plus commune quam eternitas. Et causa prima

8 modum] m. alium *B*, motum *D*. 29 unde *om. F.*, quod *B*.

est supra eternitatem, quoniam eternitas est causatum ipsius. Et intelligentia opponitur vel parificatur eternitati, quoniam extenditur cum ea et non alteratur neque destruitur. Et anima annexa est cum eternitate inferius quoniam est susceptibilior inpressionis quam intelligentia, et est supra tempus quoniam est causa temporis.

3. *Omnis anima nobilis habet tres operationes, nam ex operationibus ejus est operatio animalis et operatio intelligibilis et operatio divina*

Operatio autem divina est quoniam ipsa preparat naturam cum virtute que est in ipsa a causa prima. Ejus autem operatio intelligibilis est quoniam ipsa scit res per virtutem intelligentie que est in ipsa. Operatio autem animalis est quoniam ipsa movet corpus primum et omnia corpora naturalia, quoniam ipsa est causa motus corporum et causa operationis nature. Et non efficit anima has operationes nisi quoniam ipsa est exemplum superioris virtutis. Quod est quia causa prima creavit esse anime mediante intelligentia, et propter illud facta est anima efficiens operationem divinam. Postquam ergo creavit causa prima esse anime, posuit eam sicut instrumentum intelligentie in quod efficiat operationes suas. Propter illud ergo anima intelligibilis efficit operationem intelligibilem et quia anima suscipit inpressionem intelligentie, facta est inferioris operationis quam ipsa in inpressione sua in id quod est sub ipsa. Quod est quia ipsa non inprimit in res nisi per motum, scilicet quia non recipit quod est sub ea operationem ejus, nisi ipsa moveat ipsum. Propter hanc ergo causam fit quod anima movet corpora: de proprietate namque anime est ut vivificet corpora, quando influit super ea virtutem suam, et directe producit ea ad operationem rectam. Manifestum est igitur nunc quod anima habet tres operationes, quoniam habet virtutes tres; scilicet virtutem divinam, et virtutem intelligibilem, et virtutem ejus essentie, secundum quod narravimus et ostendimus.

2 vel parificatur *om. B.* 21 instrumentum] stramentum *B.* 30 quando] quoniam *T.*

4. *Prima rerum creatarum est esse, et non est ante ipsum creatum aliud*

Quod est quia esse est supra sensum, et supra animam, et supra intelligentiam; et non est post causam primam latius, neque prius causatum ipso. Propter illud ergo factum est superius creatis rebus omnibus et vehementius unitum. Et non est factum ita, nisi propter suam propinquitatem esse puro et uni vero in quo non est multitudo aliquorum modorum. Et esse creatum quamvis sit unum, tamen multiplicatur, scilicet quia ipsum recipit multiplicitatem. Et ipsum quidem non est factum multa, nisi quia ipsum, quamvis sit simplex et non sit in creatis simplicius ipso, tamen est compositum ex finito et infinito. Quod est quia omne quod ex eo sequitur causam primam est *achili*, id est intelligentia completa et ultima in potentia et reliquis bonitatibus, et forme intelligibiles in ipso sunt latiores et vehementius universales. Et quod ex eo est inferius est intelligentia. Verumtamen est sub illa intelligentia in complemento et virtute et bonitatibus, et non sunt formae intelligibiles in illa ita dilatate sicut est earum latitudo in illa intelligentia. Et esse quidem creatum primum est intelligentia totum, verumtamen intelligentia in ipso est diversa per modum quem diximus. Et quia diversificatur intelligentia, fit illic forma intelligibilis diversa: et sicut ex forma una propterea quod diversificatur in mundo inferiori, proveniunt individua infinita in multitudine, similiter ex esse causato primo propterea quod diversificatur, apparent forme intelligibiles infinite. Verumtamen quamvis diversificentur, non sejunguntur ab invicem, sicut est sejunctio individuorum. Quod est quoniam ipse uniuntur absque corruptione, et separantur absque sejunctione, quoniam sunt unum habens multitudinem et multitudo in unitate. Et intelligentie prime influunt supra intelligentias secundas bonitates quas recipiunt a causa prima, et intendunt bonitatem in eis usquequo consequuntur ultimum earum.

24 illic] in eo *A*.

5. *Intelligentie superiores prime que sequuntur causam primam, inprimunt formas secundas stantes que non destruuntur, ita sit necessarium iterare eas vice alia*

Intelligentie autem secunde inprimunt formas declives, separabiles, sicut est anima. Ipsa namque est ex inpressione intelligentie secunde que sequitur esse creatum inferius, et non multiplicantur anime nisi per modum quo multiplicantur intelligentie. Quod est quia esse iterum anime habet finem, set quod ex eo est inferius est infinitum. Igitur anime que sequuntur *alachili*, id est intelligentiam, sunt complete perfecte pauce declinationis et separationis; et anime que sequuntur esse inferius sunt in complemento et declinatione sub animabus superioribus. Et anime superiores influunt bonitates quas recipiunt ab intelligentia super animas inferiores. Et omnis anima recipiens ab intelligentia virtutem plus, est super inpressionem fortior, et quod inpressum est ab ea est fixum stans, et est motus ejus motus equalis, continuus. Et illa in qua ex ea est virtus intelligentie minus, est in inpressione sub animabus primis, et est quod ab ea inpressum est debile evanescens destructibile. Verumtamen quamvis sit ita, tamen permanet per generationem. Jam ergo ostensum est quare facte sunt forme intelligibiles multe, et non est esse nisi unum simplex, et quare facte sunt multe anime quarum quedam sunt fortiores quibusdam, et esse earum est unum simplex, in quo non est diversitas.

5 declives] declines *A*, *B*. 11 *alachili*, id est *om*. *F*. *D*. 15 influunt] etiam i. *B*.

6. *Causa prima superior est omni narratione, et non deficiunt lingue a narratione ejus nisi propter narrationem esse ipsius, quoniam ipsa est supra omnem causam, et non narratur nisi per causas secundas que inluminantur a lumine cause prime*

Quod est quoniam causa prima non cessat inluminare causatum suum, et ipsa non inluminatur a lumine alio, quoniam ipsa est lumen purum supra quod non est lumen. Ex illo ergo facta est prima sola cujus deficit narratio; et non est ita, nisi quia supra ipsum non est causa per quam cognoscatur, quia omnis quidem res non cognoscitur et narratur nisi ex ipsa causa sua. Cum ergo res est causa tantum et non est causatum, non scitur per causam primam neque narratur, quoniam est superior narratione neque consequitur eam loquela. Quod est quia narratio non fit nisi per loquelam, et loquela per intelligentiam, et intelligentia per cogitationem, et cogitatio per meditationem, et meditatio per sensum. Causa autem prima est supra res omnes quoniam est causa eis: propter illud fit quod ipsa non cadit sub sensu et meditatione et cogitatione et intelligentia et loquela: non est ergo narrabilis. Et dico iterum quod res aut est sensibilis et cadit sub sensu, aut est meditabilis, et cadit sub meditatione, aut est fixa stans secundum dispositionem unam, et est intelligibilis: aut convertibilis destructibilis cadens sub generatione et corruptione, et est cadens sub cogitatione. Et causa prima est supra res intelligibiles sempiternas et supra res destructibiles, quapropter non cadunt super eam sensus neque meditatio neque cogitatio neque intelligentia. Et ipsa quidem non significatur nisi ex causa secunda que est intelligentia, et non nominatur per nomen causati sui primi nisi per modum altiorem et meliorem, quoniam quod est causatum est causa iterum, verumtamen per modum sublimiorem et meliorem et nobiliorem, sicut ostendimus.

9 lumen *T. A. add* et quia nihil est superius ipsa, set ipsa super omnia.
13 res est *om. A.*

7. *Intelligentia est substantia que non dividitur*

Quod est quia si non est cum magnitudine neque corpus neque movetur, tunc procul dubio non dividitur. Et iterum omne divisibile non dividitur nisi aut in multitudinem aut in magnitudinem aut in motum suum. Cum ergo res est secundum hanc dispositionem, est sub tempore, quoniam non recipit divisionem nisi in tempore. Et intelligentia quidem non est cum tempore, immo est cum eternitate, quapropter facta est altior et superior omni corpore et omni multitudine. Quod si inveniatur in ea multitudo, non invenitur nisi quasi res existens una. Cum ergo intelligentia sit secundum hunc modum, penitus divisionem non recipit. Et significatio quidem illius est reditio sui super essentiam suam, scilicet quia non extenditur cum re extensa, ita ut sit una suarum extremitatum secunda ab alia. Quod est quia quando vult scientiam rei corporalis, extenditur cum ea, et ipsa stat fixa secundum suam dispositionem; quoniam est forma a qua non pertransit aliquid. Et corpora quidem non sunt ita. Et significatio quod intelligentia non est corpus neque dividitur ejus substantia et operatio ejus, est quod utreque sunt res una; et intelligentia quidem est multa propter bonitates que adveniunt ei a causa prima. Et ipsa quamvis multiplicetur per hunc modum, tamen quia adpropinquat uni, fit unum et non dividitur. Et intelligentia quidem non recipit divisionem quoniam est primum creatum quod creatum est a causa prima, et unitas est dignior ea quam divisio. Jam ergo verificatum est quod intelligentia est substantia que non est cum magnitudine neque corpus neque movetur per aliquem modorum motus corporei: quapropter facta est supra tempus et cum eternitate, sicut ostendimus.

16 quando] cum *D. B. T. A.*

8. *Omnis intelligentia scit quod est supra se et quod est sub se : verumtamen scit quod est sub se quoniam est causa ei, et scit quod est supra se quoniam adquirit ab eo bonitates*

Et intelligentia quidem est substantia intelligibilis ; ergo secundum modum sue substantie scit res quas adquirit desuper et res quibus est causa. Ergo ipsa discernit quod est supra eam et quod est sub ea, et scit quod illud quod est supra se est causa ei, et quod est sub ea est causatum ab ea ; et cognoscit causam suam et causatum suum per modum qui est causa ejus, scilicet per modum sue substantie. Et similiter omnis sciens non scit rem meliorem et rem inferiorem et deteriorem nisi secundum modum sue substantie et sui esse, non secundum modum secundum quem res sunt. Et si hoc ita est, tunc procul dubio bonitates que descendunt super intelligentiam a causa prima sunt in ea intelligibiles, et similiter res corporee sensibiles sunt in intelligentia intelligibiles. Quod est quoniam res que sunt in intelligentia non sunt inpressiones ipse, immo sunt cause inpressionum. Et significatio illius est, quod intelligentia ipsa est causa rerum que sunt sub ea per hoc quod est intelligentia. Si ergo est intelligentia causa rerum per hoc quod est intelligentia, tunc proculdubio cause rerum in intelligentia sunt intelligibiles etiam. Jam ergo manifestum est quod res supra intelligentiam et sub ea sunt per virtutem intelligibilem, et similiter res corporee cum intelligentia sunt intelligibiles et res intelligibiles in intelligentia sunt intelligibiles, quoniam ipsa est causa esse earum ; et quia ipsa non adprehendit nisi per modum sue substantie, et ipsa quia est intelligentia, adprehendit res adprehensione intelligibili, sive intelligibiles sunt res, sive corporee.

23 intelligentia *T.* ; *A. add.* et sub ea sunt per virtutem intelligibilem.

9. *Omnis intelligentie fixio et essentia ejus est per bonitatem puram que est causa prima*

Et virtus quidem intelligentie est vehementioris unitatis quam res secunde que sunt post eam, quoniam ipse non accipiunt cognitionem ejus. Et non est facta ita, nisi quia causa est ei quod est sub ea. Et significatio ejus est illud cujus rememoramur; intelligentia est regens omnes res que sunt sub ea per virtutem divinam que est in ea; et per eam retinet res quoniam per eam est causa rerum, et ipsa retinet omnes res que sunt sub ea et comprehendit eas. Quod est quoniam omne quod est primum rebus et causa eis est retinens illas res et regens eas, et non evadit ab eo ex ipsis aliquid propter virtutem suam alteram. Ergo intelligentia est princeps rerum que sunt sub ea et retinens eas et regens eas, sicut natura regit res que sunt sub ea per virtutem intelligentie, et similiter intelligentia regit naturam per virtutem divinam ; et intelligentia quidem non facta est retinens res que sunt post eam et regens eas et suspendens virtutem suam super eas, nisi quoniam ipse non sunt virtus substantialis ei, immo ipsa est virtus virtutum substantialium, quoniam est causa eis. Et intelligentia quidem comprehendit generata et naturam et orizontem nature, scilicet animam; nam ipsa est supra naturam. Quod est quia natura continet generationem, et anima continet naturam, et intelligentia continet animam. Ergo intelligentia continet omnes res, et non est facta intelligentia ita, nisi propter causam primam que supereminet omnibus rebus. Et causa quidem prima non est intelligentia neque anima neque natura, immo est supra intelligentiam et animam et naturam, quoniam est creans omnes res; verumtamen est creans intelligentiam absque medio, et creans animam et naturam et reliquas res mediante intelligentia. Et scientia quidem divina non est sicut scientia intelligibilis neque sicut scientia animalis, immo

3 est] prime est *A.* 13 alteram] altam *B.* 14 rerum] omnium r. *B.* 28 rebus *T. A. D. F. marg. add.* quoniam est causa intelligentie et anime et nature et reliquis rebus.

est supra scientiam intelligentie et scientiam anime, quoniam est creans scientias. Et virtus quidem divina est supra omnem virtutem intelligibilem et animalem et naturalem, quoniam est causa omni virtuti. Et intelligentia est habens *helyatin* quoniam est esse et forma, et similiter anima est habens *helyatin* et natura est habens *helyatin*; et cause quidem prime non est *helyatin*, quoniam ipsa est esse tantum. Quod si dixerit aliquis: necesse est ut sit *helyatin*, dicemus: *helyatine*, id est suum est infinitum, et individuum suum est bonitas pura, influens super intelligentiam omnes bonitates et super reliquas res mediante intelligentia.

10. *Omnis intelligentia plena est formis; verumtamen ex intelligentiis sunt que continent formas plus universales, et ex eis sunt que continent formas minus universales*

Quod est quoniam forme que sunt in intelligentiis secundis universalibus inferioribus per modum particularem, sunt in intelligentiis primis per modum universalem: et forme que sunt in intelligentiis primis per modum universalem, sunt in intelligentiis secundis per modum particularem. Et in primis intelligentiis est virtus magna, quoniam sunt vehementioris unitatis quam intelligentie secunde inferiores; et in intelligentiis secundis inferioribus sunt virtutes debiles, quoniam sunt minoris unitatis et pluris multiplicitatis. Quod est quia intelligentie propinque uni vero puro sunt minoris quantitatis et majoris virtutis, et intelligentie que sunt longinquiores ab uno puro sunt pluris quantitatis et debilioris virtutis. Et quia intelligentie propinque uni puro vero sunt minoris quantitatis accidit inde ut forme que procedunt ex intelligentiis primis procedunt processione universali unita. Et nos quidem abbreviamus et dicimus quod forme que adveniunt ex intelligentiis primis secundis sunt debilioris

10 influens] effluens *B. T A.* 14 plus . . . minus] minus . . plus *F.*
17 universalibus *om. T. A. F. D.* 30 inde] tamen *B.*

processionis et vehementioris separationis. Quapropter fit quod intelligentie secunde proiciunt visus suos super formam universalem que est in intelligentiis universalibus, et dividunt eam et separant eam, quoniam ipse non possunt recipere illas formas secundum veritatem et certitudinem earum, nisi per modum secundum quem possunt recipere eas, scilicet per separationem et divisionem. Et similiter aliqua ex rebus non recipit quod est supra eam nisi per modum secundum quem potest recipere ipsum, non per modum secundum quem est res recepta.

11. *Omnis intelligentia intelligit res sempiternas que non destruuntur neque cadunt sub tempore*

Quod est quoniam si intelligentia est semper que non movetur, tunc ipsa est causa rebus sempiternis que non destruuntur nec permutantur neque cadunt sub generatione et corruptione. Et intelligentia quidem non est ita, nisi quia intelligit rem per esse suum; et esse suum est sempiternum quod non corrumpitur. Cum ergo hoc sit ita, dicimus quod res destructibiles sunt ex corporeitate, scilicet ex causa corporea temporali, non ex causa intellectuali eterna.

12. *Primorum omnium quedam sunt in quibusdam per modum quo licet ut sit unum eorum in alio*

Quod est quia in esse sunt vita et intelligentia, et in vita sunt esse et intelligentia, et in intelligentia sunt esse et vita; verumtamen esse et vita in intelligentia sunt due *alachili*, id est intelligentie, et esse et intelligentia in vita sunt due vite, et intelligentia et vita in esse sunt duo esse. Et illud quidem non est ita, nisi quia unumquodque primorum aut est causa aut causatum. Causatum ergo in causa est per modum cause, et causa in causato per modum causati. Et nos quidem abbreviamus et dicimus quod res

5 veritatem] unitatem *B.*, virtutem *T. A.*

agens in rem per modum cause non est in ea nisi per modum qui est causa ejus. Sicut sensus in anima per modum animalem, et anima in intelligentia per modum intelligibilem, et intelligentia in esse per modum essentialem, et esse primum in intelligentia per modum intelligibilem, et intelligentia in anima per modum animalem, et anima in sensu per modum sensibilem. Et redeamus et dicamus quod sensus in anima et intelligentia in causa prima sunt per modos suos, secundum quod ostendimus.

13. *Omnis intelligentia intelligit essentiam suam*

Quod est quia intelligens et intellectum sunt simul. Cum ergo est intelligentia intelligens et intellectum, tunc procul dubio videt essentiam suam; et quando videt essentiam suam, scit quod intelligit per intelligentiam essentiam suam. Et quando scit essentiam suam, scit reliquas res que sunt sub ea, quoniam sunt ex ea—verumtamen in ea sunt per modum intelligibilem,—ergo intelligentia et res intellecte sunt unum. Quod est quia si res intellecte et intelligentia sunt unum, et intelligentia scit esse suum. Tunc procul dubio quando ipsa scit essentiam suam, scit reliquas res: et quando scit reliquas res, scit essentiam suam, quia quando scit res, ipsa non scit eas nisi quia sunt intellecte. Ergo intelligentia scit essentiam suam et scit res intellectas simul, sicut ostendimus.

14. *In omni anima res sensibiles sunt per hoc quod sunt exemplum ei, et res intelligibiles in ea sunt quia scit eas*

Et non facta est ita, nisi quia ipsa expansa est inter res intelligibiles que non moventur et inter res sensibiles que moventur. Et quia anima sic est, fit quod inprimit res corporeas; quapropter facta est causa corporum, et facta est causata ex intelligentia que est ante eam. Res igitur que inprimuntur ex anima sunt in anima per intentionem

exempli, scilicet quia res sensibiles exemplificantur secundum exemplum anime; et res que cadunt supra animam, sunt in anima per modum adquisitum. Cum ergo hoc sit ita, redeamus et dicamus quod res sensibiles omnes in anima sunt per modum cause, propter quod anima est causa exemplaris. Et intelligo per animam, virtutem agentem res sensibiles; verumtamen virtus efficiens in anima non est materialis, et virtus corporea in anima est spiritualis, et virtus inprimens in rebus habentibus dimensiones est sine dimensione. Res autem intelligibiles in anima sunt per modum accidentalem, scilicet quia res intelligibiles que non dividuntur sunt in anima per modum divisibilem. Ergo res intelligibiles unite sunt in anima per modum qui multiplicatur, et res intelligibiles que non moventur sunt in anima per modum motus. Jam ergo ostensum est quod res intelligibiles et sensibiles sunt in anima, verumtamen res sensibiles corporee mote sunt in anima per modum animalem spiritualem unitum, et quod res intelligibiles unite quiescentes sunt in anima per modum qui multiplicatur motum.

15. *Omnis sciens qui scit essentiam suam est rediens ad essentiam suam reditione completa*

Quod est quia scientia non est nisi actio intelligibilis. Cum ergo scit sciens suam essentiam, tunc redit per operationem suam intelligibilem ad essentiam suam. Et hoc non est ita, nisi quoniam sciens et scitum sunt res una, quoniam scientia scientis essentiam suam est ex eo et ad eam—est ex eo quia est sciens, et ad eam quia est scitum. Quod est quia propterea quod scientia est scientia scientis, et sciens scit essentiam suam; est ejus operatio rediens ad essentiam suam: ergo substantia ejus est rediens ad essentiam ipsius iterum. Et non significo per reditionem substantie ad essentiam suam, nisi quia est stans fixa per se, non indigens in sui fixione et sui essentia re alia exigente ipsam, quoniam est substantia simplex sufficiens per seipsam.

5 propter] preter *B*. 35 exigente] erigente *B*., regente *A*.

16. *Omnes virtutes quibus non est finis, pendentes sunt per infinitum primum quod est virtus virtutum: non quia ipse sunt adquisite fixe stantes in rebus entibus, immo sunt virtus rebus entibus habentibus fixionem*

Quod si aliquis dicat quod ens primum creatum, scilicet intelligentia, est virtus cui non est finis, dicemus quod non est ens creatum virtus, immo est ei virtus quedam. Et virtus quidem ejus non est facta infinita nisi inferius, non superius, quoniam ipsa non est virtus pura que non est virtus nisi quia est virtus, et est res que non finitur inferius neque superius. Ens autem primum creatum, scilicet intelligentia, habet finem, et virtuti ejus est finis secundum quem remanet causa ejus; ens autem primum creans est infinitum primum purum. Quod est quia si entibus fortibus non est finis per suam adquisitionem ab infinito primo puro propter quod sunt entia infinita, et si ens primum ipsum est quod ponit res quibus non est finis, tunc ipsum proculdubio est supra infinitum. Ens autem creatum primum, scilicet intelligentia, non est finitum, immo dicitur quod est infinitum, neque dicitur quod est ipsummet quod est non finitum. Ens ergo primum est mensura entium primorum intelligibilium et entium secundorum sensibilium, scilicet quia ipsum est quod creavit entia et mensuravit ea mensura convenienti omni enti. Redeamus ergo et dicamus quod ens primum creans est supra infinitum, set ens secundum creatum est infinitum. Et quod est inter ens primum creans et ens secundum creatum est non finitum, et relique bonitates simplices sicut vita et lumen et que sunt eis similia sunt cause rerum omnium habentium bonitates, scilicet quod infinitum est a causa prima, et causatum primum est causa omnis vite, et similiter relique bonitates descendentes a causa prima super causatum primum, in primis et est intelligentia, deinde descendunt super reliqua causata intelligibilia et corporea mediante intelligentia.

2 per] supra per *T.*   20 finitum] non-finitum *F.* : infinitum *B.*

17. *Omnis virtus unita plus est infinita quam virtus multiplicata*

Quod est quia infinitum primum, quod est intelligentia, est propinquum uni vero puro: propter illud ergo factum est quod in omni virtute propinqua uni vero est infinitas plus quam in virtute longinqua ab eo. Quod est quia virtus quando incipit multiplicari tunc destruitur unitas ejus, et quando destruitur ejus unitas tunc destruitur ejus infinitas, et non destruitur infinitas ejus nisi quia dividitur. Et illius quidem significatio est virtus divisa, et quod ipsa, quanto magis adgregatur et unitur, magnificatur et vehementior fit et efficit operationes mirabiles: et, quanto magis partitur et dividitur, minoratur et debilitatur et efficit operationes viles. Jam igitur manifestum est et planum quod virtus, quanto magis adproximat uni vero puro, fit vehementior ejus unitas, et quanto vehementior fit unitas est infinitas in ea magis adparens et manifestior, et sunt operationes ejus operationes magne, mirabiles et nobiles.

18. *Res omnes sunt entia propter ens primum, et res vive omnes sunt mote per essentiam suam propter vitam primam et res intelligibiles omnes habent scientiam propter intelligentiam primam*

Quod est quia si omnis causa dat causato suo aliquid, tunc proculdubio ens primum dat causatis suis omnibus ens, et similiter vita dat causatis suis motum: quia vita est processio procedens ex ente primo quieto sempiterno et primus motus et similiter intelligentia dat causatis suis scientiam. Quod est quia omnis scientia vera non est nisi intelligentia et intelligentia est primum sciens quod est, et est influens scientiam super reliqua scientia. Redeamus autem et

5 vero] puro *T. A.* 20 sunt entia] habent essentiam *B A.* 28 procedens *om. B.*

dicamus quod ens primum est quietum et est causa causarum, et si ipsum dat rebus omnibus ens, tunc ipsum dat eis per modum creationis. Vita autem prima dat eis que sunt sub ea vitam, non per modum creationis, immo per modum forme. Et similiter intelligentia non dat eis que sunt sub ea de scientia et reliquis rebus nisi per modum forme.

19. *Ex intelligentiis est que est intelligentia divina, quoniam ipsa recipit ex bonitatibus primis que procedunt ex causa prima per receptionem multam*

Et de eis est que est intelligentia tantum, quoniam non recipit ex bonitatibus primis nisi mediante intelligentia. Ex animabus est que est anima intelligibilis, quoniam ipsa est pendens per intelligentiam ; et ex eis est que est anima tantum. Ex corporibus naturalibus est cui est anima regens ipsum et faciens directionem super ipsum ; et de eis sunt que sunt corpora naturalia tantum quibus non est anima. Et hoc non fit ita, nisi quoniam est ipsa neque intelligibilis tota, neque animalis tota neque corporea tota, neque pendet per causam que est supra eam, nisi que est ex ea completa integra, et que pendet per causam que est supra eam, scilicet quia non omnis intelligentia pendet per bonitates cause prime, nisi que ex eis est intelligentia completa in primis integra. Ipsa enim potest recipere bonitates descendentes ex causa prima et pendere per eas, ut vehemens fiat sua unitas. Et similiter iterum non omnis anima pendet per intelligentiam, nisi que ex eis est completa integra et vehementius similis cum intelligentia, per hoc quod pendet per intelligentiam, et est intelligentia completa. Et similiter iterum non omne corpus naturale habet animam, nisi quod ex eis est completum integrum, quasi sit rationale. Et secundum hanc formam sunt reliqui ordines intelligibiles.

10 ex] a *B*. 20 animalis] anima *B*. 29 similis] simul *B*.

20. *Causa prima regit res creatas omnes preter quod commisceatur cum eis*

Quod est quia regimen non debilitat unitatem ejus exaltatam super omnem rem neque destruit eam, neque prohibet eam essentia unitatis ejus sejuncte a rebus quia regat eas. Quod est quia causa prima est fixa, stans cum unitate sua pura semper, et ipsa regit res creatas omnes et influit super eas virtutem vite et bonitates secundum modum virtutis earum receptibilium et possibilitatem earum. Prima enim bonitas influit bonitates super res omnes influxione una; verumtamen unaqueque rerum recipit ex illa influxione secundum modum sue virtutis et sui esse. Et bonitas prima non influit bonitates super res omnes nisi per modum unum, quia non est bonitas nisi per suum esse et suum ens et suam virtutem, ita quod est bonitas, et bonitas et virtus et ens sunt res una. Sicut ergo ens primum et bonitas sunt res una, fit quod ipsum influit bonitates super res influxione communi una. Et diversificantur bonitates et dona ex concursu recipientis. Quod est quia recipientia bonitates non recipiunt equaliter, immo quedam earum recipiunt plus quam quedam, hoc quidem est propter magnitudinem sue largitatis. Redeamus ergo et dicamus quod inter omne agens quod agit per esse suum tantum et inter factum suum non est continuator neque res alia media. Et non est continuator inter agens et factum nisi additio super esse, scilicet quando agens et factum sunt per instrumentum, et non facit per esse suum, et sunt composita. Quapropter recipiens recipit per continuationem inter ipsum et factorem suum, et est tunc agens sejunctum a facto suo. Agens vero inter quod et inter factum ejus non est continuator penitus, est agens verum et regens verum, faciens res per finem decoris, post quod non est possibile ut sit decus aliud, et regit factum suum per ultimum regiminis. Quod est quia regit res per modum quem agit, et non agit nisi per ens suum, ergo ens ejus iterum erit

9 receptibilium *om. B.* 17, 28 sunt] fiunt *A.F.*

regimen ejus. Quapropter fit quod regit et agit per ultimum decoris et regimen in quo non est diversitas neque tortuositas, et non diversificantur operationes et regimen propter causas primas nisi secundum meritum recipientis.

21. *Primum est dives per se ipsum quo non est dives magis*

Et significatio ejus est unitas ejus, non quia unitas ejus sit sparsa in ipso, immo est unitas ejus pura, quoniam est simplex in fine simplicitatis. Si autem aliquis vult scire quod causa prima est dives, proiciat mentem suam super res compositas et inquirat de eis inquisitione perscrutata. Inveniet enim omne compositum diminutum, indigens quidem aut alio aut rebus ex quibus componitur. Res autem simplex una, que est bonitas, est una, et unitas ejus est bonitas, et bonitas ejus est res una. Illa res est dives magis que influit, et non fit influxio super ipsum per aliquem modorum. Relique autem res intelligibiles aut corporee sunt non divites per seipsas, immo indigent uno vero influente super eas bonitates et omnes gratias.

22. *Causa prima est super omne nomen quo nominatur quoniam non pertinet ei diminutio neque complementum solum*

Quoniam diminutum est non-completum et non potest efficere operationem completam quando est diminutum. Et completum apud nos quamvis sit sufficiens per seipsum tamen non potest creare aliquid aliud neque influere a seipsa aliud omnino. Si ergo hoc ita est apud nos, tunc dicimus quod primum non est diminutum neque completum tantum, immo est supra completum, quoniam est creans res et influens bonitates supra eas influxione completa, quoniam est bonitas cui non est finis neque dimen-

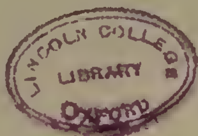
6 quo non] et *B.D.* 7 magis] majus *B.D.* 16 ejus *om. B.T.A.* 17 magis] majus *B.T.A.* 28 aliud] aliquid *B.*

siones. Bonitas ergo prima implet omnia secula bonitatibus; verumtamen omne seculum non recipit de illa bonitate nisi secundum modum sue potentie. Jam ergo ostensum est et manifestum quod causa prima est super omne nomen quo nominatur et superior eo et altior.

23. *Omnis intelligentia divina scit res per hoc quod ipsa est intelligentia, et regit eas per hoc quod est divina*

Quod est quia proprietas intelligentie est scientia, et non est ejus complementum et integritas nisi ut sit sciens. Regens ergo est deus benedictus et sublimis, quoniam ipse replet res bonitatibus, et intelligentia est primum creatum et est plus similis deo sublimi, et propter illud regit res que sub ea sunt. Et sicut deus benedictus et excelsus influit bonitatem super res, similiter intelligentia influit scientiam super res que sunt sub ea; verumtamen quamvis intelligentia regat res que sunt sub ea, tamen deus benedictus et sublimis precedit intelligentiam per regimen, et regit res regimine sublimiori et altioris ordinis quam sit regimen intelligentie: quoniam est illud quod dat intelligentie regimen. Et significatio illius est quod res que recipiunt regimen intelligentie, recipiunt regimen creatoris intelligentie; quod est quia non refugit regimen ejus aliqua ex rebus omnino, quoniam vult ut faciat recipere bonitatem suam simul omnes res. Quod est quia non est quod omnis res desideret intelligentiam nec desideret recipere eam: et res omnes desiderant bonitatem ex primo, et desiderant recipere ipsam desiderio multo, in illo non est aliquis qui dubitet.

3 ostensum . . . quod] manifestum est et clarum quod *B*. 8 est] ipsa est *B*. 13 illud] istud *F*. 14 excelsus] sublimis *B*.

24. *Causa prima existit in rebus omnibus secundum dispositionem unam: set res omnes non existunt in causa prima secundum dispositionem unam*

Quod est quia quamvis causa prima existat in rebus omnibus tamen unaqueque rerum recipit eam secundum modum sue potentie. Quod est quia ex rebus sunt que recipiunt causam primam receptione unica, et ex eis sunt que recipiunt eam receptione multiplicata, et ex eis sunt que recipiunt eam receptione eterna, et ex eis sunt que recipiunt eam receptione temporali, et ex eis sunt que recipiunt eam receptione spirituali, et ex eis sunt que recipiunt eam receptione corporali. Et diversitas quidem receptionis non fit ex causa prima, set propter recipiens, quod est quia suscipiens diversificatur; propter illud ergo susceptum est diversificatum. Influens vero existens unum non diversum, influit super omnes res bonitates equaliter; bonitas namque influit super omnes res ex causa prima equaliter. Res ergo sunt causa diversitatis influxionis bonitatis super res. Proculdubio ergo non inveniuntur res omnes in causa prima per modum unum. Jam autem ostensum est quod causa prima invenitur in omnibus rebus per modum unum, et non inveniuntur in ea omnes res per modum unum. Ergo secundum modum propinquitatis cause prime, et secundum modum quo res potest recipere causam primam, secundum quantitatem illius potest recipere ex ea et delectari per eam. Quod est quia non recipit res ex causa prima et delectatur in ea, nisi per modum esse sui. Et non intelligo per esse nisi cognitionem, nam secundum modum quo cognoscit res causam primam creantem, secundum quantitatem illam recipit ex ea et delectatur in ea, sicut ostendimus.

14 set] nisi *F.*

25. *Substantie unite intelligibiles non sunt generate ex re alia, et omnis substantia stans per essentiam suam est non generata ex re alia*

Quod si aliquis dicit: possibile est ut sit generata ex re alia, dicemus: si possibile est ut substantia stans per essentiam suam sit generata ex re alia, proculdubio est substantia illa diminuta indigens ut compleat eam illud ex quo generatur, et significatio illius est generatio ipsa. Quod est quia generatio non est nisi via ex diminutione ad complementum, nam, si invenitur res non indigens in generatione sui, id est in sua forma et sua formatione, re alia nisi se, et est ipsa causa formationis sue et sui complementi, est completa integra semper. Et non fit causa formationis sue et sui complementi nisi propter relationem suam ad causam suam semper. Illa ergo comparatio est formatio ejus et ipsius complementum simul. Jam ergo manifestum est quod omnis substantia stans per essentiam suam non est generata ex re alia.

26. *Omnis substantia stans per seipsam est non-cadens sub corruptione*

Si autem aliquis dicat: possibile est ut substantia stans per seipsam cadat sub corruptione, dicemus: si possibile est ut substantia stans per seipsam cadat sub corruptionem, possibile est ut separetur ejus essentia, et sit fixa stans per essentiam suam sine essentia sua. Et hoc est inconveniens et impossibile, quoniam propterea quod est una simplex non-composita, est ipsa causa et causatum simul. Omnis autem cadentis sub corruptione non fit corruptio nisi propter separationem suam a causa sua; dum vero permanet res pendens per causam suam retinentem et servantem eam, non perit neque destruitur. Si ergo hoc ita est, substantie stantis per essentiam suam non separatur causa semper, quoniam est inseparabilis ab essentia sua, propterea quod causa ejus est ipsa in formatione sui. Et non

fit causa sui-ipsius nisi propter relationem suam ad causam suam: et illa relatio est formatio ejus, et propterea quia est semper relata ad causam suam, et ipsa est causa illius relationis, est ipsa causa sui-ipsius per modum quem diximus, quod non perit neque destruitur, quoniam est causa et causatum simul, sicut ostendimus nuper. Jam ergo manifestum est quod omnis substantia stans per seipsam non destruitur neque corrumpitur.

27. *Omnis substantia destructibilis non sempiterna aut est composita aut est delata super rem aliam*

Propterea quod substantia aut est indigens rebus ex quibus est et est composita ex eis, aut est indigens in fixione sua et sua essentia deferente. Cum ergo separatur deferens eam, corrumpitur et destruitur. Quod si substantia non est composita neque delata est simplex et semper, nec destruitur neque minuitur omnino.

28. *Omnis substantia stans per essentiam suam est simplex et non dividitur*

Quod si dixerit aliquis: possibile est ut dividatur, dicemus: si possibile est ut substantia stans per se dividatur, et est ipsa simplex, possibile est ut essentia partis ejus sit stans per essentiam ejus iterum, sicut essentia totius. Si ergo possibile est illud, redit pars super seipsam, et est omnis pars ejus rediens super seipsam, sicut est reditio totius super essentiam suam; et hoc est impossibile. Si ergo hoc est impossibile, substantia stans per seipsam est indivisibilis, et est simplex. Si autem non est simplex set est composita, pars ejus est melior parte, et pars ejus vilior parte, ergo res melior est ex re viliori, et res vilior ex re meliori, quoniam est omnis pars ejus sejuncta ab omni

2 et . . . suam *om. A.* 9 27 *post* 28 *F.* 17 minuitur] minoratur *F.*, corrumpitur *T. A.* 27 hoc *om. B.* 28 indivisibilis] substantia individua *T. A.* 31 quoniam] quando *B.*

parte ejus. Quare est universitas ejus non sufficiens per seipsam, cum indigeat partibus suis ex quibus componitur. Et hoc quidem non est de natura rei simplicis, immo de natura substantiarum compositarum. Jam ergo constat quod omnis substantia stans per essentiam suam est simplex et non dividitur, et quando non recipit divisionem et est simplex, non est recipiens corruptionem neque destructionem.

29. *Omnis substantia simplex est stans per seipsam, scilicet per essentiam suam*

Nam ipsa est creata sine tempore, et est in substantialitate sua superior substantiis temporalibus. Et significatio illius est quod non est generata ex aliquo quoniam est stans per essentiam suam, et substantie generate ex aliquo sunt substantie composite cadentes sub generatione. Jam ergo manifestum est quod omnis substantia stans per essentiam suam non est nisi in non-tempore, et quia est altior et superior tempore et rebus temporalibus.

30. *Omnis substantia creata in tempore aut est semper in tempore et tempus non superfluit ab ea quoniam est creata et tempus equaliter, aut superfluit super tempus et tempus superfluit ab ea quoniam est creata in quibusdam horis temporis*

Quod est quia si creata sequuntur se adinvicem et substantiam superiorem non sequitur nisi substantia ei similis, non substantia dissimilis ei, sunt substantie similes substantie superiori, et sunt substantie create a quibus non superfluit tempus ante substantias que adsimilantur

4 constat] manifestum est *B*. 6 et e.s.n.e. recipiens] *om. T. A*, *marg. F.* 14 aliquo] alio *F.* 17 non . . . tempore] non est in tempore *F.*, non est nisi in tempore *D.* 29 ante . . . que] sunt substantie que non *T. A.*

substantiis sempiternis, et sunt substantie abscisse a tempore, create in quibusdam horis temporis. Non est ergo possibile ut continuentur substantie create in quibusdam horis temporis cum substantiis sempiternis, quoniam non adsimilantur eis omnino. Substantie ergo sempiterne in tempore sunt ille que continuantur cum substantiis sempiternis, et sunt medie inter substantias fixas et inter substantias sectas in tempore. Et non est possibile ut substantie sempiterne que sunt supra tempus sequantur substantias temporales creatas in tempore, nisi mediantibus substantiis temporalibus sempiternis in tempore. Et iste quidem substantie non facte sunt medie, nisi quia ipse communicant substantiis sublimibus in permanentia, et communicant substantiis temporalibus abscissis in tempore per generationem; ipse enim quamvis sint sempiterne, tamen permanentia earum est per generationem et motum. Et substantie sempiterne cum tempore sunt similes substantiis sempiternis que sunt supra tempus per durabilitatem, et non adsimilantur eis in motu et generatione. Substantie autem secte in tempore non adsimilantur substantiis sempiternis que sunt supra tempus per aliquem modorum. Si ergo non adsimilantur eis, tunc non possunt recipere eas neque tangere eas. Necessarie ergo sunt substantie que tangunt substantias sempiternas que sunt supra tempus, et erunt tangentes substantias sectas in tempore. Ergo adgregabunt per motum suum inter substantias sectas in tempore et inter substantias sempiternas que sunt supra tempus: et adgregabunt per durabilitatem suam inter substantias que sunt supra tempus et inter substantias quae sunt sub tempore, scilicet cadentes sub generatione et corruptione. Et adgregabunt inter substantias bonas et inter substantias viles, ut non priventur substantie viles substantiis bonis, et priventur omni bonitate et omni communitate, et non sit eis remanentia neque fixio. Jam ergo ostensum est ex hoc quod durabilitatis due sunt species, quarum una est eterna

7 sectas] secundas *T. A.* 19 secte] tacte *T. A.* 22 recipere] acquirere *T. A.*, accipere *F.* 24 sempiternas] separatas *F.* 25 sectas] que sunt *T. A.* 26 sectas . . . substantias *om.* *T. A.* 33 communitate] conveniente *B.*

et altera est temporalis. Verumtamen una durabilitatum duarum est stans quieta, et durabilitas altera movetur: et una earum adgregatur et operationes ejus omnes simul, neque quedam earum est ante quandam, et altera est currens extensa, quedam operationes ejus sunt ante quasdam, et unitas unius earum est per essentiam suam, et unitas alterius est per partes suas quarum unaqueque est sejuncta sue compari per modum primum et postremum. Jam ergo manifestum est quod substantiarum quedam sunt que sempiterne sunt supra tempus, et ex eis sunt sempiterne aequales tempori, et tempus non superfluit ab eis, et ex eis sunt que abscise sunt a tempore, et tempus superfluit ab eis ex superiori earum et ipsarum inferiori, scilicet ex principio earum usque ad extremum ipsarum, et sunt substantie cadentes sub generatione et corruptione.

31. *Inter rem cujus substantia et actio sunt in momento eternitatis et inter rem cujus substantia et actio sunt in momento temporis existens est medium, et est illud cujus substantia est ex momento eternitatis et operatio ex momento temporis*

Quod est quia res cujus substantia cadit sub tempore, scilicet quia tempus continet eam, est in omnibus dispositionibus suis cadens sub tempore, quare et ejus actio cadit sub tempore, quoniam quando substantia rei cadit sub tempore, proculdubio et ejus actio cadit sub tempore. Res autem cadens sub tempore in omnibus dispositionibus suis sejuncta est a re cadente sub eternitate in omnibus dispositionibus suis, continuatio autem non est nisi in rebus similibus. Necesse est ergo ut sit res alia tertia media inter utrasque, cujus substantia cadat sub eternitate et ipsius actio cadat sub tempore. Impossibile namque est ut sit res cujus substantia cadat sub tempore et actio ejus sub

6 unitas] universalitas *B.* 13 scilicet . . . ipsarum *om. B.* 30 alia] aliqua que sit res *T. A.*

eternitate, sic enim actio ejus melior esset ipsius substantia; hoc autem est impossibile. Manifestum igitur est quod inter res cadentes sub tempore cum suis substantiis et suis actionibus et inter res quarum substantie et actiones sunt cadentes sub momento eternitatis sunt res cadentes sub eternitate per substantias suas et cadentes sub tempore per operationes suas, sicut ostendimus.

32. *Omnis substantia cadens in quibusdam dispositionibus suis sub eternitate et cadens in quibusdam dispositionibus suis sub tempore est ens et generatio simul*

Omnis enim res cadens sub eternitate est ens vere, et omnis res cadens sub tempore est generatio vere. Si ergo hoc ita est, tunc si res una est cadens sub eternitate et tempore est ens, et generatio non per modum unum, set per modum et modum. Jam ergo manifestum est ex eo quod diximus quod omne generatum cadens per substantiam suam sub tempore est habens substantiam pendentem per ens purum quod est causa durabilitatis et causa rerum sempiternarum omnium et destructibilium. Necessarium est unum faciens adipisci unitates et ipsum non adipiscatur, set relique unitates omnes sunt adquisite. Et illius quidem significatio est quod dico: si invenitur unum faciens adquirere non adquisitum, et aliud adquirere faciens adquisitum tunc que differentia inter ipsum et primum adquirere faciens? Non enim potest esse, quin aut sit simile ei in omnibus dispositionibus suis, aut sit inter utraque differentia, in alio superfluitas. Si ergo est simile ei in omnibus dispositionibus suis, tunc unum eorum non est primum et alterum secundum. Et si unum eorum non est simile alteri in omnibus dispositionibus suis, tunc proculdubio unum eorum est primum et alterum secundum. Illud ergo in quo est unitas fixa non dependens ex aliquo est

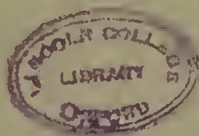
15 set] immo *B*. 19 purum] parum *B. T. A.* 20 et] et rerum *B*
24 et . . . adquisitum *om. B. F.* 28 in . . . superfluitas *om. T. A. F.*
33 dependens ex aliquo] inventa ex alio *B*.

unum primum verum, sicut ostendimus; et illud in quo est unitas inventa ex alio est preter unum primum verum. Si ergo est ex alio, est ex uno primo adquisita unitas. Provenit ergo inde, ut uni puro vero et reliquis unis sit unitas iterum, et non sit unitas nisi propter unum verum quod est causa unitatis. Jam ergo manifestum est et planum quod omnis unitas post unum verum est adquisita creata; verumtamen unum verum purum est creans unitates, faciens adquirere non adquirens, sicut ostendimus.

Completus est igitur sermo de essentia pure bonitatis. F.

Explicit liber de causis ab Alpharabio expositus. Completus est sermo de pura bonitate. Expliciunt canones Aristotelis de intelligentiis sive de esse sui et de essentia pure bonitatis. D.

2 alio] aliquo non *F.* preter *om. F.* 8 purum] primum *B. T. A.* 9 adquirens] adquisitum *T. A. D.*, adquisitas *F.*

NOTES AND CONJECTURAL EMENDATIONS

1. 11. informativum *lege forsan* reformativum, *v.* ll. 13, 19.
16. dispositio *lege* dispositivum
2. 1. facit *lege* faciat
27. simul *lege* similiter
31. quia *lege* quippe
3. 2. capitulo de Vacuo: *Physic.* iv, t. 50–85.
4. substantie *lege* substantialis
4. 8. actuati: actu *MS.*
5. 6. per literam: p. 161. 5.
12. unitum: unitus *MS.*
6. 32. autem celum *lege* a celo
8. 5. Commentator: p. 161. 15.
6. Aristotelis: as the assumed author of the proposition.
23. cause *lege* causa
9. 9. modo sublimiori: p. 162. 8.
10. 36. sint *lege* fit
11. 36. exedit: *post* excludit, erased *MS.*
12. 1. minor *lege* minus
34. usque *lege* atque
13. 1. relinquit: requirit *MS.*, cf. l. 12.
16. 2. Commentator: p. 161. 12–14.
3. posteriori . . . prius: priori . . . posterius *MS.*
18. 19. dicit: p. 161. 21.
20. 5 istorum: *lege* istius non
11. set: *post* est *MS.*
12. removetur *lege* remoto
19. istam causam *lege* imaginationem
21. iu litera: p. 161. 23.
22. aliis exemplis: no other version is known; 'reali' was a copyist's false expansion.
24. remotioue reali *lege* remotionem realem
21. 1. Aristoteles: prius enim ipse est animal quam homo, *De Generatione Animalium*, ii.
11. set: *post* est *MS.*
24. 11. omne . . .: blank in *MS.*
21. habuit *lege* habuerit
27. 8. conditionis *lege* conditionati
10. prius *lege* primum
35. de Ortu Scientiarum: Scias nihil esse nisi substantiam et accidens et creatorem substantiae et accidentis. Alfarabius (ed. Baeumker, *Beitrage*, xix, Heft 3, p. 17).
28. 37. est una *lege* est una eternitas
29. 3. sicut *lege* contra: sicut
24. domus: No explanation of this presents itself.
30. 7. capitulo de qualitate: *Metaphys.* v, t. 19; *Predic.* ii. c. 4.
17. simplicium *lege* simplicem

30. 20. predicamentis : The abbreviation p. here and in l. 32, and in p. 31. 26, is very ambiguous : ? primus
de Unitate et Uno : A general induction (ed. P. Correns, *Beiträge*, t. i, p. 3).
32. 26. unde *lege* est
34. 24. Boethius : Eternitas igitur est interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio. *de Consolatione*, v. pr. 6.
28. nec : neque *MS.*
35. 2. Commentator : Averroes in *Phys.* i, comm. 63.
38. 9. temporis *lege forsan* de tempore.
39. 15. lineis *lege* partibus
28. unum subjectum ... mobile : catchwords of next (missing) section.
40. 2. de Maximis Theologie : A misquotation from the *de Intelligentiis* of Gundissalinus, prop. 6 (ed. Baeumker, *Beiträge*, Bd. iii, Heft 2, p. 8). But *v.* Avicenna, *de Intelligentiis*, lux secundum se est causa prima.
34. potest esse *lege* non potest emittere
42. 28. omne quod est . . . : *ut supra*, p. 28. 1.
31. Commentator : Averroes
44. 11. esset *lege* esset immissum
46. 26. est *lege* est essentie
32. dividuntur : dividitur *MS.*
47. 4. formis, etc. : *v.* p. 170, no. 10.
18. incorporea : incorpoream *MS.*
48. 37. et : est *MS.*
52. 5. Perspective : E speciebus visibilibus primum percipitur essentia lucis et coloris, Alhazen, *Perspectiva*, ii. 17 (Basle, 1572, pp. 35, 37).
54. 10. pro termino *lege* in termino
55. 12. species *lege* species rerum
57. 23. quantum : A passage (pp. 85. 16 to 88. 30) is here interpolated in the Amiens MS. due to misplacement in the source from which it was copied.
32. Commentator : Averroes in *Metaphys.* vii, comm. 9.
59. 36. materialiter : materialia *MS.*
60. 5. Commentator : Averroes in *de Anima*, iii, comm. 6–36.
18. dictis : p. 170. 28.
31. alio verbo : p. 171. 2.
61. 16. prospicere : proicere *MS.*
33. Algazelis : i, tract iii, f. 30, b. 2 (Algazel, *Logica et Philosophia*, Venice, 1506).
62. 26. Algazel : cf. i, tract ii, f. 26, b. 1 etc. (ed. cit.).
63. 20. .x°. : *Metaphys.* x.
64. 38. Commentator : cf. p. 171. 21.
65. 30. secundam *lege* secundum
37. Nove Methaphysice : i.e. Arab-Latin version of which α is the first book.
66. 29. causa . . . causati : p. 171. 7.
31. Boethius : Omne enim quod cognoscitur, non secundum sui vim sed secundum cognoscentium potius comprehenditur facultatem. *De Consolatione*, v, pr. 4. 16.
67. 2. Commentator : p. 171. 7.

68. 13. Avicennam : not found.
72. 10. de Maximis Theologie : Quicquid potest virtus inferior et minus abstracta potest virtus superior, set in modo est differentia, *de Intelligentiis*, xxxviii. 3 (ed. Baeumker, *Beiträge* 3, Heft 2). Not in the *de Maximis*.
73. 18. immittunt : immutant *MS.*
74. 2. Commentator : cf. *de Celo et Mundo*, i, t. 32 : Natura autem nihil facit ociosum.
34. Prime Philosophie : i.e. Metaphysica.
75. 10. Commentator .7. : Averroes in .7°. Methaphysicis.
77. 23. Avicenna : not found.
27. Commentator : p. 173. 2.
78. 23. Methaphysice : *Metaphys.* ii, t. 1. Book I in the Arab-Latin version : 'noctue' for 'vespertilionis' is a memory transposition from the *Metaphysica vetus.*
28. prime *lege* prime (rationes).
30. Commentator : p. 173. 2.
80. 30. Commentator : p. 173. 25.
81. 18. distat ab essentia : Catchword of new gathering.
82. 18. virtutum : *v.* no. 16, p. 174.
87. 10. cujus . . . nusquam : cf. Deus est sphera infinita cujus centrum est ubique et circumferentia nusquam. Max. 2. Termegistus *de xxiv Magistris* (ed. Baeumker, *Hertling Festgabe*, p. 31, 1913).
13. Maximis Alani : Deus est cujus posse non numeratur, cujus esse non clauditur, cujus bonitas non terminatur (*P.L.* 210. 329).
28. aut a : blank in *MS.*
88. 9. Avicenna : not found.
13. Fontis Vite : cf. et tunc apparet lumen sensibiliter eo quod non potuit penetrare partes ejus nec diffundi per illas sed stetit in superficie corporis et adunata est ejus essentia et tunc magis emicuit ejus irradiatio. Avicebron, *Fons Vitae*, iii. 16, cf. iii. 35, pp. 113, 161 (ed. Baeumker, *Beiträge*, Bd. 1, Heft ii).
89. 1. Omnes res . . . : Verbal differences ; *v.* p. 175. 20.
28. de Articulis Fidei : Quidquid est causa causae est causa causati (*P.L.* 210. 597).
32. prima propositione : p. 162. 6.
92. 28. Thimeo : cf. quia voluntas mea major est nexus et vegetatior ad aeternitatis custodiam quam illi nexus vitales, ex quibus aeternitas vestra coagmentata atque composita est. *Platonis Timaeus interprete Chalcidio*, p. 43. 19. ed. Wrobel.
94. 10. primitivum : *lege forsan* privativum ; cf. p. 115. 17.
95. 26. Commentator : p. 175. 27.
96. 20. Tertio : The copyist has evidently run two questions into one by omitting the end of question 1, utrum vita in primo, and the beginning of question 2, utrum increatis. Probably at p. 95. 31–2 a homeoteleuton has occurred.
21. de Motu Cordis : primus et continuus anime actus vita est. c. 8. Alfred de Sarischel, *de Motu Cordis* (ed. Baeumker, *Beiträge* xxiv, Heft 3), p. 30. 19.
97. 11. de Motu Cordis : not stated explicitly.

99. 34. mensuratur : ammensura *MS.*
101. 3. intelligentia *lege forsan* anima. Cf. ll. 6, 19.
103. 1. Avicenne : not found.
Algazel : not found.
7. quod : quam *MS.*
19. Avicenna : Sed si proprie : certe hec scientia adeo alta est quod ipsa non dignatur esse utilis aliis scientiis. *Metaph.* i. c. 3.
104. 14. Avicenna : not found.
106. 13. sint *lege* fit. A second (privative) sense of 'nichil' may have dropped out.
107. 5. Commentator : p. 177. 25.
26. dicit enim sic : p. 177. 30.
108. 15. Avicenna : not found.
17. Algazel : not found.
109. 29. Boethius : Natura est earum rerum quae cum sint quoquomodo intellectu capi possunt. *De Duabus Naturis*, cap. 1 (*P.L.* 64. 1341).
34. Boethius : Natura est vel quod facere vel quod pati possit (*ut supra*).
110. 7. Boethius : Haec (predicamenta) igitur talia sunt qualia subjecta permiserint. *De Trinitate et Uno*, cap. iv (*P.L.* 64. 1252).
35. de Articulis Fidei : Nihil seipsum composuit vel ad esse perduxit, no. 3 (*P.L.* 210. 599).
111. 23. Ethicis : cf. *Moral. Nich.* ii, cap. 7.
112. 3. Commentator : p. 178. 2.
23. de Unitate et Uno : creata unitas a creante unitate omnino diversa esse debuit et quasi opposita, p. 5, l. 8, ed. Correns (*Beitr.* 1, Heft 1).
113. 11. Boethius : not found.
115. 18. primitive : *lege forsan* privative, but cf. p. 94. 10.
21. de Maximis : *ut supra*, p. 110. 35, not from the *de Maximis.*
117. 25. hujus : *lege* hujusmodi *MS.*
118. 19. quid : quod *MS.*
30. Commentator : p. 179. 12.
33. Fontis Vite : cf. v. 34 (p. 320 *ed. cit.*) cf. fasc. viii. 63. 10, fasc. xi. 68. 11.
120. 32. Algazel : not found.
121. 16. Commento : p. 171. 30.
123. 10. dictum est : *sic MS.*, *lege post* 'omnium etc.'.
125. 1. generatio est : p. 181. 9.
126. 15. dicentis : *ut supra*, p. 125. 1.
128. 31. dicens quod : p. 181. 5.
129. 1. tempore : cf. p. 129. 28.
131. 5. de Morte et Vita : Quare cui non est contrarium et ubi non est, inpossibile utique erit corrumpi. *De Longitudine et Brevitate Vite*, cap. 2.
132. 25. de Questionibus Tusculanis : i. 29. 71 ; cf. i. 27. 66. The word 'corruptio' is not used by Cicero.
29. aut : cf. original form of thesis, p. 126. 9.
35. de Morte et Vita : *ut supra*, p. 131. 25.
135. 30. Boethius : Nobis vere non est idem esse quod agere, non enim simplices sumus. *Quomodo substantiae bonae sint* (*P.L.* 64. 1314).

135. 33. **Algazelis** : not found.
136. 15. **de Unitate et Uno** : Quia enim creator vere unus est, ideo rebus quas condidit in hoc numero dedit ut unaqueque habeat esse una, p. 4, ed. Correns (*Beitr.* i, Heft 1, 1891).
36. **de Trinitate** : nam quod ceterae formae subjectae accidentibus sunt, ut humanitas, non ita accidentia suscipit, eo quod ipse est, sed eo quod materia ei subjecta est. *De Trinitate et Uno*, ii. 44 (*P.L.* 64. 1250).
138. 24. **Commentator** : p. 170. 5. Heliachin in its various spellings is derived through the Arabic from ἐντελέχειαν.
31. **Hebdomatibus** : diversum est esse et id quod est (*P.L.* 64. 1311). The 'quomodo substantiae bonae sint' was known sometimes as the 'Hebdomadibus'.
139. 7. **Boethius** : *ut supra*, p. 138. 21.
15. **de Intelligentiis** : Intelligentie licet non sint composite ex materia et forma, composite tamen sunt ex actu et potentia. *De Intelligentiis*, xlviii (4), p. 58, ed. Baeumker.
16. **actu** : ubi *MS.* but *v.* pp. 138. 19, 141. 12.
141. 28. **Boethius** : Sola enim mutari transformarique in se possunt, quae habent unius materie commune subjectum ; neque haec omnia, sed ea quae in se et facere et pati possunt. *De Duabus Naturis*, cap. vi (*P.L.* 64. 1349).
36. **Augustinus** : de Categoriis (*P.L.* 32. 141).
142. 7. **Boethius** : stabilisque manens das cuncta moveri. *De Consolatione*, iii, met. ix. 3 (*P.L.* 63. 758).
17. **Boethius** : *ut supra*, p. 141. 28.
144. 35. **set de tempore** *iter. MS.*
145. 6. **Boethius** : neque deus conditis rebus antiquior videri debet temporis quantitate sed simplicis potius proprietate naturae. *De Consolatione*, v, pr. vi. 8 (*P.L.* 63. 859).
14. **Boethius** : eternitas igitur est interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio. *De Consolatione*, v, pr. vi. 2 (*P.L.* 63. 858).
15. **in** *lege* **mensuratur**
21. **Boethius** : *ut supra*, p. 145. 6.
146. 19. **Boethius** : Tria sunt autem necessaria ut denominativa vocabula constituantur ; prius ut re participet, post ut nomine, postremo ut sit quaedam nominis transfiguratio. *In Categor.* i (*P.L.* 64. 168).
28. **de Articulis Fidei.** In deum nullum cadit accidens, II. 28 (*P.L.* 210. 690).
36. **Boethius** : *ut supra.*
151. 13. **Commentator** : p. 185. 15.
152. 21. **habeat** *lege* **habeat (cessare)**
licet per voluntatem, *iter. MS.*
156. 33. **de Memoria et Reminiscentia** : non contingit intelligere aliquid sine continuo neque sine tempore, cap. 1. But cf. omnis noster intellectus sub continuo et tempore. *De Intelligentiis*, prop. xi, p. 50, *ed. cit.*

DE CAUSIS

161. 4. (1) Omnis causa : *v.* Proclus (*The Elements of Theology*, ed. E. R. Dodds), prop. 56, 57, 70.

14. prima : Arabic has 'prima causa'. Bardenhewer, p. 199.

162. 23. (2) Omne esse : *v.* Proclus, prop. 87, 169, 190, 191.

163. 7. (3) Omnis anima : *v.* Proclus, prop. 201.

21. in quod : *v.* Bardenhewer, p. 200.

164. 1. (4) Prima rerum : *v.* Proclus, prop. 138.

14. omne : St. Thomas reads 'esse'.

achili : an intelligence. *F.* and *D. omit* 'achili, id est' throughout.

165. 1. (5) Intelligentie : *v.* Proclus, prop. 182, 183, 184. Bardenhewer, following his Arabic text, makes this part of prop. 4. In this edition the division of the manuscripts has been followed.

10. infinitum. A gloss inserted in the text of St. Thomas follows: id est potens esse et non-esse.

11. alachili : achili with the Arabic article, 'al'.

166. 1. (6) causa prima : *v.* Proclus, prop. 123.

24. aut est fixa : *v.* Bardenhewer, p. 200.

167. 1. (7) Intelligentia : *v.* Proclus, prop. 171.

15. St. Thomas calls attention to the error in translation : 'verba hic posita ex vitio translationis esse corrupta', f. 5 a 2. *v.* Bardenhewer, p. 195.

16. extenditur : *lege* non extenditur

168. 1. (8) Omnis intelligentia : *v.* Proclus, prop. 173.

11. modum qui est causa ejus : Bardenhewer points out a mistranslation here and in l. 26.

24. in intelligentia : *omit T, A.*

169. 1. (9) Omnis intelligentia : *v.* Proclus, prop. 12.

170. 5. helyatin : Gerard translates it as 'universitas' or 'universalitas'; on one occasion it is equated to 'materia' : *v.* Bardenhewer, pp. 194, 196. Hence it is wrongly connected with 'hyle'. Other forms are yleachim, yleachin, hyleatim.

12. (10) Omnis intelligentia : *v.* Proclus, prop. 177.

31. unita : *v.* Bardenhewer, p. 196. Aeg. Rom. Comm. 'supple : inde accidit quod ex intelligentiis secundis procedunt forme processione particulari multiplicata.

171. 11. (11) Omnis intelligentia : *v.* Proclus, prop. 172, 173, 174. St. Thomas writes of possible heretical interpretations, f. 7 b 2.

17. et esse suum : *v.* Bardenhewer, p. 200.

22. (12) Primorum omnium : *v.* Proclus, prop. 103.

27. alachili, id est : *ut supra*, p. 164. 14.

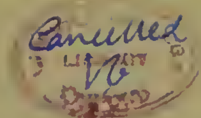
172. 10. (13) Omnis intelligentia : *v.* Proclus, prop. 167. *v.* Bardenhewer, p. 196.

12. et : aut *F.*

25. (14) In omni anima : *v.* Proclus, prop. 195. *v.* Bardenhewer, p. 197, for mistranslation 'quod est exemplum ei'.

172. 14. intelligentiam. *F* adds suam : et quando scit quod intelligit per intelligentiam suam, scit quod intelligit per intelligentiam suam.

173. 21. (15) Omnis sciens: *v.* Proclus, prop. 83, 43.
174. 1. (16) Omnes virtutes: *v.* Proclus, prop. 92, 93.
174. 2. per: *supra* per *T*, semper *F*.
virtus: vere *T*.
3. ipse sunt: ipsa sit *T*.
4. sunt: est *T*.
immo . . . fixionem: 'Hec autem secunda pars in omnibus libris videtur esse corrupta', *T*. *v.* Bardenhewer, p. 197, for corrections as comment. *D*.
175. 1. (17) Omnis virtus: *v.* Proclus, prop. 95.
20. (18) Res omnes: *v.* Proclus, prop. 102.
176. 8. (19) Ex intelligentiis: *v.* Proclus, prop. 111.
18. Et hoc non fit ita: *v.* Bardenhewer, p. 197, 198.
177. 1. (20) Causa prima: *v.* Proclus, prop. 122.
5. sejuncte: sejuncta *F*, *D*, *A*.
26. scilicet quando: *v.* Bardenhewer, p. 198.
178. 6. (21) Primum est: *v.* Proclus, prop. 127; no. 21 follows no. 23 in *F*.
21. (22) Causa prima: *v.* Proclus, prop. 115.
179. 6. (23) Omnis intelligentia: *v.* Proclus, prop. 134.
21. quod res que. The Arabic adds a negative; *v.* Bardenhewer, p. 198.
25. quia non est: *v.* Bardenhewer, p. 198.
180. 1. (24) Causa prima: *v.* Proclus, prop. 142.
3. causa prima: ea *D*, prima *F*.
6. tamen . . . potentie: secundum dispositionem unam, tamen unaqueque earum non recipit eam secundum modum unum set res omnes existunt secundum modum potentie sue *F*.
181. 1. (25) Substantie unite: *v.* Proclus, prop. 45.
19. (26) Omnis substantia: *v.* Proclus, prop. 46.
182. 7. manifestum: verificatum *F*.
9. (27) Omnis substantia: *v.* Proclus, prop. 48.
17. nec destruitur: Bardenhewer's note, p. 199, is founded on his faulty text.
18. (28) Omnis substantia: *v.* Proclus, prop. 47.
25. et est omnis pars: *v.* Bardenhewer, p. 199.
183. 9. (29) Omnis substantia: *v.* Proclus, prop. 51; *v.* Bardenhewer, p. 199.
19. (30) Omnis substantia: *v.* Proclus, prop. 55.
29. adsimilantur: the 'non' in St. Thomas's text is a correct version of the Arabic; *v.* Bardenhewer, p. 199.
184. 10. creatas in tempore: *v.* Bardenhewer, p. 199.
185. 16. (31) Inter rem: *v.* Proclus, prop. 106.
20. ex: in *F*, *D*.
33. cujus . . . eternitate: alia media inter rebus cujus substantia cadat sub eternitate et ipsius actio sub tempore *F*.
186. 8. (32) Omnis substantia: *v.* Proclus, prop. 107, 116.
187. 5. unum: purum *F*.

AUTHORITIES QUOTED

PRINTED IN
GREAT BRITAIN
AT THE
UNIVERSITY PRESS
OXFORD
BY
JOHN JOHNSON
PRINTER
TO THE
UNIVERSITY